

***Mihabad û destpêka rûxîna
sovyetê***

Abdusamet Yîgît

weşanên

.
.
.
.

Mihabad û destpêka rûxîna sovyetê
@Abdusamet yigit
Weşanên civakî
2025-Almanya-Berlin
Grafik: zendi şîyar

.
ISBN 968-4-940996-31-1

Pêşgotin:

Gotina mihabadê wê di çerçoveya gotin û têngîna 'rûxîna sovyetê' de wê weke têngîhekê wê hilde li dest wê renekê zêhni û rengê wê di wê çerçoveyê de ku wê bi nerina xwe ya li wê û an li derve wê bide diyarkirin re jî wê di dîmenekê de wê xwe bide diyarkirin. Ji wê aliyê ve wê, di aslê xwe de wê nerîn û nêzkatiya li mihabadê û hwd wê weke renekê nerênê ku mirov wê ji temen ve wê bi wê ve girêdayî wê di renekê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di renekê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di renekê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Weke têngînek û konseptek fahmkirinê mihabad wê rengê nerina wê ya netewî ku ew bi wê re wê ji serî ve wê bi wê li wê binerê û wê di wê çerçoveyê de wê bi têngîha afirandina çerçoveya civakî a giştî de jî ku wê çawa wê di heman potaya wê de wê weke halandinên civakî wê werina kirin wê di renekê de wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Ku em ji perspektife têtikiliya kes û civakê û an civak kev ve bi têngînek diyalektikî li wê bihizirin wê demê em dikarin wê bi rehetî wê bibêjin ku ev wê weke du aliyên ku ew nikaribin ji hev werina dûrkin bin. Wê demê wê dema ku wê aliyekê wê were ji holê rakirin wê weke mejuyek keseyetî a bi hezaran salan wê weke ku wê ji holê wê were rakirin. Di wê temenê de wê ev taqabûlî têngînek weke ya xêwa civakî bikê ku em bi kes re wê li wê bihizirin bi aliyên wê yên biolojîkî û hwd re wê bi şenberî wê karibê wê kifşbikê û wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê mijare civakê wê weke ku mirov wê fahmdikê ku wê pirsgirêka fahmkirina civakî wê çendî wê bi têngîna sosyalismê re wê, bi zêdeyî wê weke bahsa wê were kirin jî wê weke têngîhiştînek dervî fahmkirinê û çerçoveya wê ya têngîhiştîne dimênê bê. Yan jî wê di wê temenê de wê têtikiliya kes û civakê a bi diyalektikî bi hev re xort wê di renekê de wê weke ku wê zêde newê fahmkirin. Di wê çerçoveyê de wê ev jî wê bibê sedem ku wê tenê wê weke têngînek ji serî ve ku ew bide diyarkirin û an bi wê çerçoveyê ku ew weke aliyekê wê yê giring bi têngîhiştina tenê a ramyarî were lê nêzîkkirin.

Di wê temenê de wê ev wê weke pirsgirêkekê wê xwe di renek de wê weke ku wê bide diyarkirin. Wê di wê temenê de wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bi wê re wê di renekê de wê weke ku

wê bide diyarkirin. Pirsgirêka civakê wê di wê temenê de wê xwe weke pirsgirêkek mazin wê bide diyarkirin û di dewama wê de ku em li wê bihizirin wê pirsgirêkên civakî ku ew wê di demên hemdem de wê rû bidin û an li herêmê rojhilata navin wê bibin wê hinekê jî wê weke çavkaniya xwe ji nerinek bi wê rengê a weke ya jekoben û an bolşwikî wê bigirin. Di wê temenê de wê, direngêkê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku ev temenê pirsgirêkên civakî wê li ser têgihên netewî û destûrên netewî û çerçoveyên diyarkirî ên sînor û hwd re wê xwe di rengêkê de wê weke ku wê bide diyarkirin.

Ev wê weke aliyên wê yên giring wê weke karibê wê di wê temenê de wê li wê bihizirê û wê di wê çerçoveyê de wê di rengêkê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Di demên şerê cihanê ê yekem de wê li ser têgînek jekobenî re wê weke ku wê çerçoveya sykec-picot wê were diyarkirin. Di wê temenê de wê piştî wê, şerê wê heta roja me wê bi temenekê netewî û hwd re wê were domandin û wê bi civakan re wê were meşandin. Weke şerê nava têgîna netewî û ya civakan û an şerê netewî û civakî jî wê karibê wê pênasibikê. Di wê temenê de wê di rengêkê de wê gotinên netewî û civakî wê ji ber di heman wateyê de wê werina bikarhanin wê bi wê weke ser van aliyan wê were nûxûmandin û wê newê dîtin. Lê wê dema ku em li ser temenekê dîrokî ê civakî û têgînek netewî a zêhni û bîrdozi û hwd re wê li ser pêvajoyên wê yên ramyari, destûrî û hwd re wê li wê dihezirê wê bi rehetî ew karibê di wê çerçoveya wê de were fahmkirin.

Ji wê aliyê ve wê dîmenê rojhilata navin ku wê pirsgirêka kurd wê weke navenda wê biafirênê wê di aslê xwe de wê rengê wê bi zelali wê weke ku wê bi xwe re wê di rengêkê de wê bide diyarkirin. Diwê temenê de wê têgîna netewî wê çawa wê weke di rengêkê şerkirinê ê konseptî bi temenekê destûrî-ramyari û hwd de wê, li hemberê civakê wê bide diyarkirin wê bi wê re wê di dîmenekê de wê karibê wê fahmbikê bê. Netewtî wê bi temenê destûrî wê ji çerçoveye komek civakî zêdetirî wê weke çerçoveyek çandî-destûrî-ramyari a bi têgîna netewtîyê re wê karibê wê di rengêkê de wê fahmbikê bê. Li vir em gotina netewî û ya netewtîyê ji hev cihê dîkin. Gotina netewtîyê wê li ser netewê bixwe jî wê weke têgînek zêhni û ramyari wê were serdestkirin û wê weke di dîmenekê de wê bi destûrî û hwd were ferzkirin. Di wê çerçoveyê de ev çerçoveya wê ya netewîti ku ew çawa wê bi têgînek ramyari wê serdest bibê wê karibê wê di wê temenê de wê di rengêkê de wê fahmbikê bê. Li vir gotina ku wê birêz ocalan wê bi têgîna 'endustriyê' û ya

‘endustriyalismê’ ku wê ji hev cihê wê şîrove bikê û wê aliyê bi têngîna endustriyalismê wê çawa wê bi serdestîya birdozi û hwd wê di temenekê serdestîya hegomenikî weke lingekê wê şîrovebikê wê karibê wê di wê rengê de wê têngîna netewtiyê ji ya têngîna netewî wê di rengekê de wê şîrovebikê û wê fahmbikê û wê di awayekê de wê bi wê re wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Di mijare têngîna netewîti de wê di rengekê de wê dîmenê wê yê civakî û an netewî wê zêdetirî wê dîmenekê ramyarî û desthilatê wê xwe bide diyarkirin. Di wê temenê de wê desthilat û destûr wê çerçoveya wê ya teqez a ramyarî wê biafirênin û wê bi wê re wê weke sêkikên wê çerçoveyê wê desthilat, destûr û ramyarî wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê bidina diyarkirin. Ev wê weke çerçoveyên bi serdestiyê dibin û wê çawa wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê bide diyarkirin. Diwê nûqteyê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê çerçoveya netewtiyê a li sovyetê wê di wê temenê de wê di bin kirasê têngîna sosyalismê de wê xwe di rengekê de wê bide diyarkirin. Têngîna piştre a bi gotina li welatekê sosyalism wê yekser wê çavkaniyek wê ya ku mirov wê karibê wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê. Stalin wê bi wê çerçoveya netewî re wê rabê û wê hebûna netewên din ku ew dikarin temenekê demokratik biafirênin wê bi wê yekê wê weke di minaq kurdistanê sor û hwd de wê were dîtin wê ji holê rabikê. Weke wê minaqê wê gelek minaqên din jî wê hebin. Heman nerinê wê rewşa ketina mihabadê û piştî wê ji wê vekişînê wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê. Ev çerçoveya ku em weke fektor û an efektên bi navê kurdistanê sor û an mihabadê ku em diyar dikin heta ku ew bi rastî newîna fahmkirin wê sedemên rûxîna sovyetê û pêşketinên nava wê ên xirab jî wê weke baş newîna fahmkirin. Ev herdu efekt wê weke du efektên ku wê rengê pêşketina wê di şêwayekê de wê weke ku wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê bide diyarkirin bê.

Abdusamet Yigit

Destpêk: weke efektekê mihabad û destpêka rûxîna sovyetê

Di gelek aliyên de wê weke aliyekê wê yê giring wê mijare mihabadê ku wê weke komarek kurd a ku wê bi dagirkirina sovyekê a beşek rojhilatê kurdistanê ku wê li wê were avakirin û wê weke bi temenekê li dora 11 heyvan wê karibê wê hebûna xwe wê bijî wê, bê. Lê di wê nûqtayê de wê mihabad wê di wê temenê de wê bo ramyariya giştî a gerdûnî û ya herêmî wê wateya wê di aslê xwe de wê di wê temenê de wê çî bê wê zêde ew wê weke aliyekê wê yê ku ew hê li ser wê ne hatiya sekin in bê.

Di wê temenê de wê ne nivisarên jî aliyên kurdan ve wê dihênina ser ziman wê di wê siyanê de bin ku ew dikarin wê rastiya wê werênina ser ziman bin û ne jî wê di derbarê wê de wê jî derve wê di wê temenê de wê di rengekê de wê zêde wê rastî nivisandina wê were. Di wê temenê de wê ev mijar wê di aslê xwe de wê ramyariya navnetewî a demê wê wateya wê çî bê ew wê zêde wê li ser wê newê sekin in, Lê wê di aslê xwe de wê jî wê aliyê ve wê weke aliyekê wê yê giring wê pêwîst bê ku mirov wê fahmbikê û wê bi wê re wê gelek aliyên wê yên ku mirov wê karibê fahmbikê wê hebê.

Di wê temenê de wê mijare mihabadê wê di rengekê de wê kurd wê jî aliyê hêstên xwe yên netewî ên tekçûyî ve wê di rengekê de wê li wê binerin û wê di wê temenê de wê weke bi xemginiyekê wê li wê binerin. Ev jî wê weke rewşek ku wê nikaribê hem bo wan û hem jî bo giştî ku ew karibê rastiya bide fahmkirin û an wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê rewşa mihabadê wê di rengekê de wê di nava ramyariya dema wê de wê di rengekê de wê karibê wê di şewayekê de wê fahmbikê û wê pêwîst bê ku wê di şewayekê de wê di rengekê de wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di şewayekê de wê di serî de wê potansiyale ku wê temenê wê biafirênê ku wê sovyet wê di wê demê de wê bikê û wê bikeve herêmê û wê dagirbikê û wê di wê temenê de wê temenê wê biafirênê wê bo ku ew wê bi dest bixê bê. Di wê temenê de wê jî wê aliyê ve wê ev wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di

rengê de wê karibê wê di şêwayekê de wê di rengê de wê fahmbikê ku wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Wekî aliyekê wê yê din jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa mihabadê wê weke fektorek zêhni û gûharina ramyariyê a hêzên hegomenikî ên demî jî wê di rengê de wê bi xwe re wê bide diyarkirin. Di wê temenê de wê di şêwayekê de wê ji du aliyan ve wê dikarê wê di deatpêkê de wê di rengê de wê di dewama wê de wê fektora mibahadê wê şîrovebikê û wê werênê ser ziman bê. Wê aliyê fektora mihabadê a pêşî wê ji aliyê sovyetê ve bê ku wê di destpêkê de wê gûharinek ku wê weke bi wê re wê çawa wê bi ramyariya wê ya sosyalist re wê bibê û wê hinbi hin ew ramyari wê bi wê re wê weke ku wê were terikendin wê di wê temenê de wê karibê wê weke nişanaka wê jî wê di rengê de wê fahmbikê bê.

Weke aliyekê din ê fektora mihabadê jî wê dikarê wê di rengê de wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê bo gûharina sovyetê ku ew wê, di dema lenin de ku ew wê ifşa bikê û wê rewşa sykec-picot wê di rengê de wê weke ku wê ji ramyari wê weke ku wê ji wê derbas bibê bê. Di wê demê de wê di rengê de wê dervî wê bê û wê rewşa ramyariya parvekirinê ku wê lenin wê weke 'buhurina radaya li empanyalismê' wê bi nav bikê wê di wê temenê de wê di wê rengê de wê weke pênasikirina wê bikê. Di wê temenê de wê di rengê de wê, lenin wê ramyariya xwe ya wê demê wê dikê û wê di rengê de wê weke ku wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê weke ku wê li ser temenê naskirina çarenûsa xalkên din ku ew bixwe biryara wê bidin wê di rengê de wê bi wê re wê di rengê de wê ramyariya wê bikê. Di wê temenê de wê di aslê xwe de wê ifşakirina sykec-picot wê di wê temenê de wê weke helwestek wî ya ku wê di wê temenê de wê karibê wê di rengê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di rengê de wê karibê wê werrênê ser ziman bê. Di wê temenê de wê weke aliyê duyem ê fektora mihabadê wê di wê temenê de ku wê weke derzekê bê di ramyariya giştî a hegomenikî a sovyetê de jî bê wê, di wê temenê de wê piştî wê weke nişanaka wê bê ku ew dema lenin wê di dema stalin de wê çawa wê ji wê bi şûn ve wê gav wê were avêtin û stalin wê di rengê de wê, xwe li wê razênê û wê di wê temenê de wê demek nû a ramyariyek weke ya wê rewşa empanyal ku wê lenin wê kifşbkê û rexnebikê wê xwe li wê di rengê de wê weke ku wê bide razandin û wê bixwezê ku ew bibê weke hêzek ji wê. Di wê demê de wê dagirkirinên wî yên ji herêmên bakûrê kurdistanê ên weke

muş, sêrt, wan û hwd wê di wê temenê de wê di rengekê de wê karibê bi wê ve wê fahmbikê.

Di wê temenê de wê fektora mibahadê wê bo ramyariya sovyetê a dema stalin wê tişteke din jî wê bide nişandin. Ew jî wê di wê temenê de wê ew bê ku wê di wê demê de wê çawa ku wê, di şêwayekê de wê weke xwe bi wê re wê bixwezê wê bikê weke hêzekê. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, rewşa şerê cihanêê ê duyem wê di wê temenê de wê bi temenê konferasen jalta ku wê di rengekê de wê di nava hêzên rojavayî û sovyetê de wê bibê û wê di nava wan de wê weke cihê xwe wê diyarbikin jî wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin.

Sovyet wê di wê temenê de wê, yekser wê piştî mirina lenin ku wê êdî wê êdî ew çerçoveya weke ya sykec-picot ku ew fikir xwe ji wê dûrbikê û wê hin bi hin wê temenê wê ji holê rabikê wê vaji wê ji aliyê stalin ve wê were kirin. Stalin wê di rengekê de wê bi tememî wê weke ku wê xwe li wê razênê. Di wê temenê de wê fektora mihabad wê di aslê xwe de wê bo wê dema sovyetê wê nişanaka herî giring a wê gûharinê jî wê di rengekê de wê di rengekê de wê bide diyarkirin.

Wekî din wê heta wê demê ku wê weke dema tekoşîna rizgariyan netewan û an xalkan wê were diyarkirin û wê fêrsa piştgirîyê wê bide diyarkirin weke bi ramyarî wê piştî wê weke nişanaka wê bi fektora mihabadê a ramyariya sovyetê re wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin ku ew wê çawa wê xwe ji wê di rengekê de wê bide diyarkirin.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê karibê wê di rengekê de wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê fektora mihabadê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê di ramyari de wê weke fektorek gûharinê a di rengekê de wê bi temen wê di rewşa sovyetê de wê weke ji wê ramyariya xwe ya destpêkê û armancên wê bi temenî wê êdî wê dûrkeve bê. Di wê temenê de wê di rengekê de wê di çerçoveya hêzên sykec-picot de ku wê weke êdî wê weke di dîmenekê ku wê cihê xwe girtî de wê di dîmenekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke ku wê bide diyarkirin.

Di wê temenê de wê fektora mihabadê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke fektorek gûharinê a di wê temenê de wê bikeve

rewşa hêzek hegomenikî ku ew wê di wê temenê pêşbaziye a serdestiyê dixwezê wê bidest bixê û an zêdetirî herêmên cihanê ew bikê bin kontrola xwe wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê di rengekê de wê xwe di şêwayekê de wê bi wê re wê wekeku wê bide diyarkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê fektora mihabadê wê di derbarê çerçoveya sykec-picot a li rojhilata navin û serweriya wê, ramyariya wê û weke aliyekê wê bûyina sovyetê bi ramyariya xwe ya berê dûrketinê re wê weke nişanaka wê bê. Ku em di wê temenê de wê bi fêrs û fektora mihabadê a ramyari re wê fahmbikê wê dikarê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê di aslê xwe de wê destpêka pêvajoya rûxiîna sovyetê wê di aslê xwe de wê di dema stalin de wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke ku wê destpê bikê. Di wê temenê de wê ramyariya sovyetê wê destpêka têkçûna wê û weke bi ber rûsyabûnekê ve çûyinê û bi wê ve pêşxistina pêvajoyên bi hêzbûna xwe wê di rengekê de wê karibê wê di wê temenê de wê ji dema Stalin wê di rengekê de wê di rengekê de wê bide destpêkirin. Ya ku wê di salê 1990î û wan de wê bibê jî wê tenê wê weke gûharînek qalîkî bê. Yanî wê ji xalikê sovyetî wê derkeve û wê têkeve ya rûsyabûnê de. Di wê temenê de wê di rengekê de wê êdî wê di wê temenê de wê aliyên din ên weke tekoşînên sosyalist wê li şûna weke tekoşînên wan civakan û serketina wan wê bibênê wê weke girêdanek hegomenikî a bi wê ramyariya xwe ya hegomenikî ve wê li wê binerê wê di wê temenê de wê di nerînê de wê nerina xwe wê weke ku wê bigûharênê li wan.

Ramyariya sovyetê wê di wê temenê de wê, direngê de wê piştî weke hêzek ku ew di awayekê dîtbarî de wê li ser ardê wê bi hêzên aligirên sykec-picot wê bi wan re wê di ahengekê de wê bijî wê bi wan re wê bikeve nava levkirinekê de. Di wê temenê de wê di wê levkirinê de wê, gûharina ramyari a sovyetê û rewşa weke ya weke aliyekê wê yê giring ku ew wê di wê temenê de wê li gorî wê tevbigerihe wê karibê wê di wê temenê de wê, fahmbikê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê werênê ser ziman bê.

Dagirkirin û vekişîna sovyetê a ji komare mihabadê wê di aslê xwe de wê di wê temenê de wê di rengekê de wê karibê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê bi wê re wê fahmbikê bê.

Di wê nûqteyê de wê komare kud a mihabadê wê ji wê vekîşîna sovyetê wê di rengekê de wê weke teqez gûharina ramyariya xwe ya piştgîrî dayina li tevger û tekoşînên azadiyên xalkên din bê. Di wê temenê de wê ji wê ramyariyê wê xwe bi tememî wê vekîşîne. Piştî wê aligiriyên ku ew dibin wê di rengekê de wê karibê wê di wê temenê de wê fahmbikê. Weke aliyekê din jî wê piştî salên 1963'an û wan wê li Kubayê tengezeriya fuzeyên sovyetê ku wê derkeve wê di wê temenê de wê ji aliyekê din ve jî wê dîmenê wê bo ramyariya wê ya giştî wê di wê temenê de wê vegotinbar bê.

Di wê temenê ve wê ev wê, ji aliyekê din ve jî wê bide nişandin ku ew wê çawa wê di wê temenê de wê bi têtînek weke ya hêzek hegomenikî wê dîrkeve bê. Ev wê di wê temenê de wê ji dema stalin û heta dema gorbeçov wê di rengekê de wê weke ku wê di qlikê sovyetê de wê rûsyabûnekê de wê, bijî. Di wê temenê de wê piştî wê rewşa ku wê weke rûxina sovyetê wê di rengekê de wê were diyarkirin jî wê di şêwayekê de wê wateya wê ji aliyekê din ve jî ew wî, di wê temenê de wê çawa wê weke hêzek hegomenikî wê weke zêdetirî wê di wê temenê de wê, xwe di rengekê de wê, bi rûsyabûna xwe wê bikê. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din bê ku wê bikê bê. Weke ku ev dema qalik gûharinê ji rengê sovyetê li rûsyabûnê jî wê di wê demê de wê ji berê wê ve wê weke hê di demên stalin de bi derfet dibê ku ew diyarkirinên wê hebin ku ew di wê demê de ew werina kirin.

Di wê temenê de wê dema ku em rewşa ramyariya demê a wê dixwênê û pêvajoyên wê yên ramyarkirinê wê dinerê û têtikiliyên wê yên bi sovyetê re wê li wan dinerê wê di serî de wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku wê di wê temenê de wê karibê wê di şêwayekê de wê di dewama wê de wê di rengekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê ji aliyekê ve wê fahmbikê bê.

Kesekê ku ew bi aqilekê ne zêde mazin ji bihizirê wê karibê wê bi rehetî wê fahmbikê ku wê pêvajoyek heta ku wê were gûharinek bi wê rengê wê, çend deh salan wê di rengekê de wê bixwezê. Di wê temenê de wê ji wê re wê amedebûnekê wê bi xwe re wê di wê temenê de wê weke demek bûhûrînê a bêxwûn wê di rengekê de wê bikê û wê di wê temenê de wê xwe ji wê re wê bikê. Ev wê, bi têtikiliyên xwe yên derve û gûharina ramyariya xwe ya bi têtikiliya rêxistinên netewên din ku ew rizgariya netewî ji xwe re didin ku ew têtikiliya xwe ji wan qût bikê û hwd wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke karibê wê di wê temenê

de wê di şêwayekê de wê bi wê re wê di rengekê de wê fahmbikê û wê karibê wê di wî çerçoveyê de wê di şêwayekê de wê bi wê re wê fahmbikê bê.

Ji wê aliyê ve wê gûharinên ku ew bibin wê di dema stalin de wê berî şerê cihanê ê duyem wê bibin. Di wê temenê de wê rewşa gûharinê wê bi demê re wê dema ku em li rewşên demê jî binerê wê kêmbûna tevgeriyên rizgariyê li rojeve û parzemina europa û hwd jî wê di wê temenê de wê karibê wê di rengekê de wê di wê temenê de wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê karibê wê fahmbikê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê karibê wê fahmbikê û wê didewama wê de wê werênê ser ziman bê. Piştî wê ji demên berî şerê cihanê ê duyem û şerê bi naziyan re wê rûxîna ku wê bikê tevî serketina wê jî wê heta salên 1990 wê karibê bandûra wan ser xwe biavêjê. Piştî wê êdî wê weke temenê wê qalik gûharinê jî ji rewşa sovyetî li rewşa rûsyabûnê wê bi xwe re wê di rengekê de wê weke ku wê bide çêkirin.

Hinekê dema stalin û politikayên wî

Stalîn, ku li Gorî, Împeratoriya Rûsyayê di malbateke xizan a Gurcî de ji dayik bû, berî ku tevî Partiya Karker a Sosyal Demokrat a Rûsyayê ya Marksîst bibe, beşdarî Semînera Îlahiyatê ya Tiflîsê bû. Wî bi rêya dizîna bankayan û sûcên din ji bo fraksiyona Bolşevîk a Vladimir Lenîn pere berhev kir û rojnameya partiyê, Pravda, editorî kir. Ew gelek caran hate girtin û çend caran sirgûnî Sîbîryayê bû. Piştî ku Bolşevîkan di Şoreşa Cotmehê ya 1917an de desthilatdarî bi dest xistin, Stalîn wekî endamê Polîtbyroyê xizmet kir û ji sala 1922an pê ve, pozîsyona xwe ya Sekreterê Giştî bikar hanî da ku li ser burokrasiya partiyê kontrol bike. Piştî mirina Lenîn di sala 1924an de, Stalîn şerê serokatîyê li dijî reqîbên xwe, di nav de Leon Trotsky, qezenc kir. Doktrîna Stalîn a sosyalîzmê li welatekî bû navenda bîrdoziya partiyê, û ji sala 1928an pê ve, Planên wî yên Pênc-Salî bûn sedema kolektîvîzekirina çandiniyê ya bi zorê, pîşesazîkirina bilez û aboriyek fermanدار a navendî. Polîtîkayên wî, karesatên xwezayî û daxwaza zêde ya xwarinê ya ji ber bajarvaniyê bû sedema birçîbûnê ku bi milyonan mirov kuştin, di nav de Holodomor li Ukraynayê di 1932-1933an de. Di navbera salên 1936 û 1938an de, Stalîn di Paqijiya Mezin de bi sed hezaran dijberên xwe yên ramyarî yên rastîn û yên wekî wan îdiakirî îdam kirin. Di bin rejîma wî de, tê texmînkirin ku 18 milyon kes di pergala Gulag a kampên karê bi darê

zorê re derbas bûne, û zêdetirî şeş milyon kes, di nav de kulak û endamên hemî komên etnîkî, ji bo deverên dûr ên welêt hatine sirgûnkirin.

Stalîn bi rêya Enternasyonala Komunîst Marksîzm-Lenînîzmê li derveyî welêt pêş xist û piştgirî da tevgerên dijî-faşîst ên Ewropî. Di sala 1939an de, hikûmeta wî Peymana Molotov-Ribbentrop bi Almanyaya Nazî re îmze kir, ku di destpêka Şerê Cîhanê yê Duyemîn de rê li ber dagirkirina Polonyayê ji aliyê Sovyetê ve vekir. Almania di sala 1941an de bi dagirkirina Yekîtiya Sovyetê peyman şikand, û ev yek bû sedem ku Stalîn tevî Hevpeymanan bibe. Artêşa Sor, bi femandariya Stalîn wekî serfermandarê giştî, dagirkirina Almania paşve xist û di sala 1945an de Berlînê girt, û şerê li Ewropayê bi dawî kir. Yekîtiya Sovyetê li Ewropaya Rojhilat dewletên hevalbendên Sovyetê ava kir, û bi Dewletên Yekbûyî re wekî hêzek cîhanî derket holê, her du welat ketin serdemek reqabetê ya bi navê Şerê Sar. Stalîn serokatiya ji nû ve avakirina piştî şer û ceribandina yekem a bombeya atomî ya Sovyetê di sala 1949an de kir. Di van salan de, welat birçîbûnek din û seferek dijî-semîtîk a ji hêla dewletê ve hat piştgirîkirin ku bi "komploya bijîşkan" bi dawî bû. Di sala 1953an de, Stalîn piştî felcê mir. Georgy Malenkov û paşê Nikita Khrushchev li şûna wî wek serok hatin hilbijartin, ku di sala 1956an de desthilatdariya Stalîn bi 'stalînîzasyonê' dana domandin. melenkov ew li dijî politikayên dema stalin bû. Lê ew piştî wê hat bê hêzkin ji hêla Nikita Khrushchev ve.

Stalîn, ku yek ji kesayetiyên herî girîng ên sedsala 20an e, xwedî mîrateyek pir nakokî ye. Di dema desthilatdariya xwe de, ew di nav tevgera Marksîst-Lenînîst a navneteweyî de mijara kulturek kesayetiyê ya belavbûyî bû, ku wî wekî serokê sosyalîzm û çîna karker rêz digirt. Ji hilweşîna Yekîtiya Sovyetê di sala 1991an de, Stalîn di dewletên piştî-Sovyetê de wekî modernîzatorek aborî û serokê serketinê yê şer ku Yekîtiya Sovyetê wekî hêzek cîhanî ya sereke destnîşan kir, pileyek populerbûnê parastiye. Berevajî vê, rejîma wî ji ber çavdêriya tepeserkirina girseyî, paqijkirina etnîkî û birçîbûnê hatiye şermezarkirin. Ji bo piraniya Rojavayîyan û dij-komunîstan, ew bi awayekî pir neyînî tê dîtin, di heman demê de ji bo hejmareke girîng a Rûs û Gurcî, ew wekî lehengek neteweyî û avakerê dewletê tê dîtin.

Ew li Gurcistanê ji dayik bû, wê demê beşek ji Parêzgeha Tiflîsê ya Împeratoriya Rûsyayê bû. Etnîk Gurcî bû, navê wî yê jidayikbûnê Ioseb Besarionis dze Cughashvili (Rûsî: Iosif Vissarionovich Dzhughashvili) bû. Dê û bavê wî Besarion Cughashvili û Ekaterine Geladze bûn; Stalîn

zarokê wan ê sêyemîn bû û tenê yê ku di zarokatîyê de sax ma. Piştî ku atolyeya pêlavçêkirinê ya Besarion hilweşiya, malbat ket nav xizaniyê, û Besarion bû alkolîk ku jina xwe û kurê xwe lê da. Ekaterine û kurê wê di sala 1883an de ji malê derketin û çûn odeyên kirê yên cûda. Di sala 1888an de, Stalîn li Dibistana Dêra Gorî hate qeydkirin, li wir ew pir serketî bû. Ew bi pirsgirêkên tenduristiyê re rû bi rû ma: enfeksiyona nexweşiya sorikê di sala 1884an de li ser rûyê wî şopên birînê hiştin, û di 12 saliya xwe de dema ku erebeyek lê da bi giranî birîndar bû, destê wî yê çepê bêcan hişt (çav: Kotkin, Stephen (2014). Stalin: Paradoxes of Power, 1878–1928. Allen Lane, p; 20-21).

Di sala 1894an de, Stalîn wekî kesekî Ortodoks ê Rûsî yê stajyer li Semînera Îlahiyatê ya Tiflîsê qeyd bû, bi piştgiriya bursekê. Di destpêkê de, wî notên bilind wergirt, lê eleqeya xwe bi xwendina xwe winda kir. Stalîn ji romana şoreşger a Nikolai Chernyshevsky ya bi navê "Çi Divê Bê Kirin?" û "Patricide" ya Alexander Kazbegi bandûr bû, û ji ber vê yekê leqeba "Koba" ji lehengê wê yê çete wergirt. Piştî xwendina Das Kapital, Stalîn bal kişand ser felsefeya Marksîzmê, ku wekî sosyalîzmê ya li dijî desthilatdariya Tsarîst ji hêla Karl Marx ve derdiket holê. Wî dest bi beşdarbûna civînên karkerên nepenî kir.

Di Cotmeha 1899an de, wî wekî meteorolog li çavdêrxaneya Tiflîsê xebitî. Wî komek alîgirên sosyalîst avakir, û civînek karkerên veşartî organîze kir ku wî gelek kesan razî kir ku di 1ê Gulana 1900an de grevê bikin. Polîsê veşartî yê împaratoriye, Okhrana, ji çalakiyên Stalîn haydar bû û di Adara 1901an de hewl da ku wî bigire, lê ew xwe veşart ku di dema wê de ew bi bexşên hevalan debara xwe dikir. Wî di 1ê Gulana 1901an de li Tiflîsê beşdarî plansazkirina xwepêşandaneke bû ku tê de 3,000 meşvan bi rayedaran re pev çûn. Stalîn di Mijdara 1901an de ji bo Komîteya Tiflîsê ya Partiya Karker a Sosyal Demokrat a Rûsyayê (RSDLP) -partiyek Marksîst a ku di sala 1898an de hatiye damezrandin - hate hilbijartin (çav: Rieber, Alfred J. (2005). "Stalin as Georgian: The Formative Years". In Davies, Sarah; James Harris (eds.). Stalin: A New History. Cambridge University Press. p. 18–44).

Wê mehê, ew çû Batûmiyê. Gotinên wî yên mîlîtanî di nav Marksîstên bajêr de bûn sedema parçebûnê, hin ji wan guman dikirin ku ew provokatorek ajan e. Stalîn dest bi xebatê li depoya rafineriya Rothschild kir, li wir wî du grevên karkeran organîze kir. Piştî ku rêberên grevê hatin girtin, wî xwepêşandaneke girseyî organîze kir ku bû sedema êrîşa ser girtîgehê. Stalîn di Nîsana 1902an de hate girtin û sê sal sirgûnî li

Sîbîryayê hate birîn, di Mijdara 1903an de gihîşt Novaya Uda. Piştî hewldanek têkçûyî, Stalîn di Çîleya 1904an de ji sirgûniya xwe reviya û çû Tiflîsê, li wir wî bi Filipp Makharadze re rojnameya Marksîst Proletariatis Brdzola ("Têkoşîna Proletaryayê") edîtorî kir. Di dema sirgûniya xwe de, RSDLP di navbera fraksiyona "Bolşevîk" a Vladimir Lenin û "Menşevîk" a Julius Martov de dabeş bû. Stalîn, ku ji gelek Menşevîkên li Gurcistanê nefret dikir, xwe bi Bolşevîkan re girêda (çav: Kotkin, Stephen (2014). Stalin: Paradoxes of Power, 1878–1928. Allen Lane, p; 80).

Di Çîleya 1905an de, leşkerên hikûmetê li Saint Petersburgê xwepêşander komkuj kirin û di Şoreşa 1905an de li seranserê Împeratoriyê belav bûn. Stalîn di Sibatê de li Bakûyê bû dema ku tundûtûjîya etnîkî di navbera Ermenî û Azerîyan de derket, û wî "tîmên şer" ên Bolşevîk ava kirin ku wî bikar hanîn da ku fraksiyonên etnîkî yên şerker ên bajêr ji hev cuda bike. Tîmên wî yên çekdar hêrîşî polis û leşkerên herêmî kirin, êrîşî cebilxaneyan kirin, û bi rêya şantajên parastinê pere berhev kirin. Di Mijdara 1905an de, Bolşevîkên Gurcistanê Stalîn wekî yek ji nûnerên xwe ji bo konferansek Bolşevîk li Tampere, Fînlandiyayê hîlbijartin, ku ew li wir bi Lenîn re civiya. Her çend Stalîn rêzek kûr ji Lenîn re digirt jî, ew bi eşkereyî bi nerîna wî re ne razî bû ku Bolşevîk divê ji bo hîlbijartinên 1906an ên Dûmaya Dewletê namzetan pêşkêş bikin; Stalîn pêvajoya parlemanî wekî windakirina demê didît. Di Nîsana 1906an de, ew beşdarî Kongreya Çaremîn a RSDLP li Stockholmê bû, ku partî - wê demê bi piraniya Menşevîkan ve dihat rêvebirin - li hev kir ku ew ê bi karhanîna dizîya çekdarî pereyan berhev neke. Lenîn û Stalîn bi vê yekê razî nebûn, û bi awayekî nepenî li ser berdewamiya dizîyan ji bo doza Bolşevîk nîqaş kirin.

Stalîn di Tîrmeha 1906an de bi Kato Svanidze re zewicî, û di Adara 1907an de wê kurê wan Yakov hanî dinyayê. Stalîn, ku êdî xwe wekî "Bolşevîkê pêşeng ê Gurcistanê" destnîşan kiribû, dizîya karwanek bankek di Hezîrana 1907an de li Tiflîsê organîze kir da ku Bolşevîk fînanse bike. Operasyonên wî li Meydana Erivansky bi çek û bombeyên destçêkirî konvoyê kemîn kirin; nêzîkî 40 kes hatin kuştin. Stalîn bi jîna xwe û kurê xwe re li Bakûyê bi cih bû, li wir Menşevîkan li ser dizîyê pê re rû bi rû man û deng dan ku wî ji RSDLP derxînin, lê wî ew paşguh kirin. Stalîn serdestiya Bolşevîk li ser şaxê RSDLP ya Bakûyê misoger kir û du rojnameyên Bolşevîk edîtorî kir. Di Mijdara 1907an de, jîna wî ji

ber nexweşiya tîfoyê mir, û kurê xwe li cem malbata wê li Tiflîsê hişt. Li Bakûyê wî koma xwe ji nû ve kom kir, ku êrîşî Sedsala(banck century) Reş kir û bi rêya şantaj, dizî û revandina zarokên kesayetên dewlemend ji bo fîdye yê pere berhev kir (çav: Kotkin 2014, p. 115).

Di Adara 1908an de, Stalîn hate girtin û li Bakûyê hate zindankirin. Wî rêberiya Bolşevîkên girtî kir, komên nîqaşê organîze kir û fermana kuştina gumanbarên sîxurî da. Ew bi du salan sirgûnî li Solvychegodsk li bakurê Rûsyayê hate cezakirin û di Sibata 1909an de gihîşt wir. Di Hezîranê de, Stalîn reviya Saint Petersburg, lê di Adara 1910an de dîsa hate girtin û hate şandin Solvychegodsk. Di Hezîrana 1911an de, destûr hat dayîn ku Stalîn biçe Vologda, li wir du mehan ma. Piştî reviya Saint Petersburg, li wir di Îlona 1911an de dîsa hat girtin û sê salên din li Vologda sirgûnî lê hat birîn (çav: Kotkin 2014, pp. 121–22).

Di Çileyê 1912an de, Komîteya Navendî ya Bolşevîk a yekem di Konferansa Pragê de hate hilbijartin. Lenîn û Grigory Zinoviev biryar dan ku Stalîn tevî komîteyê bikin, ku Stalîn (dema ku hîn jî li Vologda sirgûn bû) qebûl kir. Lenîn bawer dikir ku Stalîn, wekî Gurcî, dê alîkariya misogerkirina piştgiyariya ji etnîsîteyên kêmteweyên împaratoriye bike.

Wusa dihê dîtin ku wê ev têngîna lenin a weke ku wê bi wê çawa wê piştgiyariyê bi alîkariya stalin wê bigirê wê derkeve li pêşîya têngîna wî ya birdozîyî û ev wê piştî wê bi encamên wê yên ku ew di dema dibê serokê sovyetê de wê xwe bide diyarkirin. Ew wê politikayên xwe di rengê de wê vaji rengê diyarkirina lenin wê bide diyarkirin. Di aslê xwe de wê bi deh hezaran ku wê li hemberê stalin wê rabin û ew wê piştî wê ew wê cezabikê û wn sûrgun bikê jî wê hinekê jî wê weke ku wê bi wê ve wê girêdayî bê.

Di Sibata 1912an de, Stalîn dîsa reviya Saint Petersburgê, li wir erkê wî hate danîn ku rojnameya heftane ya Bolşevîk, Zvezda ("Stêr") veguherîne rojnameya rojane, Pravda ("Rastî"). Rojnameya nû di Nîsana 1912an de hate destpêkirin û rola Stalîn wekî edîtor veşartî hate girtin. Di Gulana 1912an de, ew dîsa hate girtin û sê sal sirgûnî li Sîbîryayê hate birîn. Di Tîrmehê de, ew gihîşt Narymê, li wir wî odeyek bi hevalê xwe yê Bolşevîk Yakov Sverdlov re parve kir. Piştî du mehan, ew reviyên Saint Petersburgê, li wir Stalîn xebata xwe li ser Pravda domand.

Piştî hilbijartinên Duma yên Cotmeha 1912an, Stalîn gotar nivîsandin ku daxwaza lihevhatinê di navbera Bolşevîk û Menşevîkan de dikirin; Lenîn rexne li wî kir û ew paşve gav avêt. Di Çileyê 1913an de, Stalîn çû

Viyanayê, li wir wî li ser "pirsa neteweyî" lêkolîn kir ka Bolşevîk çawa divê bi kêmaniyên neteweyî û etnîkî yên Împeratoriyê re mijûl bibin. Gotara wî ya "Marksîzm û Pirsê Neteweyî" cara yekem di hejmarên Adar, Nîsan û Gulana 1913an ên kovara Bolşevîk Prosveshcheniye de bi navê "K. Stalin" hate weşandin. Ev nasnav, ku wî ji sala 1912an vir ve bikar dihanî, ji peyva rûsî ya pola (stal) hatiye wergirtin, û wekî "Mirovê Pola" hatiye wergerandin. Di Sibata 1913an de, Stalîn dîsa li Saint Petersburgê hate girtin û çar sal sirgûnî li Turukhansk li Sîbîryayê hate birîn, ku di Tebaxê de gihîşt wir. Hîn jî ji ber revîna muhtemel bi fikar bûn, rayedaran di Adara 1914an de ew birin Kureika.

Dema ku Stalîn li sirgûnê bû, Rûsya ket Şerê Cîhanê yê Yekem, û di Cotmeha 1916an de ew û Bolşevîkên din ên sirgûnkirî ji bo Artêşa Rûsyayê hatin şandin. Ew di Sibata 1917an de gihîştin Krasnoyarskê, li wir muayeneyek bijîşkî biryar da ku Stalîn ji ber destê wî yê seqet ne guncaw e ji bo xizmetê. Ji Stalîn hate xwestin ku çar mehên din ên sirgûnê derbas bike û bi serkeftî daxwaz kir ku li Achinsk xizmetê bike. Dema ku Şoreşa Sibata pêk hat, Stalîn li bajêr bû; Tsar dest ji text berda û Împeratorî bû komarek de 'facto'. Bi atmosferêk pîrozbahiyê, Stalîn di Adarê de bi trêne çû Petrogradê (wekî ku navê Saint Petersburg hatibû guhertin). Wî li kêleka Lev Kamenev kontrola Pravda girt ser xwe, û wekî nûnerê Bolşevîkan ji bo komîteya rêveberiyê ya Sovyeta Petrogradê, ku encûmenek karker a bi bandûr bû, hate tayîn kirin. Stalîn alîkarî kir ku serhildana Rojên Tîrmehê, ku pêşandana çekdarî ya hêzê ji hêla alîgirên Bolşevîkan ve bû, were organîzekirin (çav: Montefiore 2007, pp. 319–320).

Pîştî ku xwepêşandan hate tepeserkirin, Hikûmeta Demkî dest bi serdegirtinê li ser partiyê kir, Pravda serde girt. Stalîn Lenîn ji ofîsa rojnameyê bi dizî derxist û ewlehiya wî girt ser xwe, berî ku bi dizî bir Razliva nêzîk, ew di navbera malên ewle yên Petrogradê de bir. Di nebûna Lenîn de, Stalîn berdewam kir bi sererastkirina Pravda û wekî serokê demkî yê Bolşevîkan xebitî, çavdêriya Kongreya Şeşemîn a partiyê kir (çav: Kotkin 2014, p. 204).

Lenîn dest bi bangkirina Bolşevîkan kir ku bi hilweşandina Hikûmeta Demkî desthilatdariyê bigirin destê xwe, planek ku ji hêla Stalîn û hevkarê wî yê Bolşevîk ê payebilind Leon Trotsky ve hate piştgirî kirin, lê ji hêla Kamenev, Zinoviev û endamên din ve hate dijber kirin. Di 24ê Cotmehê de, polîsan serdegirtin li ofîsên rojnameyên Bolşevîkan kirin,

makîne û makîneyên çapkirinê şikandin; Stalîn hin ji alavan rizgar kir(çav: Montefiore 2007, pp. 337–338).

Di saetên serê sibê yên 25ê Cotmehê de, Stalîn tevî Lenîn bû di civînek Komîteya Navendî de li Enstîtuya Smolny ya Petrogradê, ku ji wir derbeya Bolşevîkan - Şoreşa Cotmehê - hate rêve kirin. Milîsên Bolşevîk santrala elektrîkê, postxaneya sereke, banka dewletê, santrala telefonê û çend pirên Petrogradê girtin (çav: Montefiore 2007, pp. 341–342).

Keştiyeke ku di bin kontrola Bolşevîk de bû, Aurora, gule li Qesra Zivistanê vekir; nûnerên Hikûmeta Demkî yên kombûyî teslîm bûn û hatin girtin. Stalîn, ku erkê agahdarkirina nûnerên Bolşevîk ên Kongreya Duyemîn a Sovyetan li ser rewşê hatibû girtin, roleke eşkere ya vekirî neleyîstibû. Trotsky û dijberên din ên paşê vê yekê wekî birhan bi kar hanîn ku rola wî bêwate bû, her çend dirokna vê yekê red dikin, rola wî wekî endamê Komîteya Navendî û wekî edîtorê Pravda bi nav dikin (çav: Khlevniuk 2015, p. 53).

Di 26ê Cotmeha 1917an de, Lenîn xwe wek serokê hikûmeta nû, Konseya Komîserên Gel (Sovnarkom) îlan kir. Stalîn piştgirî da biryara Lenîn a ku bi Partiya Şoreşger a Sosyalîst re koalîsyonekê çêneke. Ew li kêleka Lenîn, Trotsky û Sverdlov bû beşek ji komeke rêberiya nefermî, û girîngiya wî di nav refên Bolşevîk de zêde bû. Nivîsgeha Stalîn li nêzîkî ya Lenîn li Enstîtuya Smolny bû, û ew û Trotsky bêyî randevûyek rasterast gihîştina Lenîn hebû. Stalîn fermanên Lenîn ên girtina rojnameyên dijmin îmze kir, û hevserokatiya komîteya nivîsandina destûrek ji bo Komara Sosyalîst a Federasyona Sovyetê ya Rûsyayê ya nû avabûyî kir. Wî piştgirî da damezrandina servîsa ewlehiyê ya Çekayê û Terora Sor ji hêla Lenîn ve, bi îdiaya ku tundûtûjiya dewletê amûrek bi bandûr ji bo hêzên kapîtalîst e. Berevajî hin Bolşevîk, Stalîn qet fikarên xwe li ser berfîrehbûna bilez a Çekayê û Terora Sor nîşan neda (çav: Service 2004, p. 148-158).

Piştî ku Stalîn ji karê xwe yê edîtorê Pravda derket, Stalîn wekî Komîserê Gel ê Neteweyan hate tayînkirin. Wî Nadezhda Alliluyeva wekî sekretera xwe tayîn kir, û di destpêka sala 1919an de pê re zewicî. Di Mijdara 1917an de, wî Fermana Neteweyê îmze kir, ku mafê veqetandin û xweseriyê da kêmnêteweyên etnîkî. Ew çû Helsînkî da ku bi Demokratên Cîvakî yên Fînlândî re bicive, û di Kanûna Pêşîn de daxwaza Fînlândiyayê ya ji bo serxwebûnê ji Rûsyayê qebûl kir. Ji ber gefên Şerê Cîhanê yê Yekem, di Adara 1918an de hikûmet ji Petrogradê

veguhezî Kremlina Moskowê. Stalîn piştgirî da daxwaza Lenîn a înzekirina agirbestê bi Hêzên Navendî re; Stalîn difikirî ku ev yek pêwîst e ji ber ku ew - berevajî Lenîn - ne bawer bû ku Ewropa li ber şoreşa proletaryayê ye. Peymana Brest-Litovsk di Adara 1918an de hate înzekirin, ku deverên berfireh radest kir û gelek kesan hêrs kir; Şoreşgerên Sosyâlîst ên Çep ji hikûmeta koalîsyonê vekîşyan. Navê Bolşevîkan bû Partiya Komunîst a Rûsyayê (çav: Service 2004, p. 148-158).

Di Gulana 1918an de, di dema Şerê Navxweyî yê Rûsyayê de ku diqewimî, Sovnarkom Stalîn şand Tsaritsyn da ku li Başûrê Rûsyayê berpirsiyariya dabînkirina xwarinê bigire ser xwe. Ji bo ku xwe wekî fermandar birhan bike, wî operasyonên leşkerî yên herêmî kontrol kir û bi Kliment Voroshilov û Semyon Budyonny re hevaltî kir, ku paşê bingeha piştgiriya wî ya leşkerî pêk hanîn. Stalîn hejmareke mezin ji leşkerên Artêşa Sor şandin da ku li dijî artêşên Spî yên herêmê şer bikin, di encamê de windahiyên giran çêbûn û fikara Lenîn kişand ser xwe (çav: Service 2004, p. 170).

Li Tsaritsyn, Stalîn ferman da şaxa Cheka ya herêmî ku gumanbarên dij-şoreşger, pir caran bêyî darizandin, bidarve bike, û nava leşkerî bi berhevkirina ji pisporên çîna navîn paqij kir, ku ew jî hatin îdamkirin. Bikarhanîna wî ya tundûtûjiya dewletê di pîvanek mezintir de bû ji ya ku pîraniya rêberên Bolşevîk erê dikirin, mînaqî, wî ferman da ku çend gund werin şewitandin da ku bicîhanîna bernamêya wî ya dabînkirina xwarinê piştrast bikin (çav: Service 2004, p. 169-171).

Di Kanûna 1918an de, Stalîn ji bo lêpîrsînekê li ser ka hêzên Spî yên Alexander Kolchak çawa karibûn leşkerên Sor li wir têk bibin, hat şandin Permê. Ew di navbera Çile û Adara 1919an de vegeriya Moskowê, berî ku li Petrogradê li Eniya Rojava were wezîfedarkirin. Dema ku Alaya Sêyemîn a Sor reviya, wî ferman da ku reviyayên girtî bi awayekî giştî werin îdamkirin. Di Îlonê de ew vegeriya Eniya Başûr. Di dema şer de, Stalîn bi nîşandana biryardarî û biryardariyê nîrxa xwe ji Komîteya Navendî re birhan kir. Lêbelê, wî fermanan jî paşguh kir û dema ku rastî wî hat, gelek caran gef xwar ku îstifa bike. Di Mijdara 1919an de, hikûmetê ji bo xizmeta wî Xelata Ala Sor da wî (çav: Service 2004, p. 171-173).

Bolşevîkan di dawiya sala 1919an de qonaxa sereke ya şerê navxweyî bi ser xistin. Heta wê demê, Sovnarkom bala xwe dabû belavkirina şoreşa proletaryayê li derveyî welêt, û di Adara 1919an de Enternasyonala

Komunîst ava kir; Stalîn beşdarî merasîma destpêkirina wê bû. Her çend Stalîn baweriya Lenîn parve nedikir ku proletaryaya Ewropayê li ber şoreşê ye, lê wî qebûl kir ku Rûsyaya Sovyetê hîn jî lawaz e. Di Sibata 1920an de, ew wekî serokê Mufetişîya Karker û Cotkaran (Rabkrin) hate tayînkirin; di heman mehê de ew ji bo Eniya Qefqasyayê jî hate veguhastin (çav: Service 2004, p. 171-176).

Şerê Polonî-Sovyetê di destpêka sala 1920an de dest pê kir, Polonî hêrîşî Ukraynayê kirin, û di Gulanê de, Stalîn ji bo Eniya Başûrrojava hate veguhastin. Lenîn bawer dikir ku proletaryaya Polonî dê ji bo piştgiriya dagirkirinê rabe, lê Stalîn argûman kir ku neteweperestî dê wan ber bi piştgiriya hewldana şer a hikûmeta wan ve bibe. Stalîn nîqaş winda kir û biryara Lenîn qebûl kir. Li eniya xwe, Stalîn biryar da ku Lvovê fetih bike; Dema ku bal kişand ser vê armancê, wî fermanên veguhestina leşkerên xwe ji bo alîkariya hêzên Mikhail Tukhachevsky di Şerê Varşovayê de di destpêka Tebaxê de, ku bi şikestinek mezin ji bo Artêşa Sor bi dawî bû, neguh da (çav: Service 2004, p.179).

Piştî Stalîn vegeriya Moskowê, li wir Tukhachevsky wî ji ber windakirinê sûcdar kir. Bi şerm û nefret, wî daxwaza berdana ji leşkeriyê kir, ku di 1ê Îlonê de hat dayîn. Di Kongreya 9emîn a Partiyê de di dawiya Îlonê de, Trotsky Stalîn bi "xeletiyên stratejîk" tawanbar kir û îdia kir ku wî sefer sabote kiriye; Lenîn tevî rexneyan bû. Stalîn xwe şermesar kir û dijminatîya wî ya li hember Trotsky zêde bû (çav: Service 2004, p. 174-176).

Hikûmeta Sovyetê hewl da ku dewletên cîran bixe bin serdestiya xwe; di Sibata 1921an de, wê hêrîşî Gurcistana ku ji aliyê Menşevîkan ve dihat birêvebirin kir, û di Nîsana 1921an de, Stalîn ferman da Artêşa Sor ku bikeve Turkistanê da ku kontrola Sovyetê ji nû ve ava bike. Wekî Komîserê Gel ê Neteweyan, Stalîn bawer dikir ku her komeke etnîkî mafê "komareke xweser" di nav dewleta Rûsyayê de heye ku ew dikare tê de karûbarên herêmî yên cûrbecûr çavdêrî bike. Bi vê nêrînê, hin Marksîstan ew bi zêdeyî xwe dispêre neteweperestiya burjuva tawanbar kirin, hinên din jî ew bi zêdeyî rûso-navendî tawanbar kirin (Service 2004, p. 202).

Lêbelê, li Qefqasyaya xwe ya cihêreng, Stalîn li dijî ramana komarên xweser ên cuda derket, bi îdiaya ku ev ê kêmneteweyên etnîkî di nav axa wan de bindest bikin; di şûna wê de, wî banga Komara Federasyona Sosyalîst a Sovyetê ya Transqefqasyayê kir. Partiya Komunîst a Gurcistanê li dijî vê ramanê derket, ku di encamê de meseleya Gurcistanê

çêbû. Di nivê sala 1921an de, Stalîn vegeriya Qefqasyaya Başûr û bang li komunîstên Gurcistanî kir ku neteweperestiya şovenîst red bikin, ku bi îdiaya wî kêmneteweyên Abxazî, Osetî û Adjarî marjînalîze kiribû. Di Adara 1921an de, Nadezhdayê kurekî din ê Stalîn, Vasily, hanî dinyayê (çav: Service 2004, p. 232).

Piştî şerê navxweyî, li seranserê Rûsyayê grevên karkeran û serhildanên cotkaran li dijî projeya desteserkirina xwarinê ya Sovnarkomê dest pê kirin; di bersivê de, Lenîn di Siyaseta Aborî ya Nû (NEP) de reformên bazar-navendî da destpêkirin. Di nav Partiya Komunîst de jî alozî hebû, ji ber ku Trotsky rêberiya fraksiyonekê dikir ku daxwaza rakirina sendîkayan dikir; Lenîn li dijî vê yekê derket, û Stalîn alîkarî kir ku dijberiya li dijî helwesta Trotsky kom bibe. Di Kongreya 11emîn a Partiyê de di Adar û Nisana 1922an de, Lenîn Stalîn wekî Sekreterê Giştî yê partiyê destnîşan kir, ku ev rolek bi tevahî rêxistinî bû. Her çend fikar hatin diyar kirin ku pejirandina pozîsyona nû dê barê karê wî zêde bar bike û pir zêde hêz bide wî, Stalîn ji bo vê postê hate tayîn kirin. Di Gulana 1922an de, felceke giran Lenîn qismî felc kir. Li dacha xwe ya Gorkî dijiya, têkiliya wî ya sereke bi Sovnarkom re bi rêya Stalîn bû. Tevî hevaltiya wan, Lenîn ji tiştê ku wî wekî "Asyayî" ya Stalîn bi nav dikir hez nedikir û ji xwişka xwe Maria re got ku Stalîn "ne jîr" e. Her du zîlam li ser mijara bazirganiya derve nîqaş kirin; Lenîn bawer dikir ku divê dewleta Sovyetê li ser bazirganiya derve monopolek hebe, lê Stalîn piştgirî da nêrîna Grigori Sokolnikov ku ev yek ne pratîk e (çav: ; Kotkin 2014, p. 483).

Li ser meseleya Gurcistanê nakokîyek din derket holê, Lenîn piştgirî da daxwaza Komîteya Navendî ya Gurcistanê ji bo Komara Sovyetê ya Gurcistanê li ser ramana Stalîn a Komara Transkafkasyayê. Ew di heman demê de li ser xwezaya dewleta Sovyetê li hev nekirin; Lenîn banga avakirina federasyonek nû bi navê "Yekîtiya Komarên Sovyetê yên Ewropa û Asyayê" kir, di heman demê de Stalîn bawer dikir ku ev ê hesta serxwebûnê di nav ne-Rûsan de teşwîq bike. Lenîn Stalîn bi "şovenîzma Mezin a Rûsyayê" tawanbar kir, lê Stalîn Lenîn bi "liberalîzma neteweyî" tawanbar kir. Lihevkirinek hat çêkirin ku tê de navê federasyonê wekî "Yekîtiya Komarên Sosyalîst ên Sovyetê" (YKSS) hat binavkirin, ku damezrandina wê di Kanûna 1922an de hat pejirandin (çav: Service 2004, p. 195).

Nakokiyên wan bûn şexsî jî; Lenîn hêrs bû dema ku Stalîn di dema axaftinek telefonê de bi jîna xwe Krupskaya re bêedeb bû. Di salên dawîn

ên jiyana xwe de, Krupskaya Peymana Lenîn da kesayetên pêşeng, ku tê de rexne li tevgerên bêedeb û hêza zêde ya Stalîn dikir û pêşniyar dikir ku ew ji sekreterê giştî were dûrxistin. Hin dîrokzan guman kirine ka Lenîn belge nivîsandiye an na, û pêşniyar kirine ku ew ji hêla Krupskaya ve hatiye nivîsandin; Stalîn qet bi eşkereyî fikarên xwe li ser rastbûna wê dernexistiye. Piraniya dîrokzanan wê wekî nîşanek rast a nerînên Lenîn dibînin (çav: Kotkin 2014, p. 501).

Piştî mirina Lenîn di Çîleya 1924an de, Stalîn berpirsiyariya merasîma cenaze girt ser xwe û bû hilgirê tabûtê. Ji bo ku di nav kulta kesayetiya xwe ya mezin de wêneya xwe wekî Lenînîstekî dilsoz xurt bike, Stalîn li Zanîngeha Sverdlov neh ders li ser Bingehên Lenînîzmê da, ku paşê wekî pirtûkek hate weşandin. Di Kongreya 13emîn a Partiyê de di Gulana 1924an de, Wesiyeta Lenîn tenê ji serokên şandeyên parêzgehê re hate xwendin. Stalîn ji ber naveroka wê şerm kir, ji Sekreterê Giştî îstifa kir; vê kiriyara dilnizmî wî xilas kir, û ew di postê de ma (çav: Kotkin 2014, p. 546–548).

Wekî Sekreterê Giştî, Stalîn di destnîşankirina karmendên xwe de azad bû, û dilsozên xwe li seranserê partiyê bicih kir. Endamên nû ji paşxaneyên proletaryayê tercîh kir ji bo "Bolşevîkên Kevin", ku meyla wan hebû ku mezûnên zanîngehê yên çîna navîn bin, wî piştrast kir ku dilsozên wî li seranserê herêman belav bûne. Stalîn gelek têkilî bi karmendên ciwan ên partiyê re hebû, û xwesteka ji bo pêşveçûnê gelek kesan ber bi hewesa wî ve bir. Stalîn her wiha têkiliyên nêzik bi kesayetiyan sereke yên polîsên veşartî re pêş xist: Felix Dzerzhinsky, Genrikh Yagoda, û Vyacheslav Menzhinsky (çav: Kotkin 2014, pp. 495–496).

Piştî mirina Lenîn, têkoşînek desthilatdariyê derket holê da ku bibe cîgirê wî: li kêleka Stalîn Trotsky, Zinoviev, Kamenev, Nikolai Bukharin, Alexei Rykov, û Mikhail Tomskey hebûn. Stalîn Trotsky - ku ew bi xwe jê nefret dikir - wekî astengiya sereke ya serdestiya xwe didît, û di dema nexweşiya Lenîn de li kêleka Kamenev û Zinoviev trûkek (troîka) nefermî ava kiribû. Her çend Zinoviev ji hêza Stalîn a zêde nîgeran bû jî, wî di Kongreya 13-an de wekî beramberiyek li hember Trotsky, ku niha rêberiya fraksiyonek bi navê Opozîsyona Çep dikir, li pişt wî kom bû. Alîgirên Trotsky bawer dikirin ku NEP pir zêde li ber kapîtalîzmê ditewîne, û wan Stalîn ji ber piştgiriya wî ya ji bo ramyariya wekî "rastgir" bi nav kir. Stalîn di nav Komîteya Navendî de komek ji

alîgirên xwe ava kir ji ber ku Opozîsyona Çep hate marjînalîzekirin (çav: Service 2004, p. 214–215, 217).

Di dawîya sala 1924an de, Stalîn li dijî Kamenev û Zinoviev tevgeriya û alîgirên wan ji pozîsyonên sereke dûr xist. Di sala 1925an de, her duyan bi eşkereyî li dijî Stalîn û Bukharin derketin û di Kongreya 14emîn a Partiyê de di Kanûnê de êrîşek bêserûber li dijî fraksiyona wan dan destpêkirin. Stalîn Kamenev û Zinoviev bi ji nû ve danasîna fraksiyonîzmê û bi vî rengî bêistîqrariyê tawanbar kir. Di nîvê sala 1926an de, Kamenev û Zinoviev bi Trotsky re tevî Opozîsyona Yekbûyî ya li dijî Stalîn bûn; di Cotmehê de her duyan li hev kirin ku çalakiya fraksiyonî di bin gefa derxistinê de rawestînin, û paşê bi eşkereyî nerînên xwe paşve kişandin (çav: Kotkin 2014, p. 614).

Argumanên fraksiyonîst berdewam kirin, Stalîn di Cotmeh û Kanûna 1926an de, û dîsa di Kanûna 1927an de gef xwar ku îstifa bike. Di Cotmeha 1927an de, Trotsky ji Komîteya Navendî hate derxistin; ew paşê di sala 1928an de sirgûnî Kazakistanê hate kirin û di sala 1929an de ji welêt hate dersînorkirin (çav: Kotkin 2014, pp. 676–677).

Stalîn êdî serokê bilind ê partî û dewletê bû. Wî posta serokê hikûmetê spart Vyacheslav Molotov; piştgirên din ên girîng ên li Polîtbiroyê Voroshilov, Lazar Kaganovich, û Sergo Ordzhonikidze bûn, Stalîn piştrast kir ku hevalbendên wî saziyên dewletê bi rê ve dibin. Bandûra wî ya zêde di navkirina cihan de li ser navê wî xuya bû; di Hezîrana 1924an de bajarê Yuzovka yê Ukraynayê bû Stalîn, û di Nîsana 1925an de, navê Tsaritsyn bû Stalingrad. Di sala 1926an de, Stalîn pirtûka xwe ya bi navê "Li ser Pîrsên Lenînîzmê" weşand, ku tê de wî ji bo têgeha "sosyalîzm li welatekî" arguman kir, ku wekî perspektîfek Lenînîst a ortodoks hate pêşkêş kirin tevî ku bi nêrînên Bolşevîk ên damezrandî re nakok bû ku sosyalîzm tenê dikare bi rêya pêvajoya şoreşa cîhanê li seranserê cîhanê were bidestxistin (çav: Service 2004, p. 244).

Di sala 1927an de, di nav partiyê de li ser siyaseta Sovyetê ya di derbarê Çînê de hin nîqaş hebûn. Stalîn bang li Partiya Komunîst a Çînê (CCP) kiribû, ku bi serokatiya Mao Zedong, bi neteweperestên Kuomintang (KMT) yê Chiang Kai-shek re hevalbendiyê bike, û hevalbendiya CCP-KMT wekî baştirîn keleha li dijî berfirehbûna emperyalîzma Japonî didît. Di şûna wê de, KMT CCP tepeser kir û di navbera her du alîyan de şerekî navxweyî dest pê kir (çav: Kotkin 2014, p. 626–631).

Yekîtiya Sovyetê ji pêşketina pîşesazî û çandiniyê ya hêzên Rojavayî pir li paş ma. Hikûmeta Stalîn ji hêrîşa welatên kapîtalîst ditirsiya, û gelek komunîst, di nav de Komsomol, OGPU, û Artêşa Sor, dixwestin ji NEP û nêzîkatiya wê ya bazar-navendî xilas bibin. Ew li ser kesên ku ji vê ramyariya sûd werdigirtin fikaran dikirin: cotkarên dewlemend ên ku wekî "kulak" û xwediyên karsaziyên piçûk, an "NEPmen". Di vê demê de, Stalîn li dijî NEP zivirî, ku ew xist rêyek "çep" heta ji Trotsky an Zinoviev jî (çav: Khlevniuk 2015, p. 101).

Di destpêka sala 1928an de, Stalîn çû Novosibirskê, li wir wî îdia kir ku kulak genim kom dikin û ferman da ku ew werin girtin û genimê wan were desteserkirin, û Stalîn di Sibatê de piraniya genim bi xwe re hanî Moskowê. Bi fermana wî, tîmên kirîna genim li seranserê Sîbîrya Rojava û Uralê derketin holê, û tundûtûjî di navbera tîm û gundiyan de derket (çav: Khlevniuk 2015, p. 103).

Stalîn ragihand ku divê kulak û "cotkarên navîn" werin neçar kirin ku berhema xwe berdin. Bukharin û endamên din ên Komîteya Navendî hêrs bûn ku li ser vê tedbîrê bi wan re şewir nehatiye kirin. Di Çileyê 1930an de, Polîtbiroyê "tesfîyekirina" çîna kulak pejirand, ku sirgûnî deverên din ên welêt an kampên komkirinê hat kirin. Heta Tîrmeha 1930an, zêdetirî 320,000 malbat bandûr bûbûn. Li gorî Dmitri Volkogonov, bêkulkirin "yekemîn terora girseyî ya ku Stalîn li welatê xwe bicîh haniye bû." (çav: Volkogonov 1991, p. 167).

Di sala 1929an de, Polîtbiroyê kolektîvîzekirina girseyî ya çandiniyê ragihand, hem zeviyên kolektîf ên kolxozê û hem jî zeviyên dewletê yên sovхозê ava kir. Her çend bi fermî dilxwaz bû jî, gelek cotkar ji tîrsa ku ew ê bi çarenûsa kulakan re rû bi rû bimînin, tevî kolektîfan bûn. Heta sala 1932an, nêzîkî %62ê malbatên ku bi çandiniyê ve mijûl bûn, beşek ji kolektîfan bûn, û heta sala 1936an ev rêje gihîştibû %90ê. Gelek cotkarên kolektîvîzekirî ji windakirina erdên xwe yên çandiniyê yên taybet aciz bûn, û berhemdarî kêm bû. Li gelek deveran birçîbûn dest pê kir, û Polîtbiro gelek caran neçar ma ku alîkariya xwarinê ya acîl bişîne (çav: Khlevniuk 2015, p. 116).

Serhildanên çekdarî yên cotkaran li Ukrayna, Qeqasyaya Bakur, Başûrê Rûsyayê û Asyaya Navîn dest pê kirin, di Adara 1930an de gihîştin zerweya xwe; ev serhildan ji hêla artêşê ve hatin tepeserkirin. Stalîn bi gotarekê bersiv da ku îsrar kir ku kolektîvîzekirin bi dilxwazî ye û tundûtûjiyê xist stûyê rayedarên herêmî. Her çend ew û Stalîn bi salan nêzîk bûn jî, Bukharin fikarên xwe hanî ziman û wan wekî vegera

ramyariya kevn a "komunîzma şer" a Lenîn dihesiband. Heta nivê sala 1928an, ew nekarî piştgiriyeke têrker di nav partiyê de kom bike da ku li dijî reforman derkeve; di Mijdara 1929an de, Stalîn ew ji Polîtbiroyê dûr xist (çav: Conquest 2008, p. 18).

Bi fermî, Yekîtiya Sovyetê "neaqilî" û "îsraf" a aboriya bazarê bi aboriyeke plansazkirî ya ku li ser çarçoveyê demdirêj û zanistî hatî organîzekirin guhertibû; di rastiyê de, aboriya Sovyetê li ser fermanan ên ku pir caran ji bo çêkirina armancên kurt-dem hatine dayîn ava bû (çav: Sandle 1999, pp. 227, 229).

Di sala 1928an de, plana pênc-salî ya yekem ji hêla Stalîn ve bi balkişandina sereke li ser pêşxistina pişesaziya giran a Sovyetê hate destpêkirin; ew salek berî bernameyê, di sala 1932an de, hate qedandin. Welat veguherînek aborî ya mezin derbas kir: kanên nû hatin vekirin, bajarên nû yên mîna Magnitogorsk hatin avakirin, û xebata li ser Kanala Deryaya Spî-Baltîk dest pê kir. Bi mîlyonan cotkar koçî bajaran kirin, û deynên mezin ji bo kirîna makîneyên çêkirî yên derveyî welat kom bûn (çav: Khlevniuk 2015, p. 118).

Gelek projeyên mezin ên avakirinê, di nav de Kanala Deryaya Spî-Baltîk û Metroya Moskowê, bi piranî bi keda bi zorê hatine çêkirin. Hêmanên dawîn ên kontrola karkeran li ser pişesaziyê hatin rakirin, û rêveberên kargehan îmtiyaz wergirtin; Stalîn bi balkişandina ser argumana Marks ku di qonaxên jêrîn ên sosyalîzmê de pêwîst bû, newekheviya mûçeyan parast. Ji bo pêşvebirina zêdekirina kedê, madalya û xelat û her weha tevgera Stakhanovî hatin destnîşan kirin. Stalîn îdia kir ku sosyalîzm li Yekîtiya Sovyetê dihat damezrandin dema ku kapîtalîzm di dema Depresyona Mezin de hilweşiya. Retorîka wî vîzyona wî ya utopîk a "kesê Sovyetê yê nû" nîşan da ku digihîje bilindahiyên bêhempa yên pêşkeftina mirovan (çav: Service 2004, p. 300).

Di sala 1928an de, Stalîn ragihand ku şerê çînî di navbera proletarya û dijminên wan de dê bi pêşketina sosyalîzmê re dijiwartir bibe. Wî hişyarî da li ser "xetereya ji rastê", di nav de ji hundirê Partiya Komunîst jî. Yekem darizandina mezin a pêşandanê li Yekîtiya Sovyetê Doza wê ya 1928an bû, ku tê de "pisporên pişesaziyê" yên çîna navîn bi sabotajê hatin mehkûmkirin (çav: Kotkin 2014, p. 687, 702–704, 709).

Ji 1929 heta 1930, darizandinên pêşandanê ji bo tirsandina muxalefê hatin lidarxistin; di nav van de Doza Partiya Pişesaziyê, Doza Menşevîk û Doza Metro-Vickers hebûn. Bi zanîna ku piraniya Rûsên etnîkî dibe ku fikarên wan hebin ku ji hêla Gurcî ve werin rêvebirin, wî Rûsên etnîkî li

seranserê burokrasiya dewletê pêşve xist û Rûsî di dibistanan de mecbûrî kir, her çend bi zimanên herêmî re be jî. Hestên neteweperest hatin tepeserkirin. Polîtîkayên civakî yên muhafezekar ji bo zêdekirina mezinbûna nifûsê hatin pêşve xistin; ev yek balkişandî li ser yekîneyên malbatî yên bihêz, ji nû ve krîmînalîzekirina homoseksueliyê, sînordarkirinên li ser kurtaj û jinberdanê, û rakirina beşa jinan a Zhenotdelê di hewîne. (çav: Sandle 1999, pp. 244, 246).

Stalîn "şoreşek çandî" dixwest, ku hem afirandina çandek ji bo "girseyan" û hem jî belavbûna berfirehtir a çanda berê ya elît di hewîne. Wî çavdêriya zêdebûna dibistan, rojname û pirtûkxaneyan, û her weha pêşkeftina xwendin û nivîsandinê û hejmartinê kir. Realîsma sosyalîst di seranserê hunerê de hate pêşve xistin, di heman demê de Stalîn nivîskarên navdar, ankû Maxim Gorky, Mikhail Sholokhov, û Aleksey Nikolayevich Tolstoy, dilxwaz kir. Wî piştgirî da zanyarên ku lêkolînên wan di nav şîroveya wî ya pêşwext a Marksîzmê de cih digirin; mînaqî, wî lêkolîna agrobiyolog Trofim Lysenko pejirand tevî vê rastiyê ku ew ji hêla piraniya hevkarên zanistî yên Lysenko ve wekî derew-zanistî hate red kirin (çav: Service 2004, p. 307).

Kampanyaya dijî-olî ya hikûmetê ji nû ve hate xurtkirin, bi zêdekirina finansmana ku ji Lîga Ateîstên Milîtan re hate dayîn. Keşe, îmam û keşîşên Budîst rastî tepisandinê hatin. Avahiyên olî hatin hilweşandin, bi taybetî Katedrala Mesîhî a Rizgarker a Moskowê, ku di sala 1931-an de hate hilweşandin da ku rê ji bo Qesra Sovyetan vebe. Ol bandûr li ser nifûsê parast; di serjimêriya 1937-an de, %57ê bersivkaran amade bûn ku qebûl bikin ku ew olperest in (çav: Khlevniuk 2015, p. 325).

Di salên 1920-an de, Stalîn girîngî da ramyariya derve. Ew bi xwe bi rêzek mêvanên Rojavayî re civiya, di nav de George Bernard Shaw û H. G. Wells, ku her du jî pê bandûr bûn. Bi rêya Enternasyonala Komunîst, hikûmeta Stalîn bandûrek xurt li ser partiyên Marksîst ên li deverên din kir; wî rêvebirina rêxistinê hişt Bukharin berî ku ji kar were derxistin. Di Kongreya 6emîn a Tîrmeha 1928an de, Stalîn ji delegeyan re ragihand ku gefa sereke ya li ser sosyalîzmê ji sosyalîstên ne-Marksîst û demokratên sosyal tê, ku wî wan wekî "faşîstên dijîcivakî" bi nav kir; Stalîn qebûl kir ku li gelek welatan, ev kom ji bo piştgiriya çîna karker reqîbên sereke yên Marksîst-Lenînîstan bûn. Ev balkişandina ser çepgirên reqîb ên dijber Bukharin fikar kir, ku mezinbûna faşîzmê û rastgirên tund li seranserê Ewropayê wekî gefek mezintir didît (çav: Conquest 1991, p. 173).

Di nav Yekîtiya Sovyetê de, nerazîbûna sivîl li dijî hikûmeta Stalîn berbelav bû. Nerazîbûna civakî li deverên bajarî bû sedem ku Stalîn di sala 1932an de hin politikayên aborî sivik bike. Di Gulana 1932an de, wî 'bazarên kolxozê' da destpêkirin ku cotkar dikarin berhemên zêde bazirganî bikin. Plana duyemîn a pênc-salî kotayên hilberînê ji ya yekem kêr kir, bêtir li ser baştirkirina şert û mercên jiyanê bi rêya xanî û kelûpelên xerîdar sekinî. Piştî ku Adolf Hitler di sala 1933an de bû serokwezîrê Almanya, tekez li ser hilberîna çekan zêde bû (çav: Service 2004, p. 318).

Yekîtiya Sovyetê birçîbûnek mezin dît ku di zivistana 1932-1933an de gihîşt zerweyê, bi mirina 5-7 mîlyon kesan. Herêmen herî zêde bandûr lê bûn Ukrayna (ku birçîbûn jê re Holodomor dihat gotin), Başûrê Rûsyayê, Kazakistan û Qeqasya Bakur bûn. Di rewşa Ukraynayê de, dîroknas nîqaş dikin ka gelo birçîbûn bi zanebûn bû, bi armanca jiholêrakirina tevgerê serxwebûnê ya potansiyel; ti belge nîşan nadin ku Stalîn bi êşkere fermana birçîbûnê daye. Hewaya xirab di salên 1931 û 1932an de bû sedema berhemdariya xirab, ku bi salên kêmbûna hilberînê ve hate zêdekirin (çav: Davies & Wheatcroft 2006, pp. 628, 631).

Politikayên pîşesazîkirina bilez, paşguhkirina zivirîna çandiniyê, û têkçûna avakirina stokên genim ên yedek krîzê girantir kir. Stalîn hêmanên dijminane û sabotajkerên di nav cotkaran de sûcdar kir. Hikûmetê alîkariya xwarinê ya sînorkirî da deverên ku birçîbûn lê hebû, û pêşîniyê da karkerên bajarî; ji bo Stalîn, pîşesazîkirina Sovyetê ji jiyanê cotkaran bi qîmettir bû. Hinardekirina genim pir kêr bû. Stalîn rola politikayên xwe di birçîbûnê de qebûl nekir, ku ji çavdêrên biyanî ve hatibû veşartin (çav: Kotkin 2014, p. 724).

Di sala 1934-an de lêgerîna têkiliyên navneteweyî, di sala 1934 de, Yekîtiya Sovyetê beşdarî lîga miletan bû, ku ji berê de ji derve hatibû derve. Stalin di Cotmeha 1933-an de bi Hitler re danûstandinên nepenî da dest pê kir, di demê kurt de piştî ku paşîn hat desthilatê. Wî hevdiartinê bi Hitler re bi armanca qizînckirina demê a xwe amedekirina ji şer re weke firsendekê didît û di wê demê de wê, ew dem ji Sovyetê re wê weke demê giring bê. Piştî wê ku Hitler fahmdikê ew bo demê levkirinkirîya wê piştî wê bi ketina polonya re wê, dawiyê li wê bêtir û wê pêvajoya şerê cihanê ê duyem wê di rengekê de wê bide destpêkirin.

Stalin di heman demê de xetereya ku ji faşîzmê re peyda kir û xwest ku bi demokrasîyên azadîxwaz ên Ewropayê re were saz kirin; Li Kongreya 7emîn a komunist a Tîrmehê 1935, Yekîtiya Sovyetê ji Marksîst-

Lenînîstan teşwîq kir ku bi çepên din re wekî beşek li eniyek populer li dijî faşîzmê yekbûyîyê çêbikin. Di bersivê de, Almanya, Italytalya, û Japonya peymana dijî-cominern îmze kirin.

Gava ku şerê navxweyî yê Spanî di Tîrmeha 1936-an de, Sovyetê ji wê demê firsendek baş weke zantkiribû. Lê ji aliyekê din ve jî wê hitler hemû europa zantkir û tenê ingilistan mabû. Di wê demê de wê, li parzemina amarika wê amarika wê derkeve li pêş. Pêvajoya piştî wê di rengekê de wê ingilis, amarika û sovyet wê çareyê di hatina ba hev de wê bibînin. Di wê demê de wê, ev wê, weke pêvajoyek nû a ku wê baxtê hemû cihanê wê di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin bê.

Nêzîkatiya Stalîn a li hember tepeserkirina dewletê gelek caran nakok bû. Di Gulana 1933an de, wî gelek mehkûmên bi sûcên sivik serbest berdan, ferman da dezgehên ewlehiyê ku girtin û sirgûnkirinên girseyî yên din pêk neynin, û di Îlona 1934an de, wî komîsyonek damezrand da ku lêpîrsîna girtinên nerast bike. Di heman mehê de, wî daxwaza darvekirina karkerên li Kargeha Metalurjîk a Stalîn kir ku bi sîxurtiya ji bo Japonyayê dihatin tawanbarkirin. Piştî ku Sergei Kirov di Kanûna 1934an de hate kuştin, Stalîn ji gefên kuştinê bêtir fikar bû, û tepeserkirina dewletê zêde bû. Stalîn fermanek derxist ku troîkên NKVD ava kir ku dikarin bêyî tevlîkirina dadgehan cezayên bilez û giran bidin. Di sala 1935an de, wî ferman da NKVD ku gumanbarên dij-şoreşger ji deverên bajarî derxîne; di destpêka sala 1935an de tenê ji Lenîngradê zêdetirî 11,000 kes hatin derxistin (çav: Service 2004, p. 318).

Di sala 1936an de, Nikolai Yezhov bû serokê NKVD, piştî vê yekê Stalîn dest bi girtin dijberên xwe yên mayî di Partiya Komunîst de di Paqîjiya Mezin de kir. (çav: Service 2004, pp. 314–317).

Di Doza Moskowê ya yekem de di Tebaxa 1936an de Kamenev û Zinoviev hatin îdamkirin. Doza duyemîn di Çileyê 1937an de pêk hat, û ya sêyemîn di Adara 1938an de pêk hat, Bukharin û Rykov hatin îdamkirin. Di dawîya sala 1937an de, hemî bermahiyên serokatiya kolektîf ji Polîtbiroyê çûn, ku êdî bi bandûr di bin kontrola Stalîn de bû (çav: Khlevniuk 2015, pp. 176–177).

Ji partiyê gelek derxistin çêbûn, û Stalîn jî ferman da partiyên komunîst ên biyanî ku hêmanên dij-Stalînîst ji holê rakin. Van paqijkirinan piraniya cerdevanên kevin ên partiyê bi rayedarên ciwan ên dilsoz ên Stalîn veguherandin. Karmendên partiyê bi hêsanî fermanên xwe pêk hanîn û hewl dan ku xwe bi Stalîn re xweş bikin, da ku nebin qurbanî (çav: Khlevniuk 2015, p. 140).

Karmendên weha gelek caran ji kotayên ku ji hêla hikûmetê ve hatine destnîşankirin bêtir girtin. Ji Kanûna 1936an heta Mijdara 1938an zext zêdetir bûn. Di Gulana 1937an de, Stalîn ferman da ku piraniya femandariya bilind a artêşê were girtinê, û li pey wê girtinên girseyî di artêşê de çêbûn. Di dawiya sala 1937an de, paqijkirin ji partiyê wêdetir ber bi nifûsa berfireh ve çû. Di Tîrmeha 1937an de, Polîtbyuroyê ferman da ku "hêmanên dij-Sovyet" were paqijkirin, ku Bolşevîk, Menşevîkên berê, Şoreşgerên Sosyalîst, kahîn, leşkerên berê yên Artêşa Spî û sûcdarên hevpar hedef girtin (çav: Khlevniuk 2015, pp. 150–151).

Stalîn di dema paqijkirinê de hemû biryarên girîng da destpêkirin, û bi xwe gelek operasyon rêve bir. Dîrokna li ser armancên wî nîqaş dikin, destnîşan dikin ku nivîsên wî yên kesane yên ji wê serdemê "ne asayî tevlihev û bêserûber" bûn, tijî îdîayên li ser dijminên ku wî dorpêç kirine bûn. Ew ditirsiya ku di bûyera şer de bi Japonya û Almanya re stûna pêncemîn a navxweyî hebe, piştî ku hêzên rastgir hikûmeta çepgir a Spanyayê hilweşandin. Paqijîya Mezin bi dawî bû dema ku Yezhov bi Lavrentiy Beria hate guhertin, hevvelatîyekî Gurcî ku bi tevahî dilsozê Stalîn bû. Yezhov bi xwe di Nîsana 1939an de hate girtin û di sala 1940an de hate îdamkirin (çav: Khlevniuk 2015, p. 160).

Paqijkirinê zirarê da navûdengê Yekîtiya Sovyetê li derveyî welêt, di nav sempatîzanên çepgir de. Her ku ew ber bi dawiyê ve diçû, Stalîn hewl da ku ji berpirsiyariya xwe dûr bikeve, sûcdariya "zêdegavî" û "binpêkirina qanûnê" xist stûyê Yezhov.

Ev rewş hemû wê weke rewşên ku wê stalin xwe ji şerêkê mazin re amaede dikê jî wê bê diyarkirin. Di nava aliyên karker û çapgirên de wê gotinên bi wê rengê wê êdî wê zêde wê dest bi lêvkirina wan wê were kirin. Di wê temenê de wê, piştî wê, ev pêvajoyê wê, êdî wê dema ku wê artişên nazîyan wê bikevina polonya de wê êdî wê weke ku wê, ev gotin jî wê werina piştrastkirin.

Lê gelek kesên ku wê nîqaşbikin wê di wê rengê de wê hizrên xwe wê werênina ser ziman ku staing sovyet ji xate sosyalîzmê û an kominîzmê dûrkirîya jî wê bi wê hizrên xwe wê werênina ser ziman. Di wê temenê de wê, bi wê re wê hizrên xwe wê werênina ser ziman. Di wê demê de wê, stalin wê di nava sovyetê de wê, zêde bi kiryarên xwe wê were nîqaşkirin. Ne tenê wê weke lenin wê bibêjê wê bi hişkiya xwe lê wê bi kiryarên xwe yên li hemberê komên din ên civakî wê bide diyarkirin.

Di wê demê de wê di nava sovyetê de wê here sere rastkirinekê û wê li gorî politikaya hegomenîkî a navnetewî wê bikê. Di wê temenê de wê,

weke van rewşan wê, di politikaya stalin de wê nişanaka gûharinê wê di rengekê de wê federasyonên civakî ên weke ya kurdistanê sor jî wê ji hev belavbikê û wê kurdên wan wê di nava azerbeycanê, ermenistanê û kirgizistanê de wê bide parvekirin û sûrgunkirin. Ev jî wê weke nişanayek giring a gûharina politikayên sovyetê ên di dema stalin de bê.

Politikaya netewparêziyê ku wê derkeve li pêş li sovyetê

Serdema stalin wê di aslê xwe de wê weke demek giring a vegûhar bê. Di wê temenê de wê dema ku em li ser wê disekin in wê, piştî Lenin wê çawa wê di sovyetê de wê di rengekê de wê bibê wê karibê bi wê re wê fahmbikê. Stalin gelek kiryarên xwe wê weke kesê nêzî Lenin û bi wê yekê wê weke ku wê bide herêkirin.

Lê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, têngînek netewî ku wê hê di dema marks de wê were diyarkirin weke 'pêşî şoreşa burziwa û piştê wergerîna li ya sosyalismê' wê di wê temenê de wê di formekê de wê sserdest bibê. Di wê temenê de wê stalin wê li sovyetê wê, politikaya wî di wê temenê de wê, zêdeyi wê bi aliyê serdestkirina netewî de wê xwe di rengekê de wê bide diyarkirin. Ev di rengekê de wê, di şêwayekê de wê bi têngîna rûsyabûnê û an di rengekê de wê rewşên weke ku wê xwe bidina diyarkirin re wê bi wê re wê bide diyarkirin.

Lê wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê politikaya netewbûnê wê di rengekê de wê bi awayekê pirr zêde wê baş wê were kirin. Li balkanan şoreşên ku ew dihên kirin ên sirb û arnawutluk û hwd wê di rengekê de wê, di şêwayekê de wê bibin. Lê ev jî wê piştî wê, di rengekê de wê, bi awayekê netewî de wê xwe di rengekê de wê bide diyarkirin.

Têngîna netewî wê weke ku ew kengî weke şoreşa xwe ya endûstyalismê kir wê weke bibê netew wê di rengekê de wê bi wê yekê wê were kirin û ev wê li wê were nerin. Li ser wê temenê wê çavkaniyek wê weke bi têngîna çîna karker ku wê di rengekê de wê bi wê re wê biafirê wê bi pêwîstîya wê re wê di wê temenê de wê li wê were nerin. Heta ku wê di rengekê de wê di nava têngînên sosyalist de wê weke têngînên weke beşên gûndî wê weke çavkaniyekê wê ku wê di rengekê de wê werina diyarkirin jî lê ev wê di rengekê de wê weke beşên ku wê zêde ne pêbawer û weke yên ku ew karibin piştî xwe bidina wan wê di rengekê de wê bide diyarkirin. Hinek nakokiyên di nava şoreşa çînê ku wê mao temenê wê biavêjê wê di wê temenê de wê xwe bi sovyetê re wê, di rengekê de wê weke ku wê bidina diyarkirin.

Di wê nûqteyê de wê azmûna şoreşa çînê wê di wê nûqteyê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê fahmbikê ku ew wê, di rengekê de wê gûndîyan wê di rengekê de wê weke aliyekê ku wê di şêwayekê de wê bi xwe re wê bikê temen. Ji wê aliyê ve wê, di şêwayekê de wê, bi şablomên weke pêwîstîya çîna karker ku ew nebê şoreş nabê jî wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke ku wê Mao wê di rengekê de wê bide diyarkirin.

Di aslê xwe de mao tiştêkê giring wê bikê. Gûharinek giring di têgîna sosyalîzmê de wê di wê temenê de wê bi teorîkî wê weke ku wê bide kirin. Di wê çerçoveyê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê aliyekê ku wê sovyetê wê bi zanîn wê weke aliyên gûndîyan yan wê rêya tepisendinê wê bi wan hîlbijêrê û an wê ne weke temenekê di kirina şoreşê de ku ew piştî xwe bi wan girê bide wê gûndîyan wê derxê li pêş.

Di wê nûqteyê de wê, di şêwayekê de wê, weke aliyekê wê yê din jî wê di wê temenê de wê giringiya têgîna rasyonîzîsm û civaknasîyê a bi civakî derxistina wê li holê wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bide diyarkirin. Kes wê bi têgîna karkerî pêşî ew li ser kirin û xabate xwe û encamên wê bibê xwedî zanîn û bi wê encamên wê re wê rabê wê weke aliyekê wê yê ku wê bi wê re wê karibê wê bide diyarkirin. Di wê nûqteyê de wê, di rengekê de wê şoreşek ku wê xwe bi sipartina beşên xizan û kirina wê di wê temenê de wê were kirin. Lê weke aliyê wê yê din ê giring wê fektorên zanînê, pêşxistinê, perwerde û encamên wê yên bi civakî û çînek rêveberî û pêşketina wê û hwd wê di wê temenê de wê weke aliyên ku ew wê, hertimî wê weke aliyên ku wê piştî şoreşê wê bi nakok wê li wê were nerin bê. Di wê temenê de wê ev di şoreşê de di temenê ku wê herkesek wê weke hev bê de wê, dema ku wê, beşek civakî wê weke xwedîyê hinek imtiyazan bê ji yên din zêdetirî wê di wê temenê de wê bi wê re wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê wê xwe bide diyarkirin.

Di sovyetê de wê ev di rengekê din de wê, ev hê di demên deestpêka hatina ser desthilatê a stalin de wê karibê wê di rengekê de wê bi şêwayekê wê kifşbikê. Ya ku wê di aslê xwe de wê bi destê stalin wê di rengekê de wê, ber wan aliyên politikayên wî û lêpirsinê û hwd re ku wê bibê sedema tasfîyakirina bûharin û hevalên wî jî di rengekê de wê weke ev alî wê weke di temenê de wê ji aliyekê ve wê hebê.

Têgîna imtiyazîyê wê têgînek weke ya pêşxistina burziwazîyê bê û ev di sovyetê de hin bi hin pêşdikeve û ev di rengekê de wê weke ku wê êdî wê were kifşkirin wê ev şoreşê ji armancên wê yên destpêkê û sereka wê hin

bi hin wê weke ku wê dûr bikê. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê ku wê karibê wê di wê temenê de wê di şewayekê de wê bi wê re wê weke aliyekê wê yê giring wê fahmbikê bê.

Lê ev ali wê di sedemên weke dijberîya li sovyetê û bi hêncetên wê di rengekê de wê weke pêşîya wan wê were girtin. Lê di rengekê de wê her ku wê têve wê herê ev wê pêşkevin û wê derkevina li pêş. Di wê temenê de wê pêşketina têngîna şoreşa burziwa wê bi wan aliyan re wê êdî wê rengê xwe di rengekê de wê bi zêdeyi wê bide diyarkirin û wê temenê xwe yê bîrdozikî û hwd wê di nava civakê de wê biafirênê û ev wê weke aliyên ku wê êdî wê di rengekê de wê weke zor bin ku ew ji holê werina rakirin bin. Wê aliyekê wan wê bi zêhn û rengê fahmkirinê ve wê girêdayî bê û wê di wê temenê de wê nikaribê wê ji holê rabikê bê. Di nava sovyetê de wê ev wê di rengekê din de jî wê xwe bide diyarkirin. Ev jî wê di şewayekê de wê weke ku wê were dîtin wê bi têngîna şewayên weke ku wê were dîtin wê bi têngîna netewbûnê re wê bide diyarkirin. Di rengekê de wê, komên cihê wê di rengekê de wê di nava yên din de wê di rengekê de wê weke werina belavkirin. An jî komên din ên weke bi zêhni xort ên weke yên olî wê werina tepisendin. Ev wê di rengekê de wê, weke aliyên ku wê bandûrê li civakê wê bikê bê. Ji wê aliyê ve wê, politikayên netewî û rengê wan wê çawa wê xwe di rengekê de wê bide diyarkirin wê, êdî wê karibê wê di rengekê de wê fahmbikê.

Wê dema ku em bahsa têngîna politikayên dema sovyetê bikin wê di aslê xwe de wê, gûharinên ku wê ji salên 1920an û pê de wê bibê wê di rengekê de wê rengê xwe wê di şewayekê de wê di şewayekê de li rewşa demên piştre ên sovyetê wê bide. Di wê demê de wê demên ku wê Lenin jî êdî wê ji ber rewşên nexwesiyên xwe ew di rengekê de wê weke berê ne zêde diyarker bê di ramyariyê de. Stalin wê ji wê demê û pê de wê, derkeve li pêş û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê pêvajoyek nû ku wê temenê rewşa rûsya piştre wê, biafirênê wê hin bi hin wê di şewayekê de wê, biafirênê.

Di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê, têngîna bi ber netewbûnê ve çûyinê wê di rengekê de wê di nava sovyetê de wê beşbûnên ku wê, di rengekê de wê bide diyarkirin bê. Di têngîha destpêkê de ku wê were gotin ku wê pêşî şoreşek burziwa wê were kirin û piştre ew were wergerandin wê di şewayekê de li sosyalismê û li deverên ki şoreşa burziwa hati kirin ew tenê bi şerêk çînî ew bi ber sosyalismê ve were birin wê weke ya ku wê di rengekê de wê weke ku wê mohra xwe wê li wê bide bê.

Di wê nûqteyê de wê, ev di rengekê de wê, di rengekê de wê ev têngîn wê di şêwayekê de wê, di sovyetê de jî wê xwe bide diyarkirin. Li sirbiya, arnawutluk û hwd wê bi şoreşa tito û hwd re wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku wê karibê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring ku wê karibê wê ser wê bisekinê bê.

Di wê nûqteyê de wê, di rengekê de wê, ev mantiqê, şoreşê burziwa ku ew pêşî were kirin wê hinekê wê lenin wê weke ku wê di xabate xwe ya 'dewlet û şoreş'ê de wê di rengekê de wê bikê mijare nîqaşê. Di wê nûqteyê de wê, di aslê xwe de wê, ya ku wê piştî wê weke ku wê di rengekê de wê temenê temenê rexnegirtinên wî yên li stalin û gûmanên wî yên di derbarê stalin de jî wê ew biafirênê.

Di aslê xwe de wê, carna wê were gotin ku 'lenin ji ber aliyê stalin ê hişk wê di rengekê de wê li wî gûmanê bikê' jî wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê ser wê bisekinê bê. Stalin gûharinên ku wê ji xate lenin a ku wê pêşî wê temenê wê diyarbikê wê bi ber têngînek netewî de wê biafirênê û wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê li wê bihizirê bê. Stalin wê, di şêwayekê de wê gûharinên ku ew dikê wê li rex netewa rûs wê yên din ku ew wê weke bi statûyekê hatina diyarkirin wê di wê temenê de wê bikê û wê komêmn netewî ên piçûk ku ew kêr netew bin ên weke kurdistanê sor bê û an yên bawerî û hwd bin wê çawa di nava yên din de wê ji holê rabikê wê ser wê bisekinê.

Lê ev wê di nûqteyê de wê ew wê di rengekê de wê were dîtîn ku sovyet wê di aslê xwe de wê, hê lenin li jiyana ya wê ji wê xate wê ya destpêkê û armancên wê yên destpêkê wê weke ku wê hin bi hin wê dîrkeve. Ev di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê di wê temenê de wê li wê bihizirê. Di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê li wê bihizirê bê.

Di wê nûqteyê de wê lêpîrsiniyar Lenin a li ser Stalin wê piştî wê, di rengekê de wê mafdar wê derkeve. Stalin wê hişkiya wî xwe di nîrxên netewî û pêşxistina wan de wê xwe di rengekê de wê bide diyarkirin. Di wê temenê de wê, di demên ji şerê cihanê ê yekem wê heta wê demên destpêkê ên şerê cihanê duyem wê diyarkirinên ku wê werina kirin wê bi politikayên ingilîsî wê di rengekê de wê, li herêmê wê hin bi hin wê têkherin. Di wê temenê de wê, di demên hinekê berê şerê cihanê ê duyem de wê amarîka wê weke hêza mazin wê derkeve li pêş û Ingilîstan wê hin bi hin wê rewşa serwerîya xwe ya li politikaya cihanê a wê demê wê weke radestî amarîka wê bikê. Di wê temenê de wê ev wê weke wê yê

giring wê amarika wê derketina wê ya li pêş wê weke dîmenekê nû wê biafirênê. Lê di rengekê de wê ingilistan wê bi temenî wê xwe nede bi şûn ve ew wê ji temen ve wê bi firansa û hwd re wê bi çerçoveyên weke sykec-picot û hwd re wê diyarkirinên xwe wê bidina diyarkirin. Ev diyarkirin ku ew di demên parvekirina şerê cihanê ê yekem de wê werina kirin jî wê temenê politikayên piştî jî wê di rengekê de wê weke ku wê biafirênê.

Di wê temenê de wê jî dikarê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê, di wê nûqtîyê de wê, ev têngîna weke ya netewî kku wê statûqûya herêmê wê diyarbikê wê di rewşa weke ya tirkîya, iranê û helwesta sovyetê a li hemberê wan de wê, hin bi hin wê ku wê li gorî politikayên ingilistan û piştî amarika wê li ser temenekê wê weke ku wê were rûnandin.

Di wê temenê de wê, di şêwayekê de wê, e v çerçoveyek ku wê di wê demê de wê pêşî wê lenin wê kifşbikê û wê xatîrîya wê diyarbikê bi ifşakirina wê. Di wê temenê de wê, aliyê ku ew wê were kifşkirin wê di wê temenê de wê bi aliyê ku wê sovyet wê weke ku wê bi rewşa xwe ya rejimî a demê ku wê weke dervî wê bibînê jî ve jî wê ji aliyekê ve wê weke ku wê xwe bide diyarkirin.

Di wê nûqtîyê de wê ifşakirinên ku wê werina kirin di derrbarê sykec-picot de wê weke di rengekê de wê weke çav tirsandinekê jî wê direngê de wê di destpêkê de wê karibê wê bixwênê. Wê ji ku mirov mirov wê fahmdikê? Wê di wê temenê de wê pêwîsta ba ku wê piştî wê ifşakirina pêşî wê pêwîst ba ku ew dema wê hatiba. Lê ew ne hat. Ew statûqûya herêmê bê û ew wê di rengekê de wê piştî ku wê ingilistan û firansa û amarika wê fahmbikin ku wê di wê demê de wê pêşîya pêşketin û avabûna sovyetê bigirin ew jî wê weke politikayek artarnatîf wê di rengekê de wê weke ku wê giraniyê wê bidina ser wê çerçoveya sykec-picot ku ew di wê de kûr bibin û wê berfireh bikin.

Di wê temenê de wê, çendî ku wê Lozan wê weke çerçoveyek ku wê weke çerçoveya pêknehatin û an weke astengkirina wê were diyarkirin jî lê liser encamên wê re wê karibê di rengekê de wê vaji wê li wê bihizirê. Di rengekê de wê, encamên wê bi tememî wê li ser yewnenistanê û tirkîya û aligirên din ên lozanê re wê weke çerçoveya wê zêdetirî wê berfirehtir û bi temenekê destûrî wê êdî wê were diyarkirin û serdest kirin.

Di wê temenê de wê, di wê temenê de wê, ev rewş wê, ji aliyekê ve wê weke êdî wê çerçoveyên ku wê di rengekê de wê kar û erkên kembera keşk a li dora sovyetê jî wê biafirênin.

Sê gavên giring ên çerçoveya sykec-picot wê hena ku wê piştî wê weke li wê zêdekirinê wê karibin wê fahmbikin û wê werênina ser ziman. Pêvajoya pêşî wê bi siyecc-picot ku wê karibê wê fahmbikê bê. di wê temenê de wê pêvajoya duyem wê lozan bê. Pêvajoyek sêyem jî wê çerçoveya paxta sadabadê, baxdadê û cazeyirê û hwd bin. Ev wê di wê temenê de wê weke sînorkirina çerçoveya wê di rengekê de wê biafirênin û ev wê weke rewşên ku wê piştî wê bi berdewamî wê sînorkişandinên li ser çerçoveya sykec-picot re jî ku wê di rengekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê di dewama wê de wê weke ku wê bi wê temenê wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê, di rengekê de wê dema ku em temenê pirsgirêkên herêmê û pêvajoyên şer ên ku wê bi wê heta roja me wê werin jî wê bi wê çerçoveyê û wan hersê pêvajoyan ve girêdayî û hwd re wê karibê wê di rengekê de wê fahmbikê û wê di şêwayekê de wê weke karibê wê di şêwayek de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Sovyetê, xwe di dema stalin de wê yekser wê li ser temenê têgînek netewî ku ew li rûsya demê a sovyetê û beşên din ên sovyetê ava dikê û hwd ve wê girêdayî dide diyarkirin wê li wê razênê. Di wê temenê de wê pêvajoya hewldanên dagirkirinên stalin ên ku wê li herêmên bakûrê kurdistanê ên weke heta musê ku wê di wê demê de wê li dora salên 1925-7an wê bikê jî wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bi wê çerçoveyê ve wê girêdayî wê karibê wê fahmbikê bê. Di wê temenê de wê di rengekê de wê, mijare ku wê stalin wê di rengekê de wê weke tevli wê çerçoveyê wê êdî wê nişanakên wê bibin ku ew were tevlikirin wê vekişînên wî di wê temenê de wê karibê wê di wê temenê de wê fahmbikê bê. Sê nişanakên wê hena ku wê karibê wê di wê temenê de wê weke nişanakên di wê temenê de ê stalin xwe li wê sînore û xatê wê razênê û wê di wê temenê de wê bide diyarkirin. Di wê temenê de wê pêvajoya pêşî a ji holê rakirina kurdistanê sor û belavkirina kurdên wê li nava komarên din ên nava sovyetê bê. Pêvajoya din a duyem a vekişîna weke ya piştî dagirkirinên stalin ên li herêmên bakûrê kurdistanê û vekişîna hêzên sovyetê bê. Û pêvajoya sêyem a dagirkirina herêmên rojhilatê kurdistanê û vakirina komare kurd a mibahadê û vekişîna ji wê a di salên li dora 1946an û hwd bê.

Bo ku mirov wê demê baş fahmbikê wê di serî de wê têngînên demê ên weke bi têngîna netewî û hwd ve girêdayî wê karibê wê di rengekê de wê karibê wê fahmbikê bê. Di wê temenê de wê karibê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê wê li wê bihizirê ku wê têngîna netewitîyê a ku wê di wê demê de wê derkeve li pêş bê.

Di wê nûqtîyê de wê, di destpêka avakirina civakekê de wê, sosyalist û burziwayî wê di nûqtîyekê de wê weke ku wê bigihijina li hev. Ev jî wê di wê temenê de wê weke ku wê ev bê ku wê di wê temenê de wê, netewekê wê şoreşa wê bikin û wê di wê temenê de wê şoreşa wê ya burziwa wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê bikin.

Têgihiştinên li ser şoreşa firansa û hwd re wê bidest xistin wê di wê temenê de wê direngê de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê jî aliyekê ve wê fahmbikê bê.

Di wê nûqtîyê de wê mejiyê sosyalistan jî wê di wê temenê de wê pêşî bi têngîna netewbûnê re wê di rengekê de wê weke ku wê bibê û wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Sosyalisma demên marks û ya piştî wî re wê di hewldanên dîtina rêya xwe de wê, di rengekê de wê, gelek aliyên di wê temenê de wê kifşbikê û ev wê di rengekê de wê, di şêwayekê de wê, weke pêvajoyên wê yên piştre jî wê diyarîkê. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê rewşên weke yên pêşketina endustyalîzmê û şoreşa wê de wê, çawa wê di wê de wê, maf wê li berçav wê werina girtin wê bi raperinên li fabriqayan û hwd wê di rengekê de wê bê kirin. Di wê temenê de ev wê weke aliyekê ku wê destpêka wê di rengekê de wê weke ku wê were kirin jî bê. Lê dewama wê di fahmkirinê û pêşxistina wê weke hizrek bi rêkûpêk de wê weke ku wê newê hanin. Wê di rengek de wê weke karibê wê fahmbikê ku wê pêvajoyên pêşketina têngîna demên sovyetê de wê, di wê demê de wê demên weke 'dema tekoşîna azadiya netewan' wê di wê rengê de wê xwe di şêwayekê de wê weke ku wê bide diyarkirin.

Afirandina netewekê wê di rengekê de wê weke têngînek ku wê, di rengekê de wê bi wê re wê were kifşkirin bê.

Lê li vir tiştêk wê weke ku wê di wê de wê gûharin wê were kirin. Divîyaba ku wê di şoreşa civakî de ew wê pêşî wê civakbûn wê weke rengekê fahmkirinê û têgihiştinê hatiba esas girtin. Lê ev nebû. Rengekê têngîna netewî ku ew dihê pêşxistin wê di wê temenê de bê ku wê li gorî

têgînek desthilatî wê were diyarkirin bê. Ya ku wê weke ku wê mijare civaketiyê wê weke ji temen ve wê weke bikê pîrsgirêk jî wê di rengekê de wê weke ku wê ev aliyê wê bê..

Di wê temenê de wê, di rengekê de wê bo desthilatê ji civakê bûhûrîna li netewê wê di rengekê de wê bi wê re wê bibê. ya ku wê di wê temenê de wê, aliyê pêşî ê weke pîrsgirêka civakî wê biafirênê wê ev bê. Netewiya desthilatî û civaktiya dîrokî wê ji hev cihê bin.

Ev wê, di rengekê de wê weke du aliyên ku wê di pêvajoyên têgiha sovyetê û ya demên piştre de jî weke du aliyên ku wê bi hev re wê di nava nakokî û şer de bin. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di rengekê de ê weke ku wê bi wê re ewê fahmbikê û wê karibê wê di şêwayekê de wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman jî wê ev bê.

Di wê nûqteyê de wê dema ku wê bahsa têgîna afirandina netewê wê were kirin wê li rojhilat wê di destpêkê de wê ev alî wê weke temene pîrsgirêkên civakî û dîrokî wê xwe di rengekê de wê bidina diyarkirin. Di wê temenê de ev wê çendî wê weke şêwayekê hemdem ê pêşketinê wê were diyarkirin jî lê wê di rengekê de wê, weke şêwayekê desthilatî bê. Di wê temenê de wê weke di renge dema sumerîyan û hwd de ku wê her kulturek wê civake xwe li dora xwe wê biafirênê wê, weke di rengekê weke wê de wê xwediyê şêwayekê fahmkirinê wê di wê temenê de wê bide diyarkirin. Di wê temenê de wê têgînên weke yekdestî û an yek navendîtî wê di wê temenê de wê li ser wê re wê weke aliyên ku wê xwe di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê bi wê re wê karibê wê fahmbikê û wê di wê di wê temenê de wê di rengekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Têgîna netewî ku wê were serdest kirin wê di wê temenê de wê weke têgînek ku wê di wê de wê hinek kirdeyên ku wê dihên xwestin werina fahmkirin û an li şûn werina hiştin wê hebin. Minaq wê di wê temenê de wê dikarê wê bibêjê ku wê di wê demê de wê têgîna civakî wê kêmkirîna civakên ku wê şoreşa xwe ya endustri kiri wê bibin. Piştî şoreşa amarîka û îngilistanê wê ya firansa wê bibê û wê di wê temenê de wê bandûra wê sêkîkê wê di rengek de wê diwê de wê bibê.

Ev wê di rengekê de wê dema ku em li wê dihişînin wê di şêwayekê de wê pêvajoya vanhersê şoreşan wê di rengekê de wê hişmendiyek ku wê weke ew jî weke ji wê re ne amede bûn wê bi xwe re wê bînin. Di wê temenê de wê têgînên zanistên civakî ên weke pozîsîvîst wê pêşkeve ji

hobes û heta comte wê pêvajoyên wê yên bi hizirkirinên zanyarî wê bibê û ev wê di rengekê de wê karib wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Zaniên civakî wê di wê temenê de wê şîroveyên derûni ên weke ya freud û yên civaknasi ên weke yên durkheim û hwd wê di wê temenê de wê karibê di rengekê de bibîrbikê. Di wê temenê de wê têngîna kes û kesetê, civakbûnê û bi zanin û nirxbûnê û hwd wê weke gotinên ku ew di wê temenê de wê weke di rengekê de wê karibê wê fahmbikê û wê di wê çerçoveyê de wê werênê ser ziman bê.

Wê jî dikarê wê werênê ser ziman ku wê pêvajoyên piştî derketina marks û engels wê di wê temenê de wê xate pêşketinê wê di wê temenê de wê bi ber têngînek civakî ve wê bibin û wê di wê temenê de wê desthilatîyên demê ku ew pêşdikevin wê çawa wê weke mirovîkirina wan wê were kirin wê di rengekê de wê ser wê were kirin. Hizrên weke bi şoreş rûxandina wan û yên weke bi pêvajoyên reform û an xwenûkirinan ên bi gûharandinê bi wan ku wê werina ser ziman wê di wê temenê de wê armancek wan hebê.

Di wê temenê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê xate civakê wê di rengekê de wê bibê û di zane min de wê di wê temen de wê weke aliyekê wê yê kêr dihe fahmkirin di wê pêvajoyên fahmkirinê ên şîroveyê de wê xwe bide diyarkirin. Marks li ser temenekê dîrokê wê pêvajoyên pêşketinê wê li ser temenê têngîna çînî wê şîrovebikê. Wê dîrokê wê weke bi diyarkirina çînî û dîroka şerên çînî û hwd re wê di rengekê de wê pênasabikê û wê di wê temenê de wê werênê ser ziman.

Di wê nûqtayê de wê, şîroveyên marks wê bandûra wan di rengekê de wê bibê. Di nava têngîna rexnegirtinên li têngîna aborî-ramyari de ku wê bikê wê di wê temenê de wê bikê ku ew bigihijê encamekê. Di wê nûqtayê de wê, di rengekê de wê, weke ku wê piştî wê lenin di têngîna û xabate xwe ya ser 'dewlet û şoreşê' de ku wê weke mijarek zêde zor ku mirov dikarê ji nav derkeve wê di rengekê de wê şîrovebikê wê di wê temenê de wê, giringiya mijarê ji aliyê têngînan desthilatî ve wê hilde li dest. Di aslê xwe de ku em bahsa sovyetê bikin wê pêvajoyên stalin bikin wê di rengekê de wê têngîna 'dewletê' û 'şoreşê' ku wê were ba hev wê di rengekê de wê pêwîstîya wê werênê li cih. Di temenê têngînek dewletî de wê şoreş wê were kirin. Lê ev şoreş wê çawa wê bibê û wê çawa wê bi sosyalîzmê wê bi encam bibê wê di rengekê de wê weke aliyên ku wê ser wê were sekin û nîqaşkirin lê ku wê ew nîqaş wê weke heta roja me jî di rengekê de wê weke bîncam wê bimênin di fahmkirinê de.

Mijare dewletê wê, di rengekê de wê di her aliyê de wê weke aliyekê tîgînî wê derkeve li hemberê. Di wê temenê de wê, li ser esas û temenê parastina civake dîrokî birêz ocalan wê redkirina wê bi gotin bikê. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, di şewayekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare dewletê wê di wê nûqteyê de wê, di dawîya dawî de wê weke 'laviathan' bi gotin bikê û wê werênê ser ziman.

Di aslê xwe de wê di rengekê de wê pêvajoyên desthilatê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê çawa wê were fahmkirin wê hê jî wê weke mijarek pêwîsta ku mirov wê ji gelek aliyên ve wê ser wê bisekinê û wê di rengekê de wê fahmbikê bê. Li pêşîya pêşketinê civakî û an di rengekê de wê çawa wê, civakê di nava lapê xwe de wê bi desthilatî wê bigirê wê hertimî wê weke fektorekê wê derkeve li pêş.

Di wê temenê de wê, di rengekê de wê li sovyetê wê şoreşa dewletê wê were kirin. Lê wê şoreşê sosyalîzmê wê newê kirin. Ew wê weke ku wê bi gotinê weke pêşî şoreşa burziwa û piştre ya sosyalîzmê bi bûhûrîna li wê re wê di rengekê de wê were diyarkirin re wê li şûn wê were hiştin. Dizane min de wê li vir ya ku ew ne hati fahmkirin û an weke di fahmkirinê de wê di wê nûqteyê de wê kêmbimênê wê ew bê ku wê çawa wê, dema ku wê şoreşek bi zêhnî ser temenê ew hat kirin û ew zêhn bû malê girseyan wê bûhûrîna wê di wê temenê de wê ewçendî wê weke zor bibê. Di wê temenê de wê di pîretîka sovyetê de jî ev wê di rengekê de wê weke ku wê were dîtin.

Li vir wê di rengekê de wê rewş wê ji aliyekê ve wê weke mijare zêhnî jî wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bixwezê wê xwe bide diyarkirin. Di zane min de wê weke ku wê di xabate lenîn a dewlet û şoreşê' de ku wê were diyarkirin wê weke ku wê ji fahmkirina lenîn re jî wê weke mijare zor wê xwe êdî wê bide diyarkirin ku ew weke pêwîsta ji hev were derxistin dibîne jî wê weke ku ev nûqte bê. Wî di wê şîroveya xwe ya li ser dewletê de wê di rengekê de wê gavê wê biavêjê. Lê wê dewama wê newênê. Di pîretîka sovyetê ya ku wê pêşdikeve jî wê, weke ku wê stalin wê pêşbixê wê tîgîna dewletbûna rûsya bê ku wê piştre wê pêvajoyên wê, xwe di rengekê de wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê bide diyarkirin.

Di wê nûqteyê de wê di şewayekê de wê weke ku wê lenîn ew fahmkir. Ya ku wê weke li ser wê re ki stalin weke bi tîrs bû wê di wê temenê de bê. Di wê temenê de wê di kirdeya gotina gûmana ji hişkiya stalin ku wê were ser ziman wê hinekê jî wê xwe di wê temenê de wê, di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin.

Di wê nûqteyê de wê dikarê wê di şêwayekê de wê werênê ser ziman ku wê mijare sovyetê wê di wê temenê de wê weke mijarek dîrokî ku wê di wê temenê de wê bi encamên wê re wê, giring wê xwe bide diyarkirin. Wê di rengekê de wê sovyetê wê bi qasî şoreşên weke yên burziwa bi nav dikê jî wê di rengekê de wê weke xwe ne digihênê têgîna parastina mafê mirov û têgînek demokratîkî. Di wê temenê de wê sosyalsma bêdemokrasi wê di wê temenê de wê weke temenê wê pêvajoyên wê yên otoriterbûna wê di rengekê de wê biafirênê.

Di wê nûqteyê de wê, di rengekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di rengekê de wê ev di pîretika sovyetê de wê xwe di rengekê de wê bide diyarkirin. Wekî din wê pîretikên civakî wê zêde pêşnekevin. An jî wê civaketî wê zêde wê newê fahmkirin û wê şîroveyên wê kêmbin. Wê şîrove wê bi gotina sosyalsmê û desthilatê û hwd ve wê bi sînor û serrû wê bimênin. Ya ku wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke ku wê temen rûxandina wê di rengekê de wê wekek u wê biafirênê jî wê di wê temenê de wê weke ku wê ji aliyekê ve wê ev bê.

Di wê nûqteyê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare desthilatê, dewletê û hwd wê weke mijarên ku ew baş ne hatina fahmkirin û ji hev ne hatina derxistin. Di wê temenê de wê ev wê weke mijarên ku wê bi têgînên dewletên destûrî û ramyari û hwd re wê di roja me de jî wê weke temenê hemû pîrsgirêkên civakî ên roja me di şêwayekê de wê weke ku wê biafirênin bin.

Ji wê aliyê ve wê weke aliyekê wê yê din jî wê di wê temenê de wê mijare civakê wê di wê nûqteyê de wê pêwîst bê ku wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê pêwîst bê ku ew di rengekê de were hildan li dest û were fahmkirin. Ev wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Ya ku wê bi sovyetê re wê rûyê wê yê ku wê xwe li rojhilat wê bide diyarkirin jî wê di aslê xwe de wê ev rûyê wê bê. Ber vê yekê wê temenê pîrsgirêkên herêmê wê ji şûna fahmkirina wan wê bi leyha statûqûya heyî wê bi wan re wê bikevê nava levkirinekê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bide diyarkirin. Hewldanên lenin ên weke ifşsa kirina sykec-picot wê giring bin. Lê dewama wan nayê û wê stalin wê di rengekê de wê dewleta sovyetê wê weke ku wê çawa wê xwe di nava wê de wê bicih bikê û pê de wê weke dewletekê netewî wê di rengekê de wê xwe li rûsya wê bide diyarkirin. Ya ku wê weke ji hêzbûna wê ya hegemonîkî bi demê re wê bide xistin jî wê di aslê xwe de wê weke ku ev nûqte bê.

Di wê nûqteyê de wê têngîna netewî a ku wê di rengekê de wê derkeve li pêş wê ne bi têngînên destpêkê wê bibê. Di demên şîroveyên destpêkê ku wê bi gotina tekoşîna azadiya gelan re ku wê were ser ziman wê cihê bibê. Diwê temenê de wê di wê de wê gûharin wê bibê û ev gotin wê direngê de wê di aslê xwe de wê weke ku wê di awayekê de wê ji rêya wê ya rastin a ku ew bi wê dihat ser ziman a di wê demê de wê, ji wê cihê wê were kirin. Di wê temenê de wê, ji rêya wê were derxistin. Di wê temenê de wê têngîna netewî ku wê li wê were kirin û wê bi têngînên destûrî wê were bi temen kirin wê di rengek de wê, bi fêrsên destûrî wê li şûna li gorî civakatiyê wê pêşketina wê bibê wê kirdeyên desthillatî û ramyari ên demkî wê di wê de wê diyarker bin. An jî wê serdestîya wê di rengekê de wê weke ku ew navendîtîya xweya çê dikê wê ser yê din û an komên din ên civakî re wê di rengekê de wê weke ku wê were diyarkirin.

Ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê di demên sovyetê de wê ev bi zêdeyî wê di rengekê de wê weke ku wê derkeve li pêş. Sovyetê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê têngîna netewî û kirina şoreşa wê ya burziwa ku wê bahsa wê bikê wê di rengekê de wê, pêvajoyên wê yên ku ew diji wê di nava wê de wê bahsa 'bûhûrîna li sosyalismê' wê di gotinê de wê were kirin. Ev di gotinê de wê di rengekê de wê were kirin jî. Lê di pîretîkê û hwd de wê ti carî wê di rengekê de wê nêzî wê nebê.

Ber ku wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê, hertimî wê serdestîya netewî wê ji aliyekê ve wê li yê din wê were serdest kirin. Di wê temenê de wê ya ku wê stalin wê bikê wê ev bê û wê hê di dema wî de wê ev wê di wê temenê de wê bê gihandin li pêvajoyên pêşketinê.

Lê bi navê sosyalismê û têngîna wê teorizekirinên ku ew dihên kirin ku ew çendî wê pîretizekirinên wan nebin jî wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê fahmbîkê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Wê jî dikarê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê têngîna civakî wê di wê temenê de wê bi gotinên sosyalismê re wê weke têngînek eksotîkî wê were lê hizirkirin û wê di gotinê de wê bi wê yekê wê bimênin. Wê têngînên weke wekhevîyê û hwd ku wê çendî wê di gotinê de wê bimênin jî wê di rengekê de wê, weke ku wê watedar bin.

Di wê nûqteyê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê têngînên weke mafê mirov ku wê çawa di demên piştî rûxîna sovyetê wê werina bi

lêvkirin û wê car bi car ew tenê wê di gotinê de wê bimênin wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê nûqteyê de wê dikarê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê, di wê temenê de wê weke çawa wê di demên piştî sovyetê de wê di bin hêncetên parastina sînoran, destûrê û hwd de wê, di rengekê de wê hemû maf û azadi wê bi navê destûrê û hwd wê karibin werina ji holê rakirin û wê di wê temenê de wê, mafên komên din ên civakê wê weke ji nedîtî ve wê werin wê di wê temenê de wê dîmenek wê diwê temenê de wê weke ku wê bi rengekê wê xwe didemên sovyetê ên ku ew dihên jiyankirin de jî wê bibin. Ew jî wê di bin navê parastina sosyalismê û an sovyetê de wê ew wê were kirin. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê di rengekê de wê tenê rêjeya tasfiyekirinên ku ew di demên stalin de wê werina kirin wê karibê wê ji wê aliyê ve gotinekê û têtînekê ji me re bide diyarkirin. Di wê temenê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê têtîna netewî a dema stalin û ya gotinê a dema lenin de wê weke du têtînen ku ew zêdeyi çerçoveyên wan baş ne hatina fahmkirin û wê di wê temenê de wê weke bi hinek aliyên wê re wê di rengekê de wê weke ku wê derkevina li pêş. Di wê çerçoveyê de wê weke laiyekê wê yê giring wê karibê wê li wê bihizirê bê.

Stalin wê di rengekê de wê netewtîya rûs-gurci wê di rengê de wê serdest bikê. Di wê temenê de wê di wê ahengê de wê bihizirê. Wê têtîna sosyalismê wê di rengekê de wê tenê wê di gotinê de wê weke gotinek ku ew girseyan rêve dibê wê di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê ku wê karibê wê fahmbikê bê. Gotina sosyalismê wê girseyan wê bi rastî wê rakê serpiyan û wê di dil û mejiyê wan de wê hêst û hizrên cihê ku wê dilberiyek û kelecaneke wê bi wan re wê bide çekirin wê biafirênê wê bibê. Diwê temenê de wê di rengekê de wê ev wê weke têtînek ku wê bi têtînek bîrdoziki a ku wê li giştîya cihanê wê derkeve li pêş bê.

Di wê nûqteyê de wê, di rengekê de wê, maf û azadi ku wê di nava sosyalismê de wê weke ku wê komên civakî wê li bendê bin ku wê zêdetirî w pêwîst ba li pêştir ba wê ji hemûyan li şuntir wê bibê û wê bimênê. Di wê temenê de ew weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê

wê di wê teenê de wê bi wê re wê di renekê de wê bi wê re wê li w bihizirê bê.

Di wê nûqteyê de wê di şêwayekê de wê herêmên sicilya wê di dema sovyetê de wê weke deverên herî cemidî ên ku wê weke kesên weke 'muxalîf' dihatin dîtin ku wê di renekê de wê li wan wê were kirin bê. Di wê temenê de wê ev bi komên civakî ên mazin re wê were kirin. Di nava sovyetê de jî wê komên piçûk wê di renekê de wê weke ku wê di nava yê din de wê çawa wê werina halandî û an li leyha wan wê werina jî holê rakirin wê bibê û ev wê weke têtînek weke ya her koma civakî wê xwe bi rêxistin bikê û wê li ser esasê bidilbûnekê wê tevli yekitiya sovyetê bibê wê weke rêgezê ku wê were diyarkirin wê weke bînpêkirina wê rêgezê wê bixwe bê.

Di wê temenê de wê di renekê de wê ev wê weke aliyên wê yê din ên giring wê di wê temenê de wê ramyariya ku wê di wê nûqteyê de wê were meşandin wê di renekê de wê dîmenekê cihê wê bi xwe re wê bide diyarkirin. Wê di wê temenê de wê pêvajoyên netewîyek çor û an qaba a ku wê di renekê de wê, were serdestkirin wê di wê temenê de wê bi wê re wê were serdest kirin. Di wê temenê de wê weke çawa wê, kesên di netewîyên piştî sovyetê de wê manipulakirinên ser têtînen weke olî wê li rojhilata navin wê bikin ku ew li dijî wan rabûnê wê weke li dijî olî rabûnê wê bidina diyarkirin û wê bi wê rengê wê manipulabikin wê direnekê weke jî wê xirabtir de wê weke li dijî rûsitiyê wê weke li dijî sosyalismê wê di renekê de wê were pênasêkirin. Di wê temenê de wê karibê rastî cezayên cûr bê cûr wê were.

Zihniyeta sînmayî û kujar ku wê heta roja me wê li welatên rojhilata navin wê di wê temenê û rengê de wê serdest bibê wê dîmenekê jî wê ne dûr wê di renekê de wê di wê demê de wê, li sovyetê wê were serdest kirin.

Di wê temenê de wê kesên li dijî wê gotinê bibêjin weke kesên li dijî sosyalismê wê werina tasfîyakirin. Ev wê di renekê de wê weke têtînek desthilatî a netewî û qaba ku wê di bin wê navê de wê were serdestkirin wê di renekê de wê, were diyarkirin. Ji xwe bi fêrên rexnegirtinê ên li 'sosyal demokratîtiyê' ku wê werina kirin wê çerçoveya wê were berfirehkirin û wê gotinên weke mafê mirov û demokrasiyê û hwd wê bi wê bi tememî wê weke ku wê jî jiyanê wê werina dûrkirin û an derxistin. Wê kesek wan jî xwe wê newênê ser ziman. Heta ku ew kesê ku ew werên ser ziman wê karibê wê weke tasfîyekar wê were diyarkirin. Di wê temenê de wê karibê wê weke kesê li dijî sosyalismê û an weke sîxurê

emparyalismê wê di rengekê de wê were diyarkirin û wê di wê temenê de wê were cezakirin. Di wê temenê de wê di wê temenê de wê ev kiryar û kiryarên weke wê di dema stalin de wê zêdetirî wê di rengekê de wê weke ku wê derkevina li pêş. Diwê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê, sovyetê wê di wê temenê de wê hê di wê demê de wê xwe bixwe wê temenê xwe yê xwe bi wê bide berdewamkirin wê di rengekê de wê weke ku wê ji holê rabikê û an wê dinamîtê wê bikê wê temenê. Di wê temenê de wê pirsgirêka civakan wê di wê temenê de wê zêdetirî wê bi wê re wê were girankirin. Rewşên weke li leyha yekê din tasfiyakirin wê zêdetirî wê tengezeriya civakî wê girantir bikê.

Civaketiya demê wê di rengekê de wê di şêwayekê de wê weke ku wê were dîtin wê di nava têgînek netewî ku ew reng û awayê wê ne diyar de wê were zantkirin û wê di wê temenê de wê qatkirin wê bi wê re wê werina kirin. Rewşên weke ya diyarkirinên bi çerçoveyên civakî wê weke di demên koloniyên de ku wê werin û bibin û wê her kolonî wê di rengekê de wê weke bi ya xwe ya diyarkirî wê bijî wê di dîmenekê de wê bijî. Di wê temenê de wê, di şêwayekê de wê, di têgînekê de wê civaketiya dema sovyetê û an dema stalin de ku wê were diyarkirin û reng û şemaya wê dikarê wê hinekê wê ser wê bisekinê û wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê fahmbikê. Wusa xuya dikê ku wê di wê de jî wê têgînek ramyari wê bi rengê wê re wê dikarker bê. Wê weke ku wê têgînek sosyalist wê pêşbibînê û wê bibêjê ku ew jî temen ve hemû kom weke hev xwediyê heman maf û azadiyê bin wê li gorî wê tevgerin wê nebê. Wê jî serî ve wê diyarkirinek wê di wê temenê de wê were kirin û ev wê weke rêya bi ber 'civake sosyalist' ve ku ew wê were û herê wê di şêwayekê de wê were diyarkirin.

Di wê temenê de ku wê ne wusa ba maf wê derfeta stalin a diyarkirinê wê heba ku ew minaq wê rewşên weke kurdistan sor ew jî holê rabikê û civake wê di nava kom civakên din de belav bikê? Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di rengekê de wê werên ser ziman ku wê Lenin hê ku ew di jiyane xwe de ya wê weke ku wê di male xwe de wê weke dil were girtin û ew zêde di nava diyarkirin û biryar girtinan de wê cih negirê. Ew wê di wê demê de wê stalin wê bikê û ew wê, yên hemberê xwe jî wê bi tasfiya bikê. Di wê temenê de wê, weke mirovê piştî ku ew wê weke dema xwe ya pêşî de wê weke ji lenin agahiyan digirê wê xwe bide diyarkirin û di dewama wê de wê piştî wê, ew bi serê xwe êdî wê di wê temenê de wê biryarê bide.

Trocky wê weke ku wê yekê wê kifşbikê. Buharin wê kifşbikin û ev di demên cihê de wê werina tasfiyekirin.

Di wê temenê de wê di rengekê de wê di rengekê de wê, di rengekê de wê dema ku em di wê rengê de wê li wê dihezirin wê pirs ku wê di serê mirov de dibê wê di serî de wê ev bê ku wê bi rastî wê sosyalism bûnek wê li sovyetê wê hebê û an wê bibê bê. Yan jî ya ku ew li wê bû wê bi rastî wê çî bê? Wê weke pirsên ku wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê li wê bihezirê û wê di wê temenê de wê fahmbikê bê.

Di wê nûqtayê de wê, di rengekê de wê, mijare dema stalin wê di bin gelek nepeniyên de wê hê jî wê bimênê û di roja me de ku wê ser demek dirêj ser hilweşîna sovyetê re derbas bûya jî hê jî ew pirs wê weke bersivên xwe wê nebînin. An jî wê ew nepenî wê di rengekê de wê weke ku wê ji holê wê newê rakirin.

Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, mijare sovyetê û civakên sovyetî wê di rengekê de wê çawa wê karibê wê di rengekê de wê fahmbikê wê hê jî wê ji aliyê zanyaran ve wê bi rastî wê weke mijare nîqaşên wan bê.

Di wê temenê de wê hê ser wê bisekin in ku ew wê çawa wê bibê. Di demên lenin de wê nîqaşên ser civakek sosyalist ku wê bibê û di dewama wê de wê hizrên loza Luksemburg û hwd wê werina ser ziman wê di wê temenê de wê lêpîrsînên giring wê bi xwe re wê di rengekê de wê weke ku wê werênin. Lê ev di gotinê de na. Di pîretikiya wan de wê zêde wê rastî ti tiştê wê newê. Di wê temenê de wê ji xwe wê demên piştre jî wê rastiyê wê di rengekê û dîmenekê rastin de wê weke ku wê bi xwe re wê di rengekê de wê bide diyarkirin.

Wê jî dikarê wê diyarbikê ku wê têgîna sosyalismê wê, di wê temenê de wê, di serî de wê, weke ku wê temenê wê di rengekê de wê were ji holê rakirin. Çerçoveya ku wê stalin wê bi çerçove wê bikê wê di wê temenê de wê di çerçoveyek netewtiyekê de wê were diyarkirin ku ew ji serî ve wê were diyarkirin. Piştre jî wê têgînên weke 'di tek welatekê de sosyalism' wê weke dirîşm û têgîhên teorikî ên ku wê weke temenê meşrû kirina wê çerçoveyê a stalin wê di rengekê de wê weke ku wê werina pêşxistî.

Di wê temenê de wê, ev di rengekê de wê weke gotinên teorikî ku ew bi rastin hatina lêpîrsin dibîyabû ku ew hinek têgîhiştinên cihê bidina me. Di wê temenê de wê di warê pêşketina têgînên tekoşînên civakî de

hişmendiyeke bidina me. Lê di rewşa sovyetê de wê, di rengekê de wê bi awayekê xwezayî wê were dîtin û fahmkirin ku wê di şêwayekê de wê weke ku wê, bo rewşên bi wê rengê wê were bikarhanin.

Gotina ku wê weke lenin ji navê marks wê bikarbênê a weke pêşî şoreşa burziwa û piştîre bûhûrîna wê li ser temenekê çînê re li sosyalismê' wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê, weke gotinek ku wê nîvê wê yê pêşî ku wê tenê wê karibê rastiya sovyetê wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê ev wê bi wê re wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê fahmbikê ku wê têngîna civaketiye wê di wê temenê de wê, ji temen ve wê newê diyarkirin. Ev wê weke şaşıya mazin a pêşî ku wê karibê di temenê rûxina sovyetê de wê fahmbikê bê. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê mijare sovyetê de wê bi wê ferasetê wê têngîna sosyalismê wê weke ku wê bikeve hemberê xwe bixwe de. Wê li hemberê xwe bixwe wê di rengekê de wê weke têngînek di şerkirinê de bê wê dîmenekê fahmkirinê wê bide diyarkirin.

Wê dema ku wê, ji serî ve wê civakati wê were diyarkirin wê hingê wê ji wê dûrketin wê bibê û wê di pergalên burziwa de jî wê rewşên weke yên qaba ên ku wê bi wê yekê wê werina pêşxistin wê zêde rastî wan newê.

Di wê temenê de wê pêvajoyên civakatiye wê di rengekê de wê weke ku wê di şêwayekê de wê, werina tûna hasibandin. Di wê temenê de wê dema ku ev bû jî wê weke têngînek tenê bi ramyarî wê derkeve li pêş û di demek piştî de ku wê civakbûn wê pêşkeve jî wê piştî wê xwe bide hîskirin bi rêyên weke têngîna maf û azadiyê û mafê mirov û an mafên civakî û hwd re wê ji wê re wê ti amedekerî, fahmkirin û hwd wê weke ku wê nebê. Yên ku wê bi navê sosyalismê wê werina ser ziman wê gotinên giştî bin ku wê di wan de wê zêde rastî têngînek bi hûrgili a bi bermene û pîretizekirî wê newê.

Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din ku wê xwe di şêwayekê de wê, bide diyarkirin ku sovyet wê bi wê ne fahmkirina xwe ya civaketiye re wê di rengekê de wê rû bi rû bimênê û ya ku wê di rengekê de wê temenê rûxîn û hilweşîna wê biafirênê jî wê ji aliyekê ve wê ew bê. Di demên piştî jî wê, dema ku wê di demên şerê şar de wê gotinên weke liberelismê û an maf û azadiyê, demokrasiyê û hwd wê werina ser ziman wê beremberê wan wê ev wê weke gotinên ku wê ji ber wê nebûna wê temenê wê xwe li wan wê bigirê. Di wê temenê de wê êdî wê ev aliyên ku ew nebûna wê raxbetê wê di rengekê de wê bikişênin. Wê di wê temenê de wê, mijare keseyetê, û civakê wê di wê temenê de

wê, di pêşketinên wê de wê, aliyên ku ew ne hatina fahmkirin wê di wê demê de wê weke aliyên ku ew wê xwe ser wan re wê bide girtin û wê temenê izolekirina xwe ya ji dînyayê jî wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bikê bê. Dema ku wê rewş wê ev bê wê demê tekoşînên çînî jî wê li gorî wê têngînê wê bikevina pêvajoyek izolekirinê ku ew xwe yek bi yek li dawiyê dihênin. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê ku wê bi demê re wê xwe di şewayekê de wê weke ku wê bide diyarkirin bê. Ji wê aliyê ve wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê têngîna civakê û civakatiyê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di wê temenê de wê werênê ser ziman bê.

Di wê nûqtîyê de wê, jî di dewama wê de wê werênê ser ziman ku ew di rengekê de wê, di şewayekê de wê, piştî wê encamên wê bo hemû herêmê wê giran wê xwe bidina diyarkirin. Wekî din jî wê di rengekê de wê ev şewayên sosyalîsma bêcivaketî wê di rengekê de wê xwe di ramyariyê de wê di şewayekê de wê bide diyarkirin. Bixwezeyî wê dema ku wê bêcivaketî bê wê demê wê têngînên weke mafê mirov, demokrasi û hwd wê di rengekê de ku wê weke ji temen ve wê bi diyarkirinên civakê re wê werina diyarkirin wê di pîretîkê de wê di derhaqê wan de wê ti tişt wê xwe nede diyarkirin. Ber vê yekê ya ku em 80 salê sovyetê ku em lê bikolin em rastî teoriyek demokratîkî û têngînek bi maf û azadiyê ku ew di wê temenê de wê, programatîzekirî newin, çendî ku wê di gotinê de wê car bi car wê were bi lêv kirin jî.

Di wê nûqtîyê de wê weke ku wê karibê wê fahmbikê êw têngîn û fêrs û idealên bi têngîna sosyalîsmê ve wê werina diyarkirin wê bêgûman wê weke têngîna ku wê di mejiyê mirovan de wê weke xewn û xiyalna jî wê bi başî û an aliyê baş ve wê weke ku wê biafirênê. Ji wê aliyê ve wê, direngê de wê weke bi ber ya baş ve çûyinê wê weke fêrsek fahmkirinê ku wê di serê mirovan de wê xwe bide diyarkirin û wê bi wê re wê were dîtîn ku wê li wê were lê hizirkirin. Dervî rewşa sovyetê a ser rûyê ardê ku ew bi rengekê pêşdikeve wê weke dervî wê û heta ku wê di hinek awayna de wê weke vaji wê ev têngîn wê di rengekê de wê dimejiyan de wê biafirênê û wê di 80 salên dîroka wê de wê bi mirovan wê bi wê rengê wê xwe ji gelek aliyên ve jî wê bide hizirkirin. Wê kêmesîyên wê jî wê di rengekê de wê ji wê re wê hêncet wê werina dîtîn ku ew bi wan were hanîn ser ziman.

Di wê temenê de wê di rengekê de wê di rewşa sovyetê de wê, dema ku wê bibê wê di wê temenê de wê ya ku ew dihê hizirkirin û dihê gotin û ya

ku ew dihê jiyankirin wê di nava nakokiya wê de wê hertimî jî wê weke ku wê di meji û jiyane xwe de wê herê û were.

Di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê fahmbikê ku wê, di wê temenê de wê ji bili pîretikên wê ya ku wê di hizir de wê daya diyarkirin û hizirkirin û hwd wê di roja me de wê di wê temenê de wê bi wê re wê du dîmenên sovyetê wê hertimî wê hebin.

Ya ku ew dihê hizirkirin û xiyalkirin wê weke ku wê di mejiyê mirov de bê. Ya ku ew wê ji aliyekê ve wê weke çawa divê ku ew bibê wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Di wê temenê de hevî û bendewari wê werina diyarkirin. Di wê temenê de wê dema ku wê sovyet wê bikeve herêma kurdistanê a rojhilat a mihabadê û wê komare kurd a mihabadê wê avabikê wê di heman rengê de wê weke têtînekê jî wê di serê mirovan de wê di rengekê de wê bide çêkirin.

Di wê temenê de wê di rengekê de wê, piştî wê ve vekişîn di wê demê de wê bibê û wê bi trejedyên ku wê weke sovyet wê werênê serê gelan wê di rengekê de wê bi wê re wê xwe di rengekê de wê bi wê re wê weke ku wê bide diyarkirin.

Ji wê aliyê ve ku mirov bihizirê wê bêgûman wê gelek aliyên ku ew dikarin werina ser ziman û an bînan hanin ser ziman wê hebin. Di wê çerçoveyê de wê mijare civakê û an civakatiyê wê weke miajre serî wê xwe di wê çerçoveyê de wê bi fahmkirin û an rast fahmnekirina wê re wê di rengekê de wê bide diyarkirin.

Li vir wê weke aliyekê wê yê din jî wê gotina têtîna netewê' bê ku wê di wê demê de wê piştî wê bi têtîna 'tekoşîna azadiya netewan re wê derkeve li pêş bê. Wê çî û kî û wê çawa wê weke netew wê were diyarkirin û herêkirin û an wê çî pîvan û ast wê ji wê re wê pêwîst bê ku ew di wê temenê de were diyarkirin wê weke aliyên ku wê li wê pêwîst bê ku ew were lê hizirkirin. Di wê temenê de wê, perspektîfa di rengê weke hebûna têtîna karkertiyê wê di rengekê de wê weke têtînek ku ew di rengekê de wê weke refarans wê were girtin bê û wê di wê temenê de wê çerçoveyek netewî ku ew bi jiyane endustriyê û pêşketina wê ya di nava civakê û di wê temenê de ku wê weke civake endustri wê were bi navkirin re wê bide diyarkirin re wê li wê were lê hizirkirin bê. Di wê nûqteyê de wê, bêgûman wê ev wê weke aliyekê ku wê di çerçoveya têtînek ku wê weke bi perspektîfek têtîna burziwayî jî wê were lê hizirkirin bê. Li Çînê mao xwest ku ew bi esasgirtina gûndiyan weke çavkaniya şoreşê û an jî di rengekê çînekê kadker de wê bixwezê ku ew

derkeve dervî wê têtînê. Di wê temenê de wê gotinên weke heta şoreşa burziwa nebê wê nikaribê şoreşek sosyalist a çînî were kirin jî wê di wê rengê de wê weke ku wê hinek aliyên ve wê temenê wê vala bikê. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di şewayekê de wê weke ku wê bi şewayê hizirkirinê û hwd re wê xwe di şewayekê de wê bide diyarkirin. Lê di wê temenê de wê, ev dem wê weke demek ku wê di rengekê de wê ti demên wê de wê nikaribê bahsa rengdayinek civakî a diyarkerî wê bi wê re wê karibê wê fahmbikê. Di wê temenê de wê, di demên destpêkê de wê, hêstên ku ew diafirin wê di wê temenê de wê, çawa wê di rengekê de wê weke têtînên bêbersiv mayin û an tenê bi roterikekê ku ew dihên diyarkirin wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di şewayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Fêrsên fahmkirinê ên netewî û bendewariyên bi pêşketinê û hwd re wê di wê temenê de wê derkevina li pêş. Di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê wê di wê çerçoveyê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê têtîna netewî wê di wê nûqtayê de wê weke têtînek ku wê pêwîst bê ku ew ji nava fahmkirina wê di gelek waran de ku ew were lêpirsin wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin.

Di wê nûqtayê de wê di rewşa sovyetê de wê, di rengekê de wê, pêvajoyên ku ew dihên jiyin wê di rengekê de wê, di şewayekê de wê, dernekevina dervî têtîna bi gotina 'diktatoriya proleterya'. Ev jî wê weke gotinek ku wê hê jî wê di rengekê de wê wateya wê, bi tememî wê ne hatibê zelal kirin di fahmkirinê de bê. Çendî ku wê bi serdest û iktidariya kedkaran re wê di rengekê de wê were diyarkirin jî lê ji kirde û diwariyên di gotinê de ku ew dihên fahmkirin û diyarkirin wê hertimî wê weke gotinek ku wê ji aliyekê ve wê lê newê lêpirsin. Di wê temenê de wê têtîna diktatoriyê wê çawa wê karibê bi têtînek kedkarî re wê were pênasekirin û an bi temenkirin? Wê ev wê weke pîrsên ku ew di destpêkê de wê xwe di rengekê de wê bide diyarkirin: ku em li gorî wê bihizirin û em sovyetê weke iktidaran kedkaran wê bihisibênin wê demê em pêwîst in wê weke li gorî wê gotinê wê weke diktatoriyekê jî wê di rengekê de wê fahmbikin. An jî ji wê kirdeya gotina gotinê bi ber têtînek imparatori û ve herin. Ji xwe wê di kirdeya gotinê de wê diherikina fahmkirinê a bi wê re de wê ev jî wê di rengekê de wê weke têtînek û hisiyetek bi fahmkirinê ku wê di rengekê de wê weke ku wê were pênasekirin.

Di wê temenê de wê di rengekê de wê di şêwayekê de wê, politikayên sovyetê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê di çerçoveya têngîna netewî de ku wê di rengekê de wê li ser esasê pêşî şoreşa burziwa wê bê kirin ku ew were fahmkirin wê bi wê re wê çawa wê pêş were dîtin ku ew were gihiştin li têngînek netewî û di wê nûqteyê de wê ne zor bê ku em têngînek diktatori a netewî bi wê re wê li wê têbigihjin û wê ji wê fahmbikin bê.

Ev jî wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê fahmbikê bê. Lê tevi hemû aliyên wê jî wê sovyet wê bi têngîna sosyalismê wê idealek fahmkirinê a ku wê mirov wê hertimî wê weke ku wê bixwezê bigihijê wê jî wê di fahmkirinê de wê biafirênê û ev wê weke têngînek û an aliyekê ku mirov wê hêja û bi qadr wê bibîne jî bê.

Her çendî ku ew di gotinê de mabê jî wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê fahmbikê bê. Di wê nûqteyê de wê gûharinên bi sovyetê re wê di rengek de wê weke ku me li jor wê hani ser ziman wê bi stalin û dema wî re wê di rengekê de wê weke ku wê destpê bikin. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê gûharinên sovyetê wê, di wê temenê de wê, ku wê bahsa wan wê were kirin wê di rengekê de wê ji rewşekê bûhûrîna rewşek zêdetirî wê weke di rewşekê bi kûrbûna wê re bê. Wê dîmenê bi gotîna sosyalismê jî wê piştî wê ku ew kûrbûn çendî ku ew bû wê êdî ew derkeve dervî wê. Di wê temenê de wê di rengekê de wê weke ku wê xwe bi wê re wê di şêwayekê de wê bi wê re wê bide diyarkirin. Di wê nûqteyê de wê, têngîna netewî ku wê pêşxist wê encamên wê piştî salên 1990 û pê de wê zêdetirî wê xwe di rengekê de wê bide diyarkirin. Di wê çerçoveyê de wê ev wê di rengekê de wê weke aliyên wê yên giring wê karibê wê ji aliyekê ve wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Lê di wê demê de wê gûharinên ku ew bi wê re dibin wê di rengekê de wê weke gûharinên ku ew bi wê kûrbûna wê ya bi têngîna netewî ku wê di rengekê de wê bikê û wê bi ideaya ku ew ji wê derbas bibê û derbas nebê ve wê girêdayî bê. Li vir wê têngîna civakî û an pêşketina civakî wê

di rengekê de wê bi wê re wê çawa wê were fahmkirin jî ew jî wê di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din ê ku wê dûbare wê weke pêwîst bê ku mirov wê ser wê bisekinê bê.

Li vir di aslê xwe de wê weke ku wê pêwîst bê ku mirov hinekê li ser têngîna civakî a demê wê bisekinê. Di wê temenê de wê têngînek civakî wê di rengekê de wê hebê. Lê ev di nava gotinek netewî de wê weke ku wê were windakirin û an were xewrkirin. Ji ber vê yekê wê di rengekê de wê civakatiya demê wê çawa wê were diyarkirin wê, weke mijare bi serê xwe bi pirsgirêk wê xwe di rengekê de wê bide diyarkirin. Ev wê bandûrê li nivisandinên dîrokê jî wê bikê.

Ji wê aliyê ve wê dikarê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê civak û civakatiyên ku wê karibin werina fahmkirin wê di rengekê de wê, di şêwayekê de wê li gorî têngînek ramyari û diyarkirinên li gorî wê were diyarkirin û ev ne li gorî demografiya civakî a herêmê wê were diyarkirin. Minaq wê rewşên dinava sovyetê de wê diyarkirna sînorê azerbeycanê û ji holê rakirina kurdistanê sor wê karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Wusa diyar dibê ku wê rewşek civakî wê ji wê zêdetirî wê rewşek ramyari û a statûqûyî ku ew di wê demê de wê weke serdest hatiya girtin wê di wê temenê de wê, were diyarkirin.

Di rengekê de wê, demên pêşî ên weke bi gotina 'her netew wê pêşî serbixwe bibê û wê piştî wê tevli sovyetê û yekitiya wê bibê' jî wê di rengekê de wê gotinek ku wê di wê temenê de wê karibê wê di wê çerçoveyê de wê, hinekê wê ser wê bisekinê bê. Di wê nûqtayê de wê pirsê pêşî wê netewtîya ku wê mijare gotinê bê wê çawa wê were diyarkirin bê.

Di zane min de û bi ya min wê di rengekê de wê rewşên weke ji salên berî şerê cihanê ê yekem û wê ku wê bina sedema şerê cihanê ê yekem ê parvekirinê û wê bi çerçoveya sykec-picot û hwd re wê were diyarkirin wê di wê nûqtayê de wê weke diyarkirinek ku wê navaroka sovyetê jî wê di rengekê de wê bi wê yekê wê were diyarkirin.

Her çendî wê, lenin wê bixwezê ji wê derbas bibê Lê Stalin ne di wê zanin, ast û pîvane têngîhiştine de bê ku ew karibê wê bi tememî wê fahmbikê û ji wê derbas bibê. Ber vê yekê ew wê aliyên wê yên nijadperestî wê ji wê aliyê ve wê bi başî wê ji aliyên hêzên serdest ve wê karibin werina manipulakirin û di wê temenê de wê, di rengekê de wê ew wê bi wê di wê çerçoveyê de wê weke ku wê were bi cihkirin. Di wê temenê de wê di rengekê de wê ew aliyên ku wê werê bi lêvkirin ku

Lenin gûmana xwe bi wan li ser stalin re dihani ser ziman wê di wê demê de w bi zêdeyê wê di rengekê de wê bi wî re wê di demên piştire bi diyarî wê xwe bidina diyarkirin. Di wê temenê de wê, di şêwayekê de wê, aliyek din jî wê were dîtin ku wê di fektorên bijartina têtînek netewî û an weke herêkirina serdestîya wê de wê, çerçoveya wê ya ramyari a demê wê di rengekê de wê wekeku wê li berçav wê were girtin. Sovyet wê di rengekê de wê civakên silavî û bi wê re ên ewropi wê di rengekê de wê di nava xwe bikê. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, di şêwayekê de wê, halandinên civakên din di nava wê de wê weke pîrsekê wê ji aliyê xwe ve wê bibînin. Di wê temenê de wê, pîrsgirêka sosyalismê zêdetirî wê pîrsgirêka têtînek netewî a sovyetê wê xwe di wê rengê de wê bide diyarkirin.

Di derbarê nîqaşên demê ên li ser têtînek netewî re wê zêde ji wê aliyê ve wê weke ku wê diyarkirin û hizirkirin wê weke ku wê nebin. Di wê temenê de wê di roterika gotina sosyalismê de wê were hizirkirin û wê di nava wê de wê ev ali wê weke bi zanebûn bê û an ne bi zanebûnî bê wê weke ku wê werina windakirin û an wê werina piştguhkirin. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyên ku wê temenê pîrsgirêkên ku wê piştire wê rûbidin jî wê di rengekê de wê weke ku wê êdî wê biafirênê.

Stalin di wê temenê de wê, di rengekê de wê di fahmkirina wê de wê, kêmbimênê. Heta ku wê lenin jî di zane min de wê weke ku wê kêmbimênê. Ber ku ew di wê temenê de wê di şêwayekê de wê, di demên destpêkê de wê bikeve nava parastin û hildana ewlehiyê hebûna sovyetê û an şoreşê wê di wê temenê de wê zêde ji wê aliyê ve wê weke ku wê nîqaş newîna kirin û wê newîna hanin ser ziman. Ji wê aliyê demografîkî û civaknasî ve wê zêde wê kûrbûnek wê bi wê aliyê ve wê nebê. Ev wê bandûra xwe wê bi neyinî wê li pêşketina sovyetê wê bi neyinî jî wê bikê.

Azmûna sovyetê wê bo dîrokê wê bi rastî jî wê giring bê. Lê di wê nûqteyê de wê, ev wê hinek aliyên wê yên ku ew hê jî bi tememî ne hatina fahmkirin wê xwe bi wê re wê di wê temenê de wê weke ku wê bidina diyarkirin. Di wê temenê de wê dikarê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê mijare civakê wê di her rewşên wê yên fahmkirinê de wê xwe bide diyarkirin.

Lenin wê bi mijare “dewlet û şoreşê” wê bixwezê ku ew dest biavêjê mijarê. Lê ew di wê de wê dema ku mirov wê xabate wî dixwênê wê fahmdikê ku ew weke aliyana ser rû dihilde li dest û naxwezê ku ew di wê de ji wan aliyan ve kûr bibê. An jî ew di xwe re nabînê ku wê bikê. Yan jî ew mijarê zêde komplike dibînê û di wê temenê de wê nikaribê ji nav

derkeve wê di wê temenê de wê dibînê. Lê li vir sedem çî bila bibê ev ali wê weke aliyekê ku ew hatiba li dest ba. Di wê temenê de wê hingê wê ew pîrsgirêkên destpêkê ên civakî ku wê di dema stalin de wê hatiba diyarkirin wê êdî wê ne hatiba jiyankirin.

Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, di şewayekê de wê, mijare civake û civakbûnê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê ku wê di wê temenê de wê di rengekê de wê li ser wê bisekinê bê. Di wê temenê de wê li şûna weke civakê û rastiya wê esas bigirê û wê sererastkirinê wê bikê wê vaji wê, bergir û biryarên ramyarî wê weke ku wê bîr girtin û wê bi wê di rengekê de wê weke jî serî ve wê were diyarkirin. Di wê temenê de wê rewşên weke jî hev belavkirina kurdistanê sor wê di rengekê de wê di wê rewşê de wê rengekê fahmkirî wê bi xwe re wê bidina diyarkirin.

Di wê nûqtayê de wê mijar wê zêhnî bê û wê jî rewşa kurdistanê sor wê zêdetirî wê weke dîmenekê wê bi xwe re wê bide diyarkirin. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, ev wê weke aliyekê wê yê ku wê sînorê fahmkirinê ê nava sovyetê wê bide diyarkirin. Lê jî aliyê din ve jî wê bi politikaya wê ya ketina mîhhabadê û piştî vekişîna wê jî wê di rengekê de wê di rengekê de wê sînorekê nava rojhilat û rojava kişandinê ku wê mantiqê wê ne di tîgîna sovyetê lê di tîgîhiştina tîgîna sykec-picot de wê hebê wê weke ku wê li gorî wê bibê. Di wê temenê de wê jî xwe wê piştî wê nîqaşên weke rojhilat û rojava û farqe nava wan wê zêdeyî wê weke ku wê were kirin mijare gotin û nîqaşên ku wê bi ramyarî û hwd wê werina kirin.

Di wê nûqtayê de wê ev ali wê weke aliyên ku wê di rengekê de wê weke ku wê karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman bê. Sovyetê di wê temenê de wê dema ku wê ev sînor di nava xwe û rojhilat de weke bi mantiqê rojava û rojhilat de kişand wê hingî weke ku wê xwe li mantiqê sykec-picot weke da razandin. Di wê temenê de wê ev destpêka wê bi politikayên stalin re wê weke ku wê temenê wê were kirin.

Gotinên li ser esasê parastina sovyetê ku wê di wê demê de wê derkevina li pêş û weke bûhûrîna li sosyalîzmê wê li ser wê temenê wê di rengekê de wê weke gotinên bi pîrsgirêk jî wê bimênin. Ber ku wê civakati wê nikaribê jî ber reng û awayê wê di şewayekê de wê, sînorê di nava wê de wê, vekişînê. Xafke pêşî a sovyetê ketiyê di dema stalin de wê hildana dijberiyê a tîgînên weke yên olî bê ku ew wê sînorê nava rojhilat û rojava jî wê bi wê re wê bi tîgînên weke 'kemberên kesk' û

hwd re wê di rengekê de wê weke ku wê were afirandin bê. Ev ali wê weke aliyên ku wê di serî de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê bi hinek aliyên din jî wê fahmbikê bê. Minaq wê piştî wê di wê temenê de wê herêmên rojhilat weke di dîmen de ew jî wê aliyê ve weke kirina dijber û dervî xwe wê, demê li ser herêmên weke afganistanê û hwd re wê, pêvajoyên pêşxistin û dijberkirin û an dana şerkirinê a rêxistinên olî weke dijberî ên gotina kominismê ku wê weke 'dijê olê' wê were pênasekirin de wê bê pêşxistin. Di wê temenê de wê, li dijî wê şerkirin wê êdî wê bo rojhilatîyan û bi teybetî civake ku ew bi ol û baweriyê hati kirin xewna ji xwe çûnê de wê êdî wê were dayin şerkirin. Di wê temenê de wê kes wê nizanibê ku ew jî ber çî şer dikê jî. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê ev wê weke aliyên ku wê di rengekê de wê karibê wê fahmbikê. Têgîna olê û ya liberalismê wê di hevsengiyekê de wê bi wê yekê wê werina bikarhanin. Liberalism li rojava û ol û baweri li rojhilat wê di wê rengê de wê bi heman funksiyonan wê were bikarhanin.

Mijare ol û liberalismê wê ji du aliyên ve wê karibê wê bi şibênê li hev. Yek wê di wê temenê de wê di wê demê de wê weke du têngînên bîrdozikî ku wê li hemberê sovyetê wê xwe bidina diyarkirin û wê di wê temenê de wê, di dorpêça wê de wê bi zêhni wê bingihên giring wê bi wan wê were diyarkirin bê. Di wê temenê de wê ola dîrokî a dîroka olê û an dînê kevn û ola dema hemdem liberalism wê di wê temenê de wê di dîmenekê bi bernemeyî de wê di rengekê de wê xwe di wê çerçoveyê de wê weke ku wê bide diyarkirin.

Dev jê berdin ku wê sovyet wê xwe li hemberê wê weke ku wê were bi gotin kirin ku wê bikeve rewşa xwe parastinê, vaji wê ji xwe wê weke bi fahmkirin û kifşkirina wê weke ku wê heya wê jî ji wê nebê. Heta ku em dikarin bibêjin ku wê nikaribê wê têngîna liberal wê di rengekê de wê bi başî wê fahmbikê bê. Mijare ferdiyetê wê di wê demê de wê derkeve li pêş. Wê weke bi mantiqê 'kesê keştiya xwe xilaskir ew kaptanê' wê di rengekê de wê derkeve li pêş. Di wê têngînê de wê weke ku wê max Weber wê werênê ser ziman wê civakati wê li şûn têngîna civaketiye wê bimênê û di wê temenê de wê dema ku wê Weber wê kirpendinekê wê li ser keseyetiye û ferdiyete kes wê bikê jî wê di aslê xwe de wê weke ku wê vê aliyê wê di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Di nava civakê de pirrçînîti wê bi wê re wê weke têngînek ku wê derkeve li pêş bê. Pişeyîti wê derkeve li pêş û ev wê weke ast û qatmanên civakî wê di

rengê de wê, weyn bileyizin. Di wê temenê de wê, di rengê de wê, cihêkirinê di rengê çînî de wê di wê temenê de wê bibê.

Lê ev ali wê weke aliyekê ku wê hin zanyar wê bi pêşketina civakê ve girêdayî jî wê hildina li dest. Weke ku wê çawa wê civakbûn wê pêşkeve û di wê de wê kes wê weke bi keseyet wê derkeve li pêş û wê ferdiyeta xwe wê bide axiftandin. Di wê temenê de wê di rengê de wê, weke xwebûnê wê di şewayekê de wê bibê. Ji aliyekê ve mirov nikaribê wê têgînê redbikê. Ber ku wê pêşketinê felsefeyî ên serdemê ku wê çavkaniya wan teoriya maksîsmê jî bê wê di rengê de wê bibê. Minaq wê felsefe û filosofên li ser wê temenê wê hizrên xwe wê werênina ser ziman wê bi demê re wê dîmenekê civakî ku ew tenê di gotinê teorîkî de dihê jiyandin wê bibê û wî pîretîkiya wê di jîyanê de wê nebê. Ev wê di rengê de wê weke aliyekê ku wê bloka sovyetê û zanyarên wê zêde wê fahmnekin. Lê aliyê din ê wê ew wê kifşbikê û wê di wê temenê de wê, ev ne tenê di demên şerê şar de wê ji wê sûdbigirê wê piştî sovyetê jî wê di temenê teoriyên xwenûkirinê û hwd de wê jî wê bi wê re wê di rengê de wê ji wê sûdbigirê. Ev wê weke aliyekê wê yê giring ku wê xwe di rengê de wê weke ku wê bi wê re wê di şewayekê de wê weke bide diyarkirin.

Wê jî dikarê wê di rengê de wê werênê ser ziman ku ev pêşketinê hizirî û beremberê gotina liberalismê gotina demokrasîyê û hwd ku wê sosyalîstên demê wê weke 'leyistika empariyalismê' wê diyarbikin wê weke çerçoveyên civakî ên serdemê ku ew jî nikaribin êdî xwe ji wê xilas bikin. Di wê temenê de wê ev di rengê de wê weke di xwe de girtinbûnê wê ji wê were. Wê dema ku wê weke bi nerînek zêhnî ku wê kes wê berê aqilê wî û an wê li derve wê girtî bê û wê tenê wê di xwe de wê weke xwediyê hizirkirinekê bê û wê heya wan jî dînya derve wê weke ku wê nebê wê weke aliyekê wê yê ku wê karibê di wê temenê de wê bi wê re wê werên ser ziman bê.

Di wê nûqtayê de wê xate pêşketinê wê di wê temenê de wê di rengê de wê bi wê re wê bibê. Sovyeta stalin wê piştî wî gelek hewldanên xwenûkirinê ên ser wê re wê weke ku wê bibin. Lê wê bi sernekevin. Di wê temenê de wê hemû hewldanên xwenûkirinê wê ber ku wê temenê wê rast nehatiya zanîn wê êdî wê rê li pêşketina rûxandinan wê werênê. Di wê temenê de wê, rûxandinê zêhnî û hizirî wê di encamê de wê piştî wê yê fizîkî û an weke bi rûxandina sovyetê re wê bi xwe re wê bî.

Lê di zane min de wê rewşek din wê di wê temenê de wê weke fektorek giring ku mirov wê fahmbikê wê derkeve li pêş. Ew jî wê di wê temenê

de wê fektora têngîna netewî ku ew di wê demê de wê baş newê fahmkirin bê. Di wê nûqteyê de wê fektora netewî wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring ku wê dema ku wê, lenin-stalin li wê dihizirin ku wê pêşî şoreşek burziwa wê were kirin pi piştî wê bi şerê çînî ê zêhni û hwd re wê were bûhûrandin li sosyalîsmê bê. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê têngîna netewî di wê temenê de wê weke ji ya dewletê wê weke aliyekê wê yê giringtir wê xwe di rengekê de wê di wê temenê de wê weke ku wê karibê xwe bide diyarkirin. Weke fektorek diyarker wê derkeve li pêş.

Ya ku wê di rengekê de wê bi gotinên ser sovyetê û an rûsya demê re wê were gotin ku wê 'di wê demê de wê nijadperestîya rûs wê zêde pêşkeve' jî wê di wê temenê de wê nikaribê wê di wê temenê de wê redbikê. Ev wê weke gotinên ku wê di wê warê de wê rastiyekê wê di wê temenê de wê weke ku wê bi xwe re wê di şêwayekê de wê bidina diyarkirin bin.

Wê jî dikarê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê têngîna civaketiya demê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê xwe bide diyarkirin.

Li vir em di nûansekê de em pêwîst dibînin ku em gotina civakê û ya netewî ji hev cihê bikin. Di wê temenê de wê di kirdeya gotina netewîyê de wê têngînên weke pêşasaziyê, endustriyê û hwd wê hebin. Di wê temenê de wê di rengekê de wê, di rengekê de wê zêdeyi wê civake birdozi, aborî û ramyari wê di zikhev de wê bihawênê. Di çerçoveya wan hersê gotinan de wê karibê di rengekê de wê çerçoveya wê ya ku ew bi wê dihê fahmkirin wê karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman. Li ser pêvajoyên ramyari û têngîna birdozikî re wê dema ku em ji aliyê civakê ve wê li wê binerîn wê pêvajoyên wê yên jiyankirinê û çanda wê ya bi wê re diafirê û an ya demên berê ku ew heya wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Wê jî di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê têngîna civakî wê di wê temenê de wê weke bi têngîna xalkitîyê wê bi pêvajoyên wê yên dîrokî re wê karibê wê fahmbikê û ev di wê de wê zêdeyi wê weke dîmenê birdozi û aborî û ramyarî wê weke ku wê ne diyarker bê. Di wê temenê de wê ev di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring ku wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê, dema ku wê têngîna netewî bû wê

bi van hersê aliyên xwe re wê, ne tenê wê ji wê dîroka civak û xalktitiyê wê weke qût bibê wê bi wê re wê di rengekê din de wê weke rewşek desthilatî a weke ku wê birêz ocalan wê di şibênê têkiliya kult û keyên sumeri ku ew çawa bi hev re dijin û didin diyarkirin wê di wê rengê de wê dîmenekê wê di wê temenê de wê weke ku wê biafirê.

Di wê nûqteyê de wê, ev dîmenek ku ew weke pêwîst in ji wê aliyê ve wê di rengekê de wê, pêwîst bê ku wê di rengekê de wê fahmbikê û wê weke rewşek ku wê di roja me de wê zêde ne fahmkiri jî wê bimênê. Di wê nûqteyê de wê çî teoriyên di derbarê têngîna netewtiyê de wê werina diyarkirin wê li hemberê wê rewşa wê weke razber wê bimênin. Ev di rewşa sovyetê de wê weke ku wê di rengekê de wê were dîtin û ev têngîna razber wê weke xiyaletekê wê hertimî wê, di rengekê de wê li azmana wê bigerihê û wê diyarkeriya xwe wê bide diyarkirin. Di destpêka marks de wê gotina ku ew di destpêka 'manifestouya kominist' de wê bide diyarkirin a bi rengê 'xiyaletek li ser europa re digerihê û ew xiyalekê kominismê ya' wê di wê temenê de wê, ew xiyalet wê di rastiya sovyetê de wê bi têngîna netewîtiya stalin û hemanên wê yên weke birdozi, aborî û ramyari û hwd re wê xwe di rengekê de wê di şêwayekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Ev wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê. Wê jî dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare netewî wê di rengekê de wê, têngînek serdestiyê a ku wê bi tememî wê weke ji civakê dûr lê li wê serdest wê xwe bide diyarkirin. Ya ku wê di wê temenê de wê civakê wê weke amûr wê bibînê û an wê weke dikarê bê kirin li her rewşê û hwd de dibênê wê bi wê re wê weke ku wê bibê. Di wê temenê de wê, diyarkirinên bi serdestîya ramyari, destûrî û hwd bi hev re wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê di şêwayekê de wê bide diyarkirin. Ji wê aliyê ve wê, dîmenekê civakî wê di têngîna netewtiyê de wê hebê. Minaq destûrên wê ên niviskî weke kevneşopîyên civakî û orf û adetên wê yên ne niviskî wê di rengekê û şibandinekê de bin.

Di mijare têngîna netewî û fahmkirina wê de wê karibê wê ji gelek aliyên ve wê werênê ser ziman. Lê di wê nûqteyê de wê, di wê demê de wê weke 'dema bîrdoziyan' jî ku wê were dîtin wê di wê de wê têngînên netewî wê di rengekê de wê weke civakatiyên wê yên çêker bin. An jî wê weke civakatiyên çêker ên weke bi temenekê destûrî û zêhni ê bi wê rengê ku ew dihên çêkirin bin. Di wê temenê de wê ev wê weke bi aqilekê ji ser ve dihê diyarkirin wê bi wê re wê bibê. Ku mirov wê bahsa

aqilê idealismê û ji serî ve wê diyarkirina wê bi wê re wê bikê û di wê temenê de wê weke ji serî ve wê afirandinê wê di wê temenê de wê çawa wê bide kirin wê bikê wê hingê ev wê weke ku wê karibê wê di dîmenekê rastin de wê fahmbikê bê.

Di wê nûqteyê de wê, mijare civakbûnê wê, di wê temenê de wê dema ku wê bi aqilê giştî ji ya giştî bi ber ya hesan ve wê weke ku wê were hizirkirin ku ew wê weke bi wê were diyarkirin û wê were hizirkirin wê hingê wê ya ku ew ji binî ve ew heya wê weke ku wê ji nedîtî ve wê were. Ew wê di rengekê de wê zêde giringiya wê û esasgirtina wê weke ku wê nebê. Di wê temenê de wê di rengekê de wê di destpêka sovyetê de wê di rengekê de wê di nava wan herdu aliyan de wê weke çûnûhatin wê bibê. Her çend wê di dema destpêkê de wê weke ku wê ji temen ve wê biryarek weke ya her netew wê cihê bibê û wê piştre wê weke piştre bi dil tevli bibê wê bahsa wê were kirin jî lê wê di rengekê de wê, ev wê tenê wê weke dîmenekê ne zelal ê di wê temenê de ku wê ji temen ve wê karibê wê fahmbikê bê.

Çendê ku wê bi teorikî wê were hanin ser ziman ku wê di rengekê de wê weke ji temen ve wê pêwîst bê ku ew biryara wê were dayin wê bibê jî lê di pîretikê de wê weke vaji wê di rengek de wê bibê. Di wê nûqteyê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Mijare şêwayê wê di wê nûqteyê de wê weke xwe weke pîrsgirêkek giring wê ji serî ve wê weke ku wê bide diyarkirin. Di wê temenê de wê dikarê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê di dewama wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Ev ji binî ve wê kifşkirin wê weke bi teorikî wê çerçoveya wê çendî wê were bi gotinkirin û çendî di wê de wê zêde bi pîretikî wê kûr ne bûbê jî lê wê weke aliyekê wê yê giring ê mijarê û fahmkirina wê xwe bide diyarkirin.

Di wê temenê de wê ji serî ve wê diyarkirina wê, di rengekê de wê, weke di dîmenê kirinên stalin de wê karibê wê fahmbikê wê di rengekê wê weke bi idealismek tundrew ve wê di şêwayekê de wê xwe bi wê re wê bide diyarkirin û wê piştre jî wê ji wê dîrketin wê nebê. Ya ku wê sovyetê wê bikê çerçoveyek netewên çêker jî wê di wê temenê de wê bibê. Di wê çerçoveyê de wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê

fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman. Di wê nûqteyê de wê sovyet wê di aslê xwe de wê di pîretika xwe de wê weke ku wê li şûn rojava û amarika wê di rengekê de wê bibê. Ev wê di nerin û zêhniyetê jî de wê di wê temenê de wê bibê. Wê dema ku wê di wê temenê de wê şêwayê nerinê wê xwe bide diyarkirin wê êdî wê zor nebê ku ew di nûqteyê de hevbeş bibin û bigihijina hev. Pirsigirêkên din ên weke di nava sovyetê û rojava û an amarika de wê bibin jî wê êdî wê weke pirsigirêkên ramyarî ku ew ser temenê têgînek hegomenikî ku ew dixwezî bidest bixin wê xwe bide diyarkirin. Ev wê di wê temenê de wê êdî wê di wê rengê de wê xwe bide diyarkirin. Pirsigirêka şêwayê û an metodolojiyê a sovyetê wê rengê wê jî demên stalin û piştre wê di wê temenê de wê hertimî wê weke temenê pirsigirêkên wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bi wê yekê û rengê wê bide diyarkirin. Di rengê diyarkirinê netewtiya ku wê bê kirin jî wê ev diyarker bê. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, jî serî ve wê, di rengekê de wê, bide diyarkirin. Şîroveyên Lenin ên ku wê bixwezê ser positivismê wê bikê di xabate xwe ya bi navê “Materialisme and empiriokritisisme” wê bikê wê weke destpêkek weke ya lêpîrsina li ser wê têgîna şêwayê bê. Lê ev wê di zane min de wê zêde di wê de wê weke ku wê kûrbûnek baş wê nebê. Piştre wê weke têgînek ku wê weke piştguh wê were kirin bê û heta ku wê ji navaroka fahmkirinê wê di rengekê de wê weke ku wê were dûrkirin jî bê. Wê dema ku ev têgîna teorik pîretikên wê hatiba kirin wê demê wê di rengekê de wê, di şêwayê de wê weke pêwîst ba gûharinê giring biheta kirin. Lê ev ne hatiya kirin. Ev wê weke xabatên rewşenbîrî mana û di gotinê de mana.

Di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê karibê wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê. Xabate lenin wê di wê temenê de wê weke bi armanca çêkirina temenekê bê. Di rengekê de wê dema ku mirov şîroveyên kominternê dixwênê wê di rengekê zelal de wê karibê bigihijê encamek bi wê rengê. Ber ku wê di rengekê de wê mijare şêwayê û wê çawa wê pêşxistina şoreşê wê were kirin û an were parastin niqaşên ser wê ku ew wê piştre wê werina kirin wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê di temenê bi demezrendin û bi cihkirina wê de wê ew şaşıyên destpêkê de wê di rengekê de wê weke ku wê newina dîtin.

Di wê temenê de wê ev di fahmkirinê de wê, weke aliyekê ku wê di mijare civakê de wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê bidina diyarkirin. Di wê nûqteyê de wê, di şîroveyên kominternê de wê

mijare dewletbûnê, pirsgirêkên sovyetê, tevgerên tekoşînên netewî ên dervî sovyetê wê werina li wan hizirkirin. Di wê temenê de wê, niqaşên di nava lenin û rosa luxemburg de ku wê di rengê hizirkirin ser şêwayê û an metodolojiyê wê xwe bidina diyarkirin wê karibê di wê temenê de wê di rengekê de wê fahmbikê.

Ev jî wê weke aliyên wê yên ku mirov wê karibê wê di şêwayekê de wê werênê ser ziman ku wê miajre şêwayê wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê, xwe di rengekê de wê bide diyarkirin. Wusa dihê dîtîn ku wê bandûra idealisma alman wê ji her aliyê ve wê bibê. Dibê ku ew ji ber sedemên marks wê ji wê çavkaniyê wê dest bi hizirkirinên xwe wê bikê wê ber wê bê. Di wê nûqteyê de wê, di rengekê de wê têtîgînên weke redkirina felsefeyê ên piştre wê marks bi gotina 'sefeleta felsefeyê' wê bikê jî wê weke aliyên wê yên ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê fahmbikê bê.

Marks ji têtîgîna idealisma alman weke ku wî ew derbas nekir. Di wê temenê de wê çendî ku wê di gotinê û teorikî de wê weke were diyarkirin jî ew di pîretikê de wê weke ku wê vaji wê bû. Wê dema ku em têtîgînên weke 'birdoziya alman' wê dixwênin wê di rengekê de wê ev hizir wê di rengekê de wê weke ku wê di serê mirov de wê çêbibê.

Mijare idealisma alman û kûrbûnên wê di wê temenê de wê, giring bin ku mirov wê di rengekê de wê fahmbikê bê di temenê rûxina sovyetê û pirsgirêkên wê yên netewî û bi rengên wê yên ku ew bi wan di hizirê. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din wê xwe di rengekê de wê bide diyarkirin. Têtîgînên positivist ên weke bi têtîgîna aboriya ingilis û ya metalyalismê a firansîz re ku wê were diyarkirin jî wê di rengekê de wê, weke di fahmkirinên wan de jî wê weke hinek aliyên ku wê di wê temenê de wê karibin werina fahmkirin wê hebin. Di wê nûqteyê de wê mijare fahmkirina wê di rengekê de wê, di rengekê de wê lêpîrsînên li ser têtîgîna sosyalisma zanistî û an metalyalismo zanistî de ku wê weke du gotinên cihê bin wê di wê temenê de wê werina kirin jî wê weke aliyên ku wê pêwîst bin ku wê di wê temenê de ji temen ve weke werina fahmkirin bin. Wê jî dikarê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê mijare lêpîrsînên ku wê li ser wan hersê nûqteyan re wê werina kirin wê di rengekê de wê weke aliyên giring bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê. Ji têtîgîna aborî a ramyari ku wê were hanîn ser ziman wê, di rengekê de wê encama weke ya 'pêşî şoreşa burziwa bê û piştre kirina şoreşa çînî a sosyalismê' bê. Di wê temenê de wê ev encam

wê bi serê xwe wê di rengekê de wê weke têtînek ku wê di wê temenê de wê bi rehetî wê karibê rengê fahmkirina bi pîrsgirêk ew bi xwe re ew di rengekê de wê bide diyarkirin bê. Ji wê aliyê ve wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê mijare hizirkirinê û têtîna şewayê wê di wê temenê de wê bi wan diyardeyan wê encamên piştî jî wê di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin bê.

Li vir di aslê xwe de wê têtîna şewayê wê di rengekê de wê weke ku wê were dîtî wê derkeve li pêş. Di têtîna şewayê de wê, fahmkirinên teorîkî ku wê çawa wê bibê wê weke ku wê were dîtî wê bi wê rengê wê pîretizekirina wan wê bibê û ev wê, di rengekê de wê rengê herikinê ê ser ardnigariyê jî wê di şewayekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Ya ku wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê bibê wê, bi sovyetê re wê ji wê ne cihê bê.

Di wê nûqteyê de wê têtîna fahmkirinê wê, di rengekê de wê di wê demê de wê, di nava felsefeya bi qutub bûyi weke 'idealism' û 'metalyalism' de wê bibê de wê, di wê temenê de wê weke genşiyek mazin wê bibê. Aliyê idealist wê weke aliyê ji ya giştî bi ber ya hesan ve dibê û an ji jor bi ber jêr ve dihê wê di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Di wê temenê de wê têtînen weke baweriyên û hwd jî wê di nava wê de wê bibin û wê di wê temenê de wê bi çavkaniyên weke hemû tişt çavkaniya wê hizirkirineka û an tefkirkirinek bi hizirî ya. Aliyê din wê weke aliyê metalyalismê wê di wê temenê de wê vaji wê di rengekê de wê werênê ser ziman û wê ji ya bûjenî a heyî wê gavê biavêjê û wê bibêjê ku ew heya. Çendî ku wê di rewşek qaba de jî bê wê di rengekê de wê têtînen weke ji jêr diyarkirinê bi ber jor ve wê hilde li rojava xwe û wê di wê temenê de wê weke aliyekê li ser ya heyî û bi çavkaniya ji têtînen weke yên idealist, metafîzîkî û hwd dûr bisekinê. Di wê temenê de wê mijare nîqaşên ku ew dihên kirin wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bide diyarkirin.

Di têtînek şoreşî de wê weke ku wê were dîtî û fahmkirin wê rengê hizirkirinê wê di wê demê de wê bi encamên wê re wê xwe di rengekê de wê bide diyarkirin û ev wê di şewayekê de wê bi wê re wê bibê. Di wê nûqteyê de wê mijare rengê hizirkirinê û şewayê wê di wê temenê de wê, di şewayekê de wê, karibê wê di wê temenê de wê li wê bihizirê bê.

Pêwîstiya ku lenin bi wê hewcew dît wê nivisandina "Materialisme and empiriokritisisme" wê bikê jî wê di rengekê de wê weke ku wê ji wê aliyê ve wê xwe bide diyarkirin. Lê di wê temenê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di têtînek de wê, rengê hizirkirinê wê bandûra

wê xwe di wê temenê de wê bi têsirek mazin wê weke ku wê bide diyarkirin.

Di wê nûqteyê de wê, encamên ku wê piştî wê, di rengekê de wê bidina diyarkirin wê, di rengekê de wê, bide diayrkirin Wê ev bê. Lenin di şîroveyên xwe yên weke ser komintern û

‘dewlet û şoreşê’ de wê di rengekê vekirî de wê weke ku wê dîmenekê wê bide diyarkirin. Lê di aslê xwe de wê di van herdû têgîn û xabatên wî de wê weke rewşek ku ew pêşketî û demezrendî a ser ardê jî wê bi wê rengê wê bi wê re wê xwe bide diyarkirin. Di rengekê de wê hewldanên lenin ên di zêhni de gûharinê wê li hêtê wê rengê zihniyetê wê bi alîqin û wê zêde pêşde neçin. Di rengekê de wê Stalîn wê di rengekê de wê, çendî ku wê weke piştî lenin wê were û wê weke di şopa wî de jî bê lê wê nûminêrîya rewşa aerdê bûya û heya wê bbikê û ew wê tenê wê bide domandin. Wê ew wê pêşbixê. Ev jî wê di wê temenê de wê ji wê û pê de wê ne tiştêkê din bê. Ev wê ne tiştêkê nû bê. Di wê nûqteyê de wê, ev wê mijare sovyetê wê weke imparatoriyeke wê di rengekê de wê, biafirênê û wê weke hêzek hegomenîkî wê bide diyarkirin. Lê di rengekê de wê, di wê de jî wê nîvçû wê bihêlê. Di wê temenê de wê pêşketinên ku wê piştî şerê cihanê ên duyem wê bibin jî wê vê yekê wê ji gelek alîyan ve wê weke ku wê piştrast bikin.

Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, di nava sînorên xêzkirî de sovyet wê di rengekê de wê, yan wê weke yekitiya netewan û an konfederalîsyona wan bê. An jî wê ji wê zêdetirî wê derbas nebê. Di wê temenê de wê di mijare têgîna netewî a serdest de wê di wê temenê de wê bi wê re wê bibê. Di wê rengê de wê di mijare civaknasi, demokrasi, û hwd de wê kêmesiyên ku wê bi fahmkirinê û an têgîna zêhni a şêwayî wê bibin wê di wê rengê de wê weke aliyên wê yên ku wê kaeribê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê nûqteyê de wê, di şêwayekê de wê, netewên ku ew diafirin di nava sovyetê de wê tenê û tenê wê bi demê re wê çawa wê, pozîsyona xwe wê xort bikin wê ji wê û pê de wê pêşde neçin. Ev jî wê piştî demekê wê bina weke ku wê di temenê têgîna teoriya derwin de wê weke yê bi hêz wê yê din ên ne bi hêz wê dakûrtênê wê di rengekê de wê bi mantiqekê weke taqabûlî wê bikê wê hemû komên civakê ên hena wê di nava yên seerika ên weke ‘netew’ hatina diyarkirin de wê werina halandin û an wê werina belavkirin. Rewşa kurdîstana sor û gelek komikên din ên di wê temenê de ku wê karibin werina kifşkirin wê nişanaka wê bin.

Weki din jî wê di rengekê de wê rewşa bi ber têtînek netewî be çûnê û ev ku wê weke nişanaka xort a ji sovyetbûnê dîrketinê wê bide diyarkirin jî wê ketina mihabadê û vekişîna wê bê. Di wê temenê de wê ev di rengekê de wê, di wê temenê de wê ev wê, li ser temenê parastina sînoran re wê ev wê bibê û ev encamên wê di rengekê de wê di şêwayekê de wê çawa wê, komên civakî wê werina halandin û an çawa wê, di rengekê de wê, di nava wê sînorê de wê, netewbûnek xort wê were avakirin wê bi wê re wê bibê.

Di aslê xwe de wê, demên piştî şerê cihanê ê duyem û ne bi gelekî re wê sovyet wê di rastiyê de wê bi rûxê. Lê bi rengekê formelîte wê, dirêjkirinên wê ya heta salên 1990 û gûharina rengê rejimê, di şêwayekê de wê hinekê jî wê bi politikayên wê yên di nava wê de wê weke di temenê bi gotina 'amadekariya wê' ku wê were diyarkirin ku ev netewên wê di nava wê de ku ew karibin êdî xwe ser lingan bigirin û ew di wê temenê de ew bi netewî êdî derkevina li pêş wê li ser wê temenê wê bibê bê.

Ev jî wê di wê têtîna amadekariyê de wê ya ku wê were fahmkirin wê di wê nûqtayê de wê, weke rewşek teybet a bi ber têtîna netewî û kapitalbûnê ve çûyinê wê di rengekê de wê temenê wê biafirênê bê. Di salên 1990 de wê tenê wê denezene wê bê kirin û wê nav gûharina wê were kirin. Di wê temenê de wê ev êdî wê weke demek were dawî lê hanin û demek weke were destpêkirin wê di wê temenê de wê karibê wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê bi wê re wê fahmbikê bê.

Di wê nûqtayê de wê demên weke demên şerê sar' wê were diyarkirin jî wê weke demna amadekariyê ên ji wê re bin. Wê di wê temenê de wê bi tememî wê di wê de wê, têtîna liberal wê serdest wê were kirin û wê serkeve. Di wê nûqtayê de wê, sovyet wê di wê temenê de wê, di wê demê de wê li hemberê bayê liberalismê wê ti tevgerê û nişanakên vejînbûnê û zindibûnê wê bi xwe re wê di rengekê de wê weke ku wê nedê diyarkirin. Rewşên weke xwe di rewşek parastinê de girtinê jî wê di wê temenê de wê weke rewşên ku ew çawa xwe ji belavbûnek pêşwaxt rizgarbikê bê.

Di wê temenê de wê di rengekê de wê rewşa wê di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê mijare sovyetê wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê nav û têtîna wê ya ku wê hertimî wê di gotinê de wê bi navê sosyalismê wê bimênê jî wê weke roterikekê wê di mejîyan de wê bimênê û wê peyxamê wê bide. Di wê temenê de wê di

aslê xwe de wê bandûra wê zêde wê hebê. Di wê têngînê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê, sovyalism wê weke têngînek ku ew çendî wê weke li gorî rastiya wê ya di hê tefkirkirin ku ew pîretize nebûya jî bê lê wê di rengekê de wê, di şêwayekê de wê bi minaqên ku ew bi wê dibê re wê weke çawa wê berê sovyetê bi marks û lenin re wê 'komuna parisê' weke azmûnek û cerbek giring a di wê temenê de wê temenê têngiştinên wan wê biafirênê ku ew ji wê bigihijina tefkirkirinên nû wê rewşa sovyetê wê tenê wê di rengekê weke wê de mayînê de wê bibê û wê ji wê zêde derbas nebê.

Di wê temenê de wê weke çawa ku wê komuna parisê wê weke ya wê demê a sovyetê pêşîya wê biafirênê wê sovyet jî wê ya di çerçoveya têngînek giştî a hegomenikî de wê bi minaqek weke wê re wê di rengekê de wê weke ku wê rabê. Ev wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê. Mijar û azmûna sovyetê wê weke ku wê were fahmkirin wê encamên wê herênî jî û neyinî jî wê bibin û wê di rengekê de ku em wan aliyên herênî û neyinî ji wê aliyê ve bidina berhev wê car bi car wê aliyên neyinî wê zêdetirî wê derkevina li pêş. Dikarê ser encamên wê re wê di rengekê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê werênê ser ziman. Lê aliyê wê yê baş û herênî wê ew bê ku wê hertimî wê têngîna civakî ku ew reng û şamaya wê ne hati diyarkirin jî bê wê bi xwe re wê bi giştî wê bide diyarkirin. Ev wê dervî azmûna civakî a navaroka sovyetê bê.

Di aslê xwe de wê dema ku em bahsa têngiliya demê a fahmkirinê bikin wê bi têngîna netewî û pêşketina wê re wê weke pêwîst bê ku mirov wê hinekê din di wê de kûr bibê. Di nava şert û mercên demê de wê rewşek û hewayek çawa wê hebê wê fahmkirina wê jî wê giring bê. Di wê nûqteyê de wê rewşên ku wê karibin werina fahmkirin wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke ku wê bide diyarkirin.

Di wê nûqteyê de wê, dema ku em bahsa rewş û hewayê demê wê fahmbikin wê di rengekê de wê têngîna şoreşa firansa wê di rengekê de wê karibê bi pêvajoyên wê yên pêşketina wê re wê kifşbikê. Di wê nûqteyê de wê di şoreşa fransa de wê pêşketinên bi têngîna jekobenismê wê di rengekê de wê serdestîya wan ya ku ew pêşdikeve wê rewşek hegomenikî a serdestî wê biafirênê û wê bandûra wê ya li giştî wê karibê wê fahmbikê.

Têngînên sovyetê û an bolşwikan ku mirov lêbipirsin wê di rengekê de wê nikaribê ji bandûra wan dûr di rengekê de şîrovebikê. Di wê temenê

de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê werênê ser ziman bê. Di wê demê de wê têngînek netewî ku mirov wê karibê wê ji gelek aliyan ve wê bi bandûra wê re wê fahmbikê wê xwe di şêwayekê de wê bide diyarkirin.

Şoreşa fîransa wê bandûra wê, di wê temenê de wê, li ser temenekê têngîna netewî re wê li sovyetê û an bolswismê wê bibê û wê di wê temenê de wê, xwe bi wê re wê bide diyarkirin.

Dii wê nûqteyê de wê, têngîna jekobanismê wê bi têngîna şoreşa burziwa û an têngînek weke demokrasiya burziwa wê di rengekê de wê di xwe de wê bide diyarkirin. Wê atmosfere ku ew diafirênê wê temenê de wê di rengekê de wê bi wê re wê serwer bibê.

Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di şêwayekê de wê di wê demê de wê bandûra şoreşa fîransa wê li giştîya europa û hewirdora wê xwe bide diyarkirin. Di wê temenê de wê destpêkek nû wê di rengekê de wê bibê. Mînaq wê li parzemina amarika tevgerên weke yên boliwar û hwd wê bibin û wê di wê nûqteyê de wê, li ser temenekê têngîne serxwebûnê wê di şêwayekê de wê xwe bidina diyarkirin. Di wê temenê de wê weke serdema azadiya netewan wê xwe bide diyarkirin.

Lê ber ku wê şoreşek burziwayî wê were pêşdîtin wê têngîna ku wê pêşî wê bi wê re wê xwe bide diyarkirin wê têngîha pêşketina pêşasaziyê û hwd bê. Ev wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê fahmbikê bê. Di wê nûqteyê de wê têngîna endustyalismê wê di wê temenê de wê, bandûra xwe wê weke têngînek 'hemdem' û pêşketî a serdemê wê di rengekê de wê, bide diyarkirin û li ser temenê têkiliyên abori re wê dikarê wê bi astek pêşketinê a diyarker wê di şêwayekê de wê fahmbikê. Ji xwe ew pêşketin û asta wê nebê wê nikaribê weke hêzek bîrdozi a diyarker wê xwe di rengekê de wê bide diyarkirin û wê bandûra xwe wê bikê.

Di wê temenê de wê, di şêwayekê de wê, di rengekê de wê serdema serdestî û bindestiyê wê di wê temenê de wê, xwe bide diyarkirin. Di wê temenê de wê, têngîna azadiya netewan wê di rengekê de wê bibê. Lê têngîna netewî wê di wê demê de jî wê fektorek din wê di xwe de wê bide diyarkirin. Ew jî wê bitêngîna aborî û têngîha endustyalismê bê. Bi têngîna burziwa wê endustyalism û bi ya tevgerên kedkarî ku wê pêşkevin jî wê têngîna proleterya wê di rengekê de wê xwe bi wê re wê di şêwayekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Li vir wê nûqteyek hevbeş wê di wê temenê de wê xwe bide diyarkirin ku wê weke bi çerçoveya têngîna netewî re wê xwe bide diyarkirin wê weke pêşî kirina şoreşa netewî bê.

Di têtîha gotina kirna şoreşa netewî de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di şewayekê de wê weke ku wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Wê jî dikarê wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di têtîna netewî de wê ya kku wê derkeve li pêş wê di wê temenê de wê sazûmanek weke ya di dîmenê markantilismê de ku wê temen û çavkaniya xwe ji wê têtîna pêşketina endustriyalismê wê bigirê wê êdî wê pêşkeve û wê derkeve li pêş. Ev wê bi çerçoveya serdestiya dewletbûnê re wê xwe bide diyarkirin û wê çerçoveya dewletbûnê ku wê çerçoveya xweya aborî û an kapitalî wê biafirîne wê bi wê re wê di şewayekê de wê êdî wê pêşkeve û wê xwe bide diyarkirin.

Sînorê dewletê wê di wê temenê de wê sînorê kapitale wê demê bê. Di wê temenê de wê diyarkeriya wê zêde bê û wê temenî bî. Wê di wê temenê de wê têtîliya nava jiyane civakê, kar û xabatê û rewşa ramyari û hwd de wê rêgezên ku ew derdixê li holê weke bi destûrê û hwd re wê di wê temenê de wê bibê û wê di wê çerçoveyê de wê weke bandûrê li jiyane herkesekê wê bikê.

Di wê temenê de wê, di wê rengê de wê şîroveyên ser kapitale wê di wê demê de wê werina kirin û wê weke sazûmanek aborî wê di wê temenê de wê xwe di şewayekê de wê bide diyarkirin. Keseyetiyek wê jî bi demê re wê biafirê. Di nava wê de wê bi demê re wê rewşên weke yên çînî ên weke piştî bi têtînen pişeyî ên weke di têtîna pirrçînîyê de ku wê kesên weke weber û hwd wê şîrovebikin wê di rengekê de wê hê di wê demê de wê rengê xwe wê bidina diyarkirin. Lê ev di destpêkê de wê di astên li jor de wê weke di çîna serdest wê di destê wê de wê bibê. Piştî wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring jî wê xwe di şewayekê de wê weke ku wê bi wê re wê di şewayekê de wê weke ku wê bide diyarkirin bê.

Wê jî dikarê wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman ku wê têtîna civakî wê xwe di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê bide diyarkirin û wê karibê wê di wê temenê de wê di şewayekê de wê weke aliyekê wê yê giring ku wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Tevgerên weke têtînen şoreşa fîransa re wê weke jekobenismê wê di wê temenê de wê weke rengekê tefkirkirina bi wê ve girêdayî wê bi ramyari û hwd wê pêşkevin û wê sazûmanek giştî a dewletî, aborî û ramyarii û

hwd wê di zikhev de wê di wê temenê de wê bikê û wê hin bi hin wê qatmanên civakî wê bidest afirandina wê bikê.

Têgîna nasyonalisma netewî ku wê ne tenê wê di wê demê de wê bandûrê li bolswikan wê bikê wê ji têngînên netewparêzê ên rêxistin û partiyan nazîyan û 'nasyonal sosyalism'a wan re jî wê di rengekê de wê weke ku wê bibê peyxam. Ev wê di rengekê de wê li ser temenekê civakî wê weke ku wê di rengekê de wê bi wê re wê bibê. Di wê nûqtayê de wê, çavkaniyên napolyonwarî ku wê piştî wê di dewama wê de wê pêşkevin û wê weke gûharinên bi şoreşê bi ber têngînek hegomenikî re wê bibin û wê di wê temenê de wê pêşkevin wê piştî wê ji kesên weke hitler re jî wê di rengekê de wê bina minaq.

Di wê temenê de wê, di rengekê de wê nikaribê wan pêşketinên ku wê li dûv hev wê werin ji hev cihê li wan bihizirê bê. Ev wê weke aliyên wê yên ku mirov wê karibê di wê temenê de wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê bê. Almaya demê wê piştî dema komare Prusya wê jinûve wê xwe demezrênê û wê wê di wê pêşbaziya ku wê napolyan wê, bide destpêkirin û wê weke demek nû wê bibê jî wê ew jî wê hin bi hin wê di dewama wê de wê tevli wê bibê. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, di şêwayekê de wê, napolyon wê çendî wê deestpêka wê ramyariyê wê biafirênê hitler jî wê zerweya wê di rengekê de wê weke ku wê biafirênê. Di wê temenê de wê ev wê weke pêvajoyek ku wê êdî wê bi xwe re wê piştre wê bingihê wê herdu şerên cihanê jî wê di rengekê de wê weke ku wê biafirênê. Ev pêvajo wê piştre wê çawa wê, sovyetê wê bi bandûr bikê wê bi serê xwe wê weke pêvajoyek ku wê weke pêwîst bê ku ew bi encamên wê re wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê ji aliyekê ve wê fahmbikê bê. Sovyet wê pêşketina wê di rengekê de wê, di çerçoveya wê deestpêka napolyan û seferên wî yên dagirkirinê û weke imparatorekê derketina li pêş wê di wê temenê de wê weke rewşek di wê rengekê de wê karibê fahmbikê. Di wê temenê de wê, piştî wê di rengekê de wê, di aslê xwe de wê, bolswikên rus wê weke çawa wê, di dema osmani de wê ittihakî wê fahmbikin ku wê osmani wê nikaribê bersivê bide demê wê weke nijadperestên demê wê di rengekê de wê di deestpêkê de wê weke ku wê xwe di şêwayekê de wê weke ku wê bi wan re jî wê di şêwayekê de wê bide diyarkirin. Di wê temenê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, bolswik wê di wê temenê de wê weke çerçoveyek teybet wê xwe di rengekê de wê bide diyarkirin ku mirov wê di dewama wê de wê êdî wê bikê ku wê fahmbikê bê.

Di wê demê de wê di nava tevgerên kedkaran de wê jekobeniti wê weke têgihek şoreşî ku wê weke ji gelek aliyên ve wê, werina fahmkirin û li wan wê were nerin bê. Niviskarên şoreşa firansa ên weke navên wan derdikevin li pêş ên weke Montesquieu, Voltaire, Rousseau, Diderot, Condorcet, Georges Danton, Jean-Paul Marat û Maximilien Robespierre û hwd wê bi têgihiştinên xwe yê demê wê diyarkeriya wan wê xwe bi berdewamî wê bide diyarkirin.

Ji kîjan aliyê ve binerê wê hizrên wê demê ên li firansa wê werina diyarkirin wê, direngê de wê diyarkeriya wan wê bibê. Ji wê aliyê ve ku wê çendî wê berî wê demê wê bîji lê wê di wê demê de wê weke ku wê bi hizrên xwe wê ji nîve wê were kifşkirin filosofên weke descartes jî wê bi têgîna wî ya rasyonalist û 'metalyalist' re wê di rengê de wê weke ku wê derkeve li pêş. Di wê temenê de wê weke hizrên felsefeyê ên ku wê ji wan wê sûdbigirin bin.

Di aslê xwe de wê, di wê demê de wê kifşkirina felsefeyê û derketina wê ya li pêş wê, di wê temenê de wê aliyekê wê yê giring wê hebê. Çendî ku wê weke bi qutubên wê demê ên weke 'idealism' û 'metalyalismê' û hwd re wê bibê jî lê wê dikarê wê di rengê de wê werênê ser ziman ku ev wê di şewayekê de wê weke ku wê bi wê re wê derkevina li pêş. Di wê temenê de wê, felsefe wê kifşkirinên wê demê wê jinûve wê bikê. Felsefe wê, di xwe de jî wê gûharin û şoreşekê wê weke ku wê bikê. Minaq wê heta wê demê ku wê tenê wê bi mijarên olî û ontolojîkî û an metafîzîkî û hwd ve wê alaquadar bibê wê ji wê derbas bibê û wê êdî wê dakeve nava jîyanê û wê resen bi pîrsgirêkên jîyanî ve wê dest bi alaquadariyê wê bikê.

Di wê temenê de wê, kifşkirinên wê demê ên bi felsefeyê wê weke yê demê ronakbiriya ku wê weke felsefeyê jî wê jinûve wê weke salixbikin bin.

Di wê temenê de wê ev jî wê di rengê de wê bi wê re wê derkevina li pêş. Li ser wê temenê hizirvanên nû wê bihizirin û wê cihê di nava wan qutuban de wê bigrin û wê derkevin. Di wê temenê de wê, aliyekê hizirî ê felsefeyî wê di wê temenê de ku wê weke aliyê idealist wê weke yê aliyê 'olî' wê were dîtin û wê di wê temenê de wê were fahmkirin. Ev çendî wê weke nerînek qaba jî bê lê wê encamên wê hem herênî û hem neyîni jî wê di zikhev de wê hebin û wê piştî wê mirov wê rastî wan encamên wê werin.

Di wê temenê de wê, aliyê wê yê herênî wê bi felsefeyê wê ew bê ku wê bi ber felsefeyek bi serê xwe a jîyanî ku wê were hizirkirin û wê dervî

têgînên baweriyê ku wê tenê bi hizirkirin û aqılmeşandinê û hwd re wê bibê wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê bide diyarkirin. Ev wê di wê temenê de wê weke aliyên wê yên giring wê xwe di şêwayekê de wê bi wê re wê weke ku wê bidina diyarkirin.

Di wê temenê de wê, felsefe wê şoreşa hizrî a di xwe de wê bikê wê encamên wê di wê temenê de wê di wê demê de wê zêde bibin û wê derkeve li pêş. Êdî dema aqıl wê weke ku wê bi wê re wê destpêka wê were kirin. Di wê temenê de wê bi wê ve girêdayî wê mijarên civakî, kes û maf û azadiyê û hwd wê di rengekê de wê were lê hizirkirin. BI kortasî wê dikarê wê bibêjê ku wê bi hizrî wê êdî wê mirov wê bi aqili wê weke ku wê hinekê wê bi wê re wê pêşîya xwe wê bibînê û wê ser hewirdor û dordora xwe ya xwezayî a hewirdorê û civakî wê bihizirê. Xwezaya civakî wê weke xwezayek teybet a mirovî wê ji aliyên hizrî ên weke derûnî û civaknasi û gelek zanistên din ên civakî wê bi wê re wê bibê û wê encamên wê piştî dem bi dem bi kûrbûna wê re wê zêdetirî wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê bide diyarkirin.

Di wê temenê de wê dikarê wê di şêwayekê de wê werênê ser ziman ku wê encamên dema ronakbiriye wê di wê temenê de wê hin bi hin wê derkevina li pêş. Lêpîrsînên weke bi felsefeyî çawa jiyankirinê, keseyetek çawa pêwîsta hebê, zanînek çawa mirov azad bikê û hwd wê weke pîrsên sereka wê derkevina li pêş û ev wê weke sedem û rengên hizirkirinê ên ku wê rengê hizirkirinê bi demê re wê bibin jî wê bi xwe re wê bidina diyarkirin bin.

Di wê temenê de wê karibê wê di rengekê de wê di rengekê de wê bide diyarkirin ku wê mijare civakî wê di wê temenê de wê bi wê re wê, pêşkeve. Şêwayên hizirkirinê ên bi nerînê wê pêşkeve. Di wê temenê de wê nerîna li dervî xwe û rengê wê rengê têgihiştina mirov jî wê weke ku wê bi xwe re wê bide diyarkirin. Pêşketinê weke têgînên weke li ser jiyane endustriyê, kapitalismê, marksismê, felsefeya metelyalist û an felsefeya idealist ku ew wê weke bi gotinkirin û diyarkirina rengê fahmkirina wan wê di wê temenê de wê wateya wê hebê.

Ev wê weke demek fahmkirinê a ji wê aliyê ve wê temenê kûrbûna bi hizirkirinê ku wê bi xwe re wê di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Ji aliyê civakî ve jî ev wê encamên wê dîrokî bin. Wê şoreşên civakî wê bi wê re wê bibin û wê şorşên weke ya amarika, ingilistan, firansa û hwd wê di dewama wê de wê heta ya sovyetê a rus û hwd wê di rengekê de wê encamên dîrokî wê di wê temenê de wê weke ku wê bi xwe re wê werênê. Di wê demê û navberê de wê, dem wê weke dema

azadiyan û an azadiya civakan wê bibê û wê salixkirinên civakî û nivisandina dîrokên wê û hwd wê bibê. Kifşkirina dîrokê û civakê bi hev re wê bi serê xwe wê weke kifşên giring wê bi xwe re wê werênê. Di serî de wê ev wê di warê nivisandina dîrokê û encamên rengê pêşketina wê û diyarkirina wan de wê diyarker bê. Di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê weke ku wê bi xwe re wê di rengekê de wê weke ku wê bîrê li holê.

Wê jî dikarê wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê tîgîna civakî wê di wê temenê de wê derkeve li pêş. Ev dem wê taqabûlî demên ku wê marks û engels wê di wan de wê manifestoya komunist wê binivîsîn de wê bibê û ev nivisandin wê di rengekê de wê weke di wan aliyên ku me bahsa wan kir ên bi jîyanê civakê û hwd de wê weke destpêkekê jî wê bi hîzrî, û rengên fahmkirinê û hwd wê werênê.

Êdî wê mirovati wê bikeve demên destpêka civaketiyan ku ew şoreşa wan bikê de. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bide diyarkirin. Kifşkirina kes a xwe bixwe wê beremberê wê bi kifşkirina civakê a xwe bixwe ve wê girêdayê bê. Di wê temenê de wê tîkiliya kes û civakê û an civak û kes wê di wê temenê de wê weke aliyên ku wê li ser temenê maf û azadiyê û dîrok nivîsiya wê re wê xwe di rengekê de wê bide diyarkirin. Ji wê aliyê ve ku mirov bîrê wê minaq wê şoreşên weke şoreşa firansa wê weke şoreşên ronakbîriyê bê dîtin û wê bi kesên weke Voltaire, Rousseau û hwd re wê di wê temenê de wê were bi navkirin. Ev kesên ku wê navê wan derbas bibê wê mijare ronahiya bi hîşmendi û maf û azadiyê û hwd wê di rengekê de wê hildina li dest. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyên ku wê di wê temenê de wê bi wê re wê di rengekê de ku wê werina lêpirsin û wê werina hanin li ser ziman bin.

Lêpirsinên civakî wê di wê temenê de wê xwe di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê weke ku wê bide diyarkirin. Ev jî wê di wê temenê de wê xwe di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê weke ku wê bidina diyarkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê. Di mijare fahmkirinê de wê karibê wê di wê temenê de wê werênê ser ziman ku ew jî wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê fahmbikê bê.

Di wê nûqteyê de wê pêşketina xwe nasina civakî wê temenê pêşketinên demê wê biafirênê. Wê pêşketinên demê jî wê bi têngîna şoreşî û şoreşgerî wê di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Ev wê di wê temenê de wê weke aliyên wê yên giring ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê di wê çerçoveyê de wê di rengekê de wê werênê ser ziman bê. Civaketiya demê wê, di wê temenê de wê, çawa wê bibê wê êdî wê şêwayên wê werina lêpîrsîn. Doktrinên weke marksismê û hwd wê di rengekê de wê, li ser têngîna civakê wê weke civakên dîrokî û şêwayên wê re wê salixkirinên wê derkevina li pêş. Weke civake burziwa, civaka kedkar û an 'proleter' û hwd wê bikê. Di nava dîrokê de jî wê têngihên weke ya civake dema kevnera, civake koledar, civake faodal û di asta dawî de civake kapitalist û hwd wê di rengekê de wê werina bi gotinkirin û ev wê weke têngihên ku wê weke temenê refaransên ku wê bi wan dîrok jî wê were nivisandin wê di rengekê de wê weke ku wê biafirênin bin. Ji wê aliyê ve mijare civakatiyê wê di wê demê de wê çawa wê pêşkeve ku wê di encama wê de wê gihîştian têngîna civake sosyalist û hwd wê, bi wê re wê, karibê wê hinekê li wê bihizirê bê. Ya ku wê di ideale sovyetê de jî bê û ku ew armanc bikê ku ew bigihê lê ku ew pêk ne haniya jî wê ev bê. Ji wê aliyê ve wê, mijare civakê û fahmkirina wê di wê nûqteyê de wê weke ku wê pêwîst bê wê hinekê din di dewama wê de wê li wê bihizirê û wê fahmbikê ku ev wê çawa wê piştî wê weke pîrsgirêkê wê xwe di rengekê de wê weke bide diyarkirin.

Di mijare civakê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê di wê temenê de wê hinekê li ser wê bisekinê. Ev wê weke aliyekê wê yê ku wê karibê di derbarê rewşa mijarê de wê weke vegotinbar bê. Di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê bê.

Di demên sovyetê de wê, di rengekê de wê du têngînan wê weke ku wê lihev nekin û wê di wê temenê de wê weke temenê nakokiyê wê di wê temenê de wê biafirênin. Ev jî wê di rengekê de wê gotina civakî 'û ya netewî bê. Çendî ku wê di roja me de wê weke di heman wateyê de wê weke werina bikarhanin jî ev wê weke ji hev cihê bin. Di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê karibê wê hinekê wê ser wê bisekinê bê.

Di mijare têngîna civakê û hinekê jî gotina xalkê ku wê di kurdî de wê weke hebûnek civakî a di çerçoveya wê têngîna civakê de wê fahmbikê wê bête ser ziman wê were ser ziman. Civak wê weke gotinek ku wê di kurdî de wê wateya wê zêde kûr û berfireh be. Di wê temenê de wê sînore wê berfireh be û wê karibê gelek komên bi heman ahengê ku ew bi hev re dijin û an wê pêvajoya dîrokî de cih digirin ew bi wê re were hanin ser ziman. Di wê temenê de wê, civak wê têngînek weke ya xwezayê giştî ku wê di rengekê weke wê de wê hinek morfolojiyên wê yê fahmkirinê wê hebin. Minaq wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê fahmbikê ku wê çawa wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê weke ku wê di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin be.

Mianq wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê civak û an civakbûyin wê weke du gotinên ji hev cihê bin. Civak wê koma girse wê werênê ser ziman û civakbûn wê bi wê re wê çerçoveya çandî û hwd wê bi gelek aliyên ku ew bi zêhnî, dîrokî û hwd re wê bi wê re wê karibin werina lê hizirkirin wê bibin.

Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring be ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê civakbûn wê weke çerçoveyek zêhnî û hişmendî bi çerçoveya xwe ya di wê de ku ew dihê hizirkirin wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di şewayekê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring ku wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman be. Wê jî dikarê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê di wê temenê de wê civak wê ser temenekê dîrokî wê karibê wê fahmbikê. Xalkiti jî di nava wê de wê weke dîmenekê ku wê di wê temenê de wê weke karibê wê were fahmkirin. Di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman be. Wê jî dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare civakê wê weke çerçoveyek kûr be. Wê dema ku em ji wê werina têngîna netewî wê weke ku wê li ser temenê çerçoveyekê ku ew hati dîyarkirin ku wê weke çawa ku wê di rengekê de wê weke were diyarkirin û ji wê weke dîmenekê be wê bibê. Netewtî wê di wê de wê têngînên hemdem wê hinekê wê di xwe de wê bihawênê û ev wê têngînên weke aliyekê ku em dikarin bi têngihiştina pêşketina pergale aborî û serdestîya wê ve wê girêdayî wê ji aliyekê ve wê weke ku wê bi wê re wê karibê wê li wê were lê hizirkirin. Minaq wê çerçoveya pergale

aborî wê piştî demên ronasansê û pê de wê derkeve li pêş. Di wê demê de wê civake aborî a faodal wê cihê xwe hin bi hin wê ji ya kapital re wê bihêlê û wê di wê pêvajoya gûharin û bûyinê de wê têtînin weke netewî û hwd wê di wê temenê de wê weke çerçoveyek sazûmanî û hwd wê weke ku wê bi wê re wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin wê bibê.

Ji xwe têtîna netewî jî ku wê weke ku wê bahsa wê were kirin wê ji wan deman wê destpêka wê ya dîrokî wê were kirin û ev di aslê xwe de wê weke çavkaniyek ku wê nişanaka wê bê ku wê têtîna netewî wê hinekê jî wê weke sazûmanek aborî û an ya pergale aborî bê. Di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê têtîna netewî wê piştî wê derketina wê ya li pêş wê êdî wê ser wê temenê wê di rengekê de wê demên salixkirina wê di wê temenê de wê were diyarkirin. Çerçoveya netewî wê dema ku wê were diyarkirin ku wê ji pênc lingên wê yek aborî û yê din wê ramyari û di dewama wê de wê weke çand û ziman wê were hanin ser ziman weke lingên din jî wê di wê çerçoveyê de wê weke rastiya wê karibin wê werina ser ziman.

Di wê nûqteyê de wê, di rengekê de wê pêvajoya netewî wê weke pêvajoyek kapital jî wê di wê temenê de wê xwe di rengekê de wê bide diyarkirin. Ji xwe wê piştî ronasansê û pê de wê bi ber kirina şoreşên burziwa û hwd ve jî wê, di rengekê de wê weke di çerçoveya wê rastiye de wê karibê wê weke wê fahmbikê bê.

Di wê temenê de wê di rengekê de wê, çerçoveya têtîna netewî wê di wê temenê de wê, weke salixkirina çerçoveya xwe ya pergali û ji yên din xwe cihê kirinê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê karibê wê werênê ser ziman bê. Di dewama wê de wê ev jî wê were hanin ser ziman ku wê netewîti kengi wê were pêkwere? Kengi ku ew pêvajoya endustriyê hat tememkirin wê êdî wê weke netewbûnek wê pêkwere wê were diyarkirin. Di wê temenê de wê têtîna weke 'bûna netew' wê bi wê aliyê ve wê bi bûna temenê endustri ve wê girêdana wê di wê temenê de wê têtîliya wê pergali bi pergale aborî ve wê girêdana wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di şewayekê de wê bi wê re wê fahmikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Ji aliyê civakî ve wê di aslê xwe de wê dema ku em di wê rengê de wê herikina dîroka wê fahmdikin wê ev jî wê weke intibayekê wê xwe di

mejiyê mirov de wê weke ku wê bide diyarkirin. Wê weke ku wê bi wê rengê pêşketina têngîna netewî û serdestîya wê û civakatiya wê weke ji xate rastin a civakî wê weke derketinê jî û wê xwezaiya xwe wê weke windakiribê wê dîmenekê fahmkirinê wê bi hisiyetekê wê bi mirov re wê bide çêkirin.

Wê dema ku em li wê wê hisiyetê dihizirin wê di rengekê de wê ya ku wê di meji de wê biafirin wê di wê temenê de wê çerçoveya têngînên weke têngînên komarê ên weke wê bi têngîna 'struktura uniter' a dewletî û hwd re wê bibê wê di rengekê de wê werênê ber bîra mirov. Di wê temenê de wê her netew wê weke uniteyekê wê di wê de wê weke cihê xwe bigirê û ev wê di şêwayekê de wê weke bi wê uniteriya xwe wê li hev wê bijî. Lê ev wê di wê temenê de wê weke aliyên weke çandî û hissî ên ku ew weke rêyên têkiliyên xwezayî bin wê weke di wan de wê bi civakî wê weke qûtbûnek jî wê xwe di rengekê de wê di nava mirovan de wê bi wê re wê bide diyarkirin.

Weke aliyekê wê yê din jî wê di wê temenê de wê derketina li pêş a teoriyên ramyari û desthilatî ku ew wê di wê temenê de wê bidina diyarkirin bin. Ev jî wê di wê temenê de wê weke ji serî ve wê rêvebirina wê kirinê wê weke ji temen ve weke ji civakbûnê wê weke qûtbûnekê wê bi xwe re wê werênê û wê temenê pîrsgirêkên wê yên hemû deman jî wê weke ev ji serî ve diyarkirin wê weke ku wê hebê. Di wê temenê de wê hertimî wê pêwîsta têngîna 'endazyariya civakî' ku wê weke gotinek bingihîn wê xwe di wê de wê bide diyarkirin wê bibînê û ev wê, di wê temenê de wê hertimî wê bi mecbûrî sererastkirinan ku ew wê weke di cewherê gotinên weke reform û hwd re wê were diyarkirin re wê were û bibînê. Lê di aslê xwe de ev wê çendî wê bi gotina reformê re wê werênê ser ziman jî wê weke pêwîst bê ji gotina reformê zêdetirî wê dîmenekê din ê gotinê wê weke ku wê weke pêwîst bê ku ew ji wê were kifşkirin. Reform wê çi bê? Wê weke ku em bi ya têngîna zerdeştî re wê dibînin wê li hemberi ya kevn wê ya nûkirinê û an wê guncavkirinê û hwd re wê di rengekê de wê weke jinûve wê bi temenê wê re wê şîrovekirinê û ser esasê wê ew wê kirinê wê bikê re wê di rengekê de wê weke ku wê werênê ser ziman bê. Di demên hemdem de wê, gotina reformê zêdetirî wê were diyarkirin û wê karibê were hanin ser ziman. Di wê temenê de wê, di wê temenê de pêvajoyên pêşketina demên hemdem ên bi ramyari wê ji şoreşa firansa û heta ya sovyetê wê çawa wê bibê wê di dewama wê de wê karibê wê li ser wê temenê û rengê wê fahmbikê û wê vegûharinên weke bi rengê rûxina sovyetê û hwd jî wê weke dîmenekê ku wê di

temenê wê dîmenê netewî ê ku ew weke ji serî ve dihê rêvebirin û serdestîya wê ve wê weke girêdayî ji bê. Ji wê aliyê ve pêvajoyên civakî wê weke pêwîst bin ku em hinekê din ser wan bisekin in bin.

Rewşa ramyari a civakî a demê wê di rengekê de wê bi pêşketinên netewî re wê xwe bide diyarkirin û wê bo civakê netewbûn wê weke kapitalbûnê jî wê di rengekê de wê weke ku wê diyarbikê. Di wê temenê de wê dîmenekê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê bide diyarkirin.

Wê jî dikarê wê werênê ser ziman ku wê pêşketina civakî de wê, di wê demê de wê ti dîmenên weke ku ew were dîtîn û li wan weke minaq were nerin wê nebê. Wê hinek têgînên weke bi xiyali ku wê êdî wê kes wê bi mejiyê xwe wê li wê bihizirê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin wê karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman bê. Wê jî dikarê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê werênê ser ziman ku wê rewşa civakî wê di wê temenê de wê gûharinên wê yên ku wê bibin û dîmenê ku ew dihê fahmkirin wê çawa wê levbikin ew wê bi serê xwe wê weke dîmenekê din ê fahmkirinê bê. Bandûra şoreşa fîransa wê ji gelek aliyan ve wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dîmenekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Di wê temenê de wê di rengekê de wê, hisra kirina şoreşê wê di wê temenê de wê derkeve li pêş û wê tevger wê carna wê bê ku ew xwediyê pêşdîtinekê bin wê di wê temenê de wê pêşkevin. Pêşdîtina wan hizrek civakî a rizgarkirinê bê. Lê diwê demê de wê hizra marksismê wê derkeve û wê bahsa şoreşa çînî wê bikê. Di wê temenê de wê bi hizra şoreşk burziwa wê derkeve li pêş û wê bixwezê ku ew bi ya çînî a sosyalistî wê temem bikê. Di wê temenê de wê rewşên komplike ku wê rû bidin di fahmkirinê de wê zêde wê bandûrê li pêşketinên demê wê bikin.

Di wê temenê de wê rewşa sovyetê wê hinekê wê weke lebratuwar a bo wê yekê û fahmkirinê wê xwe bide diyarkirin. Sovyet wê di wê temenê de wê rewşa netewî de wê xwest ku ew beşkirinê wê bikê û komên mazin ên hene weke komên bingihin ên sovyetê hildan li dest. Di wê temenê de wê giraniyê bide pêşasaziya wan a bi pêşketina aborî û an endustriyê. Di wê temenê de wê ber ku wê jiyane endustri û an kirina şoreşa endustri wê weke xoslete sereka ê şoreşkirinê bi netewî wê were dîtîn û an weke gihiştina têgînek netewî wê tenê wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku ew wê were fahmkirin. Di wê çerçoveyê de wê di şêwayekê de wê

weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê kaeribê wê werênê ser ziman bê.

Di mijare têtînen civakî de wê, di wê temenê de wê ji wê aliyê ve wê hizirkirin wê bibin. Sosyalism divîyabû ku ew bi zêdeyi weke projeyek civakî ba. Ji gotinê jî ya ku wê bi morfolojikî wê were fahmkirin wê di wê temenê de bê. Lê ji wê zêdetirî wê weke têtînek serdestiyê ku ew pêşdikeve û xwe dide diyarkirin wê bibê û wê ji wê derbas nebê. Pêşketinên civakî û an civakên ku wê di wê temenê de wê giraniyê wê bidina jiyane aborî û endustri wê bi wê re wê pêşkevin. Endustri wê di wê temenê de wê sedema wê, di serî de wê ew bê ku ew girseya karkeran were afirandin û ew wê weke çavkaniya şoreşkirinê a li ser nakokiyên çînî re wê were dîtîn û di wê temenê de wê ev wê weke aliyê wê yê giring wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Di wê temenê de wê ber vê yekê wê pêşî gihiştina kirina şoreşek burziwa wê di kirdeya xwe ya xwe wê di rengekê de wê weke ku ev hizir wê hebûba. Di wê temenê de wê di rengekê de wê, ber vê yekê wê beşên civakî ên weke ne bi endustri ku weke çînê ku wê çavkaniya wê gundî bin wê weke nebûna temenê şoreşê wê bi wê re wê were dîtîn. Di wê temenê de wê di rengekê de wê were ser ziman. Lê çînê şoreşa gundiyan ku wê kir wê piştî wê bi ber şoreşek niv-sosyalist û niv-kapitalist di zikhev de wê di rengekê de wê bide birin. Di wê çerçoveyê de wê ev rewşa wê heta roja me wê di rengekê de wê xwe bide diyarkirin û domandin.

Encamên şoreşa çînê wê hinek zanyar wê di wê temenê de wê werênina ser ziman ku wê ji rewşa jiyane gûndîtî bi ber ya bajarbûnê û an ji ya gûndîtî bi ber ya karkertiyê ve wê herê wê di wê temenê de wê bi wê re wê şîrove bikin. Ev pêvajoya şoreşî wê di awayekê de wê di temenê têtînek netewî a çînê de wê di rengekê de wê xwe bide diyarkirin. Di wê çerçoveyê de wê hemû cihêreniyên cihê ên li axa çînê wê di rengekê de wê di nava hev de wê di potayekê de wê werina halandin. Ev wê di encama wê çerçoveya têtîni a ku me li jor wê bahsa wê kir de ku wê serdest bibê wê êdî wê were kirin.

Di wê nûqtayê de wê dikarê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê di wê serdemê de wê têtîna civakî wê di wê temenê de wê derkeve li pêş. Têtîna çînî a ku wê serdest bibê wê têtîna civaketiyê wê ji aliyekê ve wê weke dênê aliyekê û wê ji ber çav û fahmkirinê wê dûr bigirê. Di wê temenê de wê li şûna wê têtîna çînîtiyê wê bicih bikê. Di wê çerçoveyê de wê kesê ku ew wê bê civak êdî nikaribê biji wê tengezeriyên bi wê re wê di rengekê de wê bi nakokiyên di wê warê de ên

li ser esasê têngîna çînî û civakî ku wê bi wê bi hev re wê werina diyarkirin re wê êdî wê bi wê re wê bijî.

Di wê temenê de wê, têngîna civakî wê nikaribê wê weke têngînek bîrdozi a weke ya olî û an têngînek weke ya liberal û yan jî a sosyalist a çînî û bîrdoziyi wê şîrovebikê. Ev wê weke hebûnek civakî a cihê bê û wê di wê temenê de wê bi wê yekê wê pêwîst bê ku wê fahmbikê bê. Wê dema ku em civakê wê weke têngînek ji wan têngînên bîrdozi wê şîrove bikê wê demê wê civak wê weke çerçoveyek weke bi wê bi têngînek netewî were sererastkirin wê were dîtin û ev wê encamên weke yên bi tûnekirinê ku wê heta roja me wê civaketi wê bi wê re wê rû bi rû bimênê û a wê weke ku em di roja me de li kurdistanê û bi civake kurd re bi wê re rû bi rû na emê rastî wê werin.

Di wê temenê de wê çerçoveya civakê wê di aslê xwe de wê çawa wê were fahmkirin wê weke mijare zêde giring bê ku mirov wê çawa wê fahmbikê bê. Perspektîfê civakî û nêzîkati û nerîna li wê di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê wê giring wê xwe di rewş û rengekê de wê weke bide diyarkirin. Ji wê aliyê ve wê mijare civakê wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di rengekê de wê bide diyarkirin. Pîrsgirêka sosyalîzme real wê di wê nûqtayê de wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin ku wê di wê temenê de wê civakê wê bîrdoziyê asta têngînek bîrdozikî. Di wê temenê de wê ji têngîna civakê wê bûhûrîna li têngînek civaketi ku ew wê bi têngîni wê di wê temenê de wê weke ku ew pêşbihizirin ku ew çawa were lê hizirkirin wê wusa bibê û hwd re wê temenê şaşîyên dîrokî wê di wê temenê de wê bi wê re wê weke ku wê biafirênin.

Ji wê aliyê ve wê mijare civakê wê di wê nûqtayê de wê bi pîrsgirêkên ku wê êdî wê di demên hemdem de wê bijî wê rû bide. Di wê temenê de wê pisgîrêkên ku wê di demên sovyetê ji destpêka wê û heta dawîya wê ku wê bi têngîna civaketiye re wê biafirênê wê ji yên piştî rûxîna sovyetê û heta roja me ku wê bi cihane kapital re wê rû bidin wê ne cihê bin û heta ku wê di rengekê de wê ji wê girantir jî bin. Wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê ku wê di şewayekê de wê karibê wê bi wê re wê fahmbikê bê.

Di wê nûqtayê de wê, ya ku wê were dîtin ku wê çendî wê bi têngîna kapital re wê civak wê weke bi têngîne civakati a ku ew dikarin wê li wê mudahaleyê bi pergâlî li wê bikin û ew çawa rengbidinê wê ew wê wusa bê wê xwe ji nerînek bi wê rengê wê rizgar nekê. Ev nerîna ku wê di rengekê de wê weke bibê ya sovyetê jî wê, temenê rûxandina wê yekser wê ji aliyekê ve wê bi pêşketinên civakê û pîrsgirêkên wê re ku ew rû bi

rû wê bimênê re wê bi rûxê. Ya ku wê dirûxênê jî wê di rastiyê de wê weke ku ev rastî bê.

Di wê çerçoveyê de wê, di rengekê de wê, pîrsgirêkên rojhilata navîn ên civakî wê di roja me de wê li ser têtînek bi wê rengê a bîrdoziyî re wê bibin. Di wê temenê de wê di nava çerçoveya netewtiyek diyarkirî de ew were halandin wê li wê were nerin. Ev wê weke têtîna 'afirandina netew xwe' û an weke 'bûna netewekê' wê di rengekê de wê bi wê re wê were dîtîn. Ji destpêka şerê cihanê ê yekem û heta roja me wê di rengekê de wê bi wê rengê wê ev nerin wê bibê û wê temenê pîrsgirêkên li herêmê ên civakî jî ku wê ji hêla rejimên serdest ve wê bê afirandin wê biafirênê.

Mijarewşa kurdan wê di wê nûqtayê de wê di aslê xwe de wê ji aliyê felsefeya civakî û wê têtînê ve ku mirov wê hilde li dest wê zêde vegotinbar bê. Di wê temenê de wê, ji ya rewşa komuna parisê ku wê temenê têtîna teoriya komunist a piştî wê biafirênê wê zêdetirê wê ji wê aliyê ve wê vegotinbar bê. Di wê temenê de wê pîrsgirêka kurd wê ji pîrsgirêka netewî a kurd wê zêdetirî wê ji wê aliyê ve wê ji aliyê têtîna netewî a serdest a bi wê rengê weke ku me hani ser ziman ku ew dikê di nava heman potayê de bihalênê û an asimle bikê û têtîna serdest a bi zêhni ku ew di wê temenê de ew hatiya afirandin wê di derbarê wê de jî wê têtîn û dîmenekê fahmkirinê ê xort wê weke ku wê biafirênê.

Wê jî dikarê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê bi wê re wê karibê wê li wê bihizirê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Pîrsgirêka kurd wê di wê temenê de wê bi zêhni wê aliyên wê yên bi têtîna hegomenikî ve girêdayî wê ji wê aliyê ve wê bi fahmkirinê wê karibin werina kifşkirin. Li ser rewşa kurdîstana sor û heta mîhabadê nêzîkatîya sovyetê û ketin û vekişîna wê di wê temenê de wê karibê wê weke çerçoveyek têtînî a di wê rengê de ku wê karibê wê bi wê re wê fahmbikê bê. Di wê temenê de wê têtîna netewî a serdest ku ew ji serî ve dinêrê û wê weke dixwezê wê weke hev bikê di nava hev de wê bihalênê wê bi ve wê girêdayî wê karibê wê di rengekê de wê fahmbikê bê.

Sovyet kêmesîya wê ew bê ku wê ti carî wê têtîna netewî wê derbas nekê. Ev têtîna ku em bahsa wê dikin wê rengê wê bi şoreşa firansa re wê bibê û wê bi jekobenana re wê heta bolşwîkan wê di rengekê de wê weke ji hev wê bigirin û wê bi rêya bandûr li hevkinê wê di wê temenê de wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê bê. Ya ku wê ne

tenê di demên sovyetê de wê di demên piştê de jî wê weke di temenê pîrsgîrêkên, herêmê, rûsya û hwd de jî bin wê karibê wê di rengekê de wê bi wê çerçoveyê ve girêdayî wê li wê bihizirê bê. Ev wê di wê temenê de wê dema ku em li pîrsgîrêka kurd dihezirin ev tîgîn wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê girîng wê xwe ji temen ve wê weke rengekê nerînê ku wê temenê pîrsgîrêkê bi wê were afirandin wê karibê wê bi rehetî wê kifşbikê.

Di wê çerçoveyê de wê pîrsgîrêka kurd wê, di wê temenê de wê, dîmenê wê, di aslê xwe de wê, domandîna pîrsgîrêkê wê ne tenê weke li dijî bûna şoreşa kurdistanê û encamên wê dîrokî bê. Her wusa wê, di şewa û rengê weke pîrsgîrêkê mayîna wê û domandîna wê rewşa pîrsgîrêkê bixwe jî wê karibê wê di wê temenê de wê weke şewayekê rengê dijşoreşê ê li hemberê wê şoreşê û pêşketîna kurd û giştîya herêmê jî wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê. Di vê demê de domandîna pîrsgîrêkê wê funksiyona wê bi vê aliyê û awayê ve wê girêdayî wê yekser wê hebê ku ew ne tenê wê bi rejîmên herêmê ve girêdayî bê wê her wusa wê bi hêzên hegomon ên li herêmê ramyariyê dikin û dimeşînin jî bê. Domandîna pîrsgîrêka kurd wê di wê rengê de wê bo ji holê rakirina hizir û tîgîhiştîna civakî û pêşketîna civakî a herêmên kurd û bi giştî hemû herêmê ve girêdayî jî wê karibê wê fahmbikê bê. Li vir di aslê xwe de wê gotina *'pîrsgîrêka kurd'* wê dikarê wê weke rengekê konseptî bi domandîna wê re wê li herêmê û li dijî pêşketîna herêmê weke dîmenekê wê yê bi şer jî wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Ji wê aliyê ve wê pîrsgîrêka wê weke rengekê konseptê şer a li hemberê pêşketîna herêmê bi wê şerkin jî bê. Di wê temenê de jî wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser *ziman bê*.

Di wê temenê de wê domandîna pîrsgîrêkê wê bi awayekê defecto wê temenê mudahaleyên hegomenîkî ku wê temenê pîrsgîrêkê û pêşneketîna herêmê wê biafirênê jî wê biafirênê. Di wê temenê de wê, ji aliyê rewîstî, wijdanî, dîrokî û civakî ve jî wê pêşneketîna herêmê û windayiyên civakî bi zêhni jî wê bi xwe re wê bîrê û ev wê, di rewşa domandîna pîrsgîrêka kurd bi destê her çar rejîmên herêmê (weke îran, îraq, surî û tirkîya) wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Ev aqilê ku ew wê bi wê weke aqilê netewî û temenê domandîna wê pîrsgîrêkê bi wê didîna domandîna wê car bi car bi kirasê dîmenê olî jî wê didîna diyarkirinê wê dikarê bi gotina *'sefeletê'* marks re wê di rengekê de wê şîrovebikê û wê werênê ser ziman bê. Mijare tîgîna sefeletê ku ew di xoslet û çerçoveya herêmê de pirtûka wê were nivisandin wê ev wê

weke dîmenê wê yê pêşî wê xwe bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Bi wê rengê wê rejimên herêmê jî wê bi rengê pêşketina xwe û zihniyeta xwe wê kirdeya wê gotinê wê yekser wê bi xwe û hebûna xwe re wê biafirênin û wê karibê wan di wê temenê de wê di rengekê de wê fahmbikê bê. Di wê çerçoveyê de wê, aqilekê ku wê temenê pîrsgirêkên herêmê wê biafirênê û wê hertimî wê bi wê rengê bi pîrsgirêk bikê wê di wê temenê de wê, weke kirasê dinan û rengekê rejiman wê li herêmê wê were kirin.

Efekta mihabad

Di dîroka sovyetê de wê efektên weke mihabad ku wê di encama ramyariya wê de wê pêşkevin û wê ji holê herin wê heta roja me wê baş newina şîrovekirin. Kurdan ew berda ku wan ji aliyê xwe ve wê baş fahmnekiriya wê, ji ti aliyê ve wê şîrove nekiriya û fahm nekiriya. Ji aliyê xwe ve jî wê têr fahm nekiriya. Wê têr dernexistiya li têgihîştinê. Bi hin şîroveyên ji aliyê xwe ve kirina jî kêr in. Lê ji aliyê sovyetê ve û ew rewş di wateya gûharin û rengê ramyariya demê de wê were çî wateyê û nişanaka çî ya û an di encama çî politika û rengê ramyariya demê de ew pêkhatiya ew jî ne hatiya şîrovekirin û fahmkirin. Lê ew rewş di rastiye de wê ji aliyê sovyetê ve wê nişanaka gûharinek mazin a bingihîn bê. Di wê temenê de wê, di çerçoveya ramyariya wê ya demê de wê ew nişanaka wê ya gûharinê wê weke nişanayek giring bê ku mirov wê weke bi gotin û têgîna 'efektê mihabadê' wê şîrovebikê û wê werênê ser ziman.

Li vir ji aliyê sovyetê ve ji xwe ew ji ti aliyê ve ne hatiya hildan li dest ku ew encama çî ramyariyê bûya û wê rûxandina wê di encama çî ramyari û gûharina wê de wê bibê. Ev wê weke mijare heta ku wê weke çawa wê pîrsgirêka kurd wê li herêmê wê weke tabuyekê wê newê hildan li dest wê ew jî wê di wê temenê de wê bi wê re wê weke tabuyek ku ew newê hildan li dest wê li wê were nerin û wê newê hildan li dest.

Ji wê aliyê ve wê mijare mihabadê wê nêzîkatiya li hemberê pîrsgirêka kurd û di temenê inkara bi lêv kirina kurd û navê kurd û kurdistanê de wê çawa bê wê li hemberê wê jî wê bi wê rengê wê nêzîkatiyek were nişandin. Heta ku wê çapgir jî wê ji bandûra têgîna netewtiya xwe wê ew nêzî mijarê û fahmkirina wê nebin. Ew wê yekser wê di bin bandûra dewletitiya netewî û têgîna netewtiyê de wê bibin û wê di wê temenê de wê, nerina wan hin bi hin wê ji nerina dîtina dûnya derve wê dîrkeve.

Di wê temenê de wê pîrsgirêka netewtiyê wê di wê temenê de wê bi çapê re wê weke aliyekê neyinê û bi bandûra neyinî wê di wê temenê de

wê xwe bide diyarkirin. Ji wê aliyê ve wê, êdî wê encamên ku wê bi rewşên weke efekta mihabadê re wê were fahmkirin wê ne karibin wê bibînin û ne jî wê karibin wê fahmbikin.

Di wê temenê de wê, piştî salên 1970 û pê de wê, li tirkîya, iran û welatên din ên herêmê wê manipulekirinên ser çapgiriya re wê di mijarên bi wê rengê de wê bi tîgînek şovenisma netewîyê wê encamên xwe kûr wê bidina nişandin û diyarkirin. Ber vê yekê wê mijare civakek din ku ew weke 'were mahkumkirin' û an were qadaxakirin bi navkirina wê weke ya kurd wê ji wan re jî wê weke astekê bê ku ew nêzî wê nebin. Di wê temenê de wê, di çerçoveyekê de wê çendî ku wê demekê wê di nava çavgiriya de wê ev mijar wê weke bi mijare şovenismê wê were ser ziman jî lê wê ji wê zêdetirî wê weke mijarek mirovatî, wijdanî, rewîstî û hwd jî wê karibê bi wê rengê were hildan li ser ziman û lê pirsin.

Di şêwayekê de wê mijare netewek bindest wê, di rengekê de wê, di şêwayekê de wê, li ser tîgîna netewî re ne wê hildan li dest. Wê bi tîgînek netewî a serdest re wê were lê nerin. Di wê temenê de wê dema ku wê minaq wê mijarek weke ya civakî a feministî jî wê bê rojevê wê kesên ji netewa serdest wê herina civake kurd û wê bixwezin ku ew weke wan bikin û bi zimanê wan biaxifin. Ku ew wê nekin wê weke nezan, bêaqil û an cahil jî wê werina diyarkirin.

Di wê temenê de wê, çap wê di mijarê de wê, di aslê xwe de wê, di nava xwe de wê zêdeyî wê li ser temenekê netewî wê muhafazakariya wê di rengekê de wê, karibê wê, weke destpêkê faşisma rejimên serdest jî bikê. Di wê temenê de wê, ya ku ew wê, ji xwe wê bi çapgiriya piştî rûxîna sovyetê wê karibê wê bi rehetî wê kifşbikê. Wê weke destpêkê destê hêzên rejimê ên faşîzan jî wê xwe di rengekê de wê xwe bidina diyarkirin.

Ev rewşa çapgiriya ku wê weke rengekê tengezeriya wê ya bi fahmkirina civakî jî wê karibê wê hilde li dest wê di aslê xwe de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê di wê temenê de wê hilde li dest ku wê çawa wê di derbarê demên berê de wê karibê hinek tîgînan di serê mirov de wê bide diyarkirin. Ev çapgiriya wê di rengekê de wê, di demên piştî şerê cihanê û pê de wê weke ku wê di rengekê de wê were dîtin wê, di nava pergale kapital de wê zêdeyî wê weke 'dewletparêz' wê di şêwayekê de wê xwe bidina diyarkirin. Ew di demekê de wê bi wê yekê wê weke, li hemberê liberalismê wê bi navbikin. Ev wê weke parastinek ser nûxûmandinê a ku wê di wê temenê de wê karibê wê bi wan re wê

fahmbikê. Lê ev wê di rastiye de wê nikaribê rastiya wan wê werênê ser ziman.

Di mijare çapgiriye de wê zêdeyi wê nijadperestî, û an netewperestî ku wê bibin û ew wê di temenê têngîna netewa serdest û şovenisma wê de wê di dîmenekê de wê didina diyarkirin wê karibê wê fahmbikê. Musaddik li iranê wê berî şoreşa şah wê bi manipulekirinên van dordoran wê xwe di rengekê de wê bikê desthilatdar. Ew wê li tirkîya jî wê, jî partiya weke 'partiya komarê' dihê bi navkirin wê weke ya çap wê xwe bide diyarkirin û ev wê, di wê nûqteyê de wê karibê wê weke dîmenê wê yê di wê temenê de wê, karibê wê bi rehetî wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê nûqteyê de wê, di rengekê de wê, di şewayekê de wê, dîmenê kapitalisma dewletî û an dema dewletîtiya kapitalismê a demên berî şerê cihanê ê yekem û pê de ku wê bibê wê rengê wê weke yê çapgiriya piştire wê, bi têngînek zêhni wê xwe di şewayekê de wê bide diyarkirin. Di wê temenê de wê rexneyên wê yên li hemberî rejimê û hwd jî wê li ser wê temenê re wê di rengekê de wê weke ku wê were diyarkirin.

Ev wê, di şewayekê de wê piştî şerê cihanê ê duyem û pê de wê çap dewletbûna wê di wê temenê de wê di rengekê de wê, jî rastiya çapgiriye wê dûrkirina wê li ser wê temenê wê di rengekê de wê were kirin. Di wê çerçoveyê de wê, ev wê weke çapgiriye ku ew hatina kedikirin wê di rengekê de wê weke ku wê bibin. An jî wê tenê wê ew navê wan wê hebê lê wê ti rastiya wan bi çapgiriye û fahmkkirin û felsefeya wê re wê nebê.

Di rengekê de wê, ew hewayaya bi navê çapgiriye wê heta salên 1980 jî wê di rengekê de wê weke bandûra xwe û afsûna xwe wê bi serwerîyek civakî wê bide diyarkirin. Wê roterika wê li pêş bê û wê bi wê re wê bandûra wê serdestî wê hebê. Di wê temenê de wê, serdestkirin û an kirina wê ya desthilatdar wê, tenê wê bi armanca wê bi karhanina wê roterikê û an bandûra wê bê. Wekî din wê ti wateya wê zêde wê bi rengê hizirî û felsefeyî wê nikaribê wê zêde bahsa wê bikê.

Ev wê, di rengekê de wê, di demên piştî salên 1980 û pê de wê li herêmê wê weke li tirkîya û hwd wê, bi wê rengê wê, rêxistinên piçûk mazin derxistina wan wê, bi armanca wê, di rengekê de wê bêbandûrkirina wê jî bê. Di rengekê de wê Ecewit ku wê weke 'keloglan' wê were bi navkirin wê li ser wê temenê û gotinê re wê weke rewşek istismarkirinê û pê de wê ne tişteke din bê.

Di şewayekê de wê, piştî şoreşa şah li iranê wê çepgirî bi tememî wê were jî holê rakirin. Ev li sûrî û iraqe piştî şerê cihanê û pê de wê bi

avakirina wê derkeve li pêş wê weke bi rêxisitinên 'baasê' û hwd re jî wê liser wê temenê re wê bi rengê rêxistinên manipulekirinê bin û wê jî wê derbas nebin. Ecewit wê ti carî wê ji rewşa hafîz esadê li sûrî dihê kirin desthilatdar wê derbas nebê. An jî wê, Sadamê iraqê, wê protipek weke ya serokatiya yek partitîyê' a li tirkîyê a berê şerê cihanê ê duyem bê. Di wê temenê de wê, ev wê jî rewşên qariqaturan wê derbas nebin. Lê, di rastiye de wê çendî wê navê wan çep û an çepgiri bê lê wê bi felsefe û hwd wê nikaribê bi ti awayê wê bi rengê wê pênasebikê û wê werênê ser ziman bê.

Wê jî dikarê wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman ku ev wê dîmenê wê yê li herêmê wê bibê û ev rengê çepgiriye ku wê di wê dîmenê de wê were pêşxistin wê jî aliyekê ve wê weke bi armanca pêşketinek cepgiriye rastin ku ew pêşkeve were girtin jî bê. Ev wê weke di çerçoveya temenê bergirên weke bo pêşîlgirtina sovyetê jî wê di rengekê de wê bibin. Ev wê, li herêmê wê bi zêdeyî wê pêşkevin. Li tirkîya bixwe jî wê di rengekê de wê, şovenisma ku wê bi çepgiriye re wê, hê di wê demê de wê bi bîrdoziya derbeya albayan a di salên 1960 û wan de wê were bi cihkirin û hwd re wê, weke rengê wê were diyarkirin. Di rastiye de wê, çapgirî wê nebê.

Di wê temenê de wê, ev rewş, di rengekê de wê di warê rewşa tirkîya de wê, di rengekê de wê xwe bide diyarkirin. Lê ev rewş wê di aslê xwe de wê, dîmenekê pêşketina sovyetê jî wê di şêwayekê de wê bi xwe re wê bide diyarkirin. Ev rengê çapgiriye ku ew pêşdikeve wê çavkaniya wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bibê. Ev wê, ya ku ew wê, bi navê 'sosyal demokrat'an ku wê pêşkeve wê, weke dîmenê wê yê dewletbûyi bê. Di wê rengê de wê, ev rengê qariqaturek wê ya dewletbûyi bê. Ev rewş wê, bi dewletitiya wê re wê xwe di rengekê de wê bide diyarkirin. Ji wê nûqteyê wê dema ku em dihên ser sovyetê wê di wê çerçoveyê de wê çawa wê weke aliyekê wê yê giring wê bibê wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê fahmbikê. Çapgirîya ku ew wê di wê temenê de wê bibê wê çerçoveyek modelî a sovyetê a wê demê ku ew hin bi hin pêşdikeve jî bê. Di wê çerçoveyê de wê, ev wê weke hinek gûharinên wê jî wê di rengekê de wê karibê wê bide diyarkirin. Sovyetê hê di şerê cihanê ê duyemin de wê xwe li rewşa dewletitiya çepgirî a di wê temenê de wê razand. Di wê çerçoveyê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê ev çepgirî wê pêşketina wê, rengê dewletbûna sovyetê a bi ber wê jî wê bide diyarkirin. Ji xwe nişanaka wê ya bi demê re wê xwe bide diyarkirin

wê di wê temenê de bê ku wê xwe li dewletbûnek kapital û di wê temenê de a di awayekê de pêşdikeve dabû razandin.

Sovyet wê di rengekê de wê di wê demê de wê weke ku wê were dîtin wê bi ber têngînek kûr a netewtî ve wê herê. Di aslê xwe de wê ev rengê çepgiri û têngîna netewtî ku wê zawacekê li ser temenê ramyariya dewletparêzîyê wê bi hev çêbikin wê temenê wê bigihijê heta demên stalin. Di wê temenê de wê, ev wê weke aliyekê ku wê karibê di çerçoveya temenê efekta mihabadê de wê di rengekê de wê fahmbikê bê.

Weke aliyekê wê yê din jî wê di wê nûqteyê de wê, bi ber rewşek faşizan ve çûyina têngîhên çepgiri wê karibê wê bi wê ve wê girêdayî wê werênê ser ziman. Lê ev gotin wê zêde wê bo wê newîna bikarhanin. Ber ku wê di rengekê de wê, bandûra bayê sovyetê û têngîna çîna karkeran wê li wê hebê. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, bi wê re wê hebê.

Li vir aliyekê din weke pirs di serê mirov de weke pirs dibê. Ew jî di wê temenê de bê ku wê rewşa xirab a çepgiriye dikarê li ser gotina têngîna 'diktatoriyê' ku wê weke 'diktatoriya proleterya' wê were diyarkirin ve wê werênê ser ziman bê. Ji wê aliyê ve wê, di rengekê de wê di fêrsa fahmkirina gotina diktatoriyê de ku mirov wê ji aliyekê ve wê, li wê binerê wê bi xirabî bê û ev çendî bi navê karkertiyê û an çîna bindest a karkertiyê were ser ziman jî wê ev rastî nikaribê bigûharê bê. An jî wê diktatoriyê wê nikaribê wê herênî bide nişandin bê.

Di zane min de wê ev wê weke xirabiyek mazin ku wê temenê şaş fahmkirinên piştî wê di rengekê de wê weke ku wê were fahmkirin bê. Giyane wê gotinê û an wate û morfolojiyên wê yên fahmkirinê wê ji temen ve wê weke ku wê diyarkirinekê wê di wê temenê de wê bide diyarkirin û di nava têngîna şoreşa çîna karker û têkiliya wê ya bi ber burziwabûnê ve çûnê jî wê hinekê wê weke ku wê bi vê nûqteyê ve wê girêdayî wê di rengekê de wê fahmbikê bê.

Di wê nûqteyê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê çîna karker wê di rengekê de wê, di şewayekê de wê weke amûrekê û an enstrûmentekê di şoreşa burziwayî de wê were bikarhanin. Minaq wê di wê temenê de wê temenê wê di wê temenê de wê hebê ku ew pêşî şoreşek burziwa were kirin û piştî wê, bûhûrîna wê li sosyalismê bê. Lê piştî wê buhurîna wê nebê. Ev wê weke aliyekê wê yê ku ew dibê bê.

Di wê temenê de wê, di şewayekê de wê çavkaniya têngînek bi wê rengê wê bigihijê rewşa tekoşîna berîqatên komunan ên parisê ku wê di demên destpêka şoreşê de wê weke 'azmûna pêşî a sosyalismê' û an azmûna

pêşî a şerê çînî wê were diyarkirin jî bê. Di wê temenê de wê, qariqatorizekirinên bi wê re wê werina kirin wê vê yekê wê di şêwayekê de wê hem bi çandî û hem jî bi awayên din ên ku ew bi wê dihên ser ziman re wê di şêwayekê de wê bidina diyarkirin.

Di mijare têtîna çepgiriye de wê, têtîliya wê ya bi burziwa re wê li ser temenê têtîna çîna navendî re wê bibê û ev wê di rengekê de wê weke xwe di nava wê de wê zêde musait bê ku ew xwe bicih bikê. Di wê temenê de ew meji û têtîha xwe bi gûharinê. An jî reng bigûharênê. Di wê temenê de wê pêvajoyên weke gûharinê û an qavistina ji çînekê li çînekê ku wê carna wê were diyarkirin û bi gotinên weke bi gotinên weke 'derbasbûna ji çînê' re wê were diyarkirin. Di wê nûqteyê de wê, di wê temenê de wê, ev wê, rengê têtîna çepgiriye û pêjna wê ya çînî jî wê di rengekê de wê weke ku wê bi xwe re wê bide diyarkirin.

Di wê nûqteyê de wê, li hemberê kurdan wê di rengekê de wê dema ku em bahsa tekoşîna wan ya civakî bikin wê ji aliyên rastgir wê zêdetirî wê aliyên çepgir wê di gelek waran de wê derkevin li pêş. Di wê temenê de wê, bandûra şovenisma netewtiyê wê xwe bi rehetî wê karibê bide diyarkirin.

Li vir weke ku me li jor wê hani ser ziman em li vir dúbare bikin ku em têtîna netewî û ya netewtiyê ji hev cihê şîrove dikin û ya têtîna netewtiyê bi têtînek neyinî û encamên wê re wê ev wê çawa wê bibê wê bi wê re wê dihênina ser ziman. Ya ku wê li vir derkeve hemberê me ne têtîna netewê lê wê ya netewtiyê bê ku wê weke aliyekê wê yê giring wê di şêwayekê de wê, bi rengekê dijberî û xirab ku wê heta asta faşîsmekê wê derkeve wê, xwe bide diyarkirin bê.

Li vir wê, di wê nûqteyê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mijare têtîna netewtiyê wê weke birdoziyekê wê gelê xwe bixwe jî wê bindest bixê û wê ji xwe re wê weke mecbûrî iteatê wê bikê. Ya ku em di wê temenê de wê bi pêvajoyên wê yên fahmkirinê re wê di wê temenê de wê bi ramyariya wê ya bi navê 'ramyariya netewî' re wê dibînin wê di wê temenê de bê. Di wê temenê de wê destûr jî wê ji şûna ji netewê re xîsmetê bikin wê ji têtîne netewtiyê re wê, di rengekê de wê xîsmetê bikin. Li vir wê rewşek zêde xirab wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin wê bi wê re wê bide diyarkirin.

Ev rewş dikarê wê ji du alîyan ve wê fahmbikê. Yek wê ji aliyê têtîna fahmkirina civakî ve wê weke encama valahiyekê bi rengê fahmkirinê re jî wê xwe bide diyarkirin. Di wê temenê de wê di şêwayekê de wê ev wê, hin bi hin wê di wê temenê de wê bide diyarkirin. Ev pêvajo wê

destpêkarê wê dema stalin bê. Stalin wê di rengekê de wê, têngîna netewî û sînore wê yê hizrî wê diyar bikê. Di wê temenê de wê, piştî wê, hin bi hin wê dîmenê sovyetîtiyê wê ji holê rabikê. Lê ew heta salên 1990 bikarhanina wê jî wê ji hinek pêwendiyên weke bûna hêza hegomenîkî û ne xwestina ji wê dest berdanê bê. Wekî din wê nikaribê dervî wê bi têngînek sosyalîstî re wê zêdeyî wê şîrove bikê.

Di awayekê de wê, şîroveyên li ser sovyetê ên piştî şerê cihanê ê duyem ku mirov li wan dînerê di rengekê de wê pêvajoyên gûharînê wê çawa wê gav bi gav wê bi wê re wê bibê û heta ku wê weke dest û ling ji tevgerên çîna karker û an weke çîna bindest dihê bi navkirin jî wê bikişênê. Di wê temenê de wê, weke bi efekta mîhabadê re wê were dîtin wê bi destê xwe wê ji bindestiyê re wê weke bihêlê û an wê li wê bi terikênê.

Di wê temenê de wê ev wê di rengekê de wê rewşek di wê temenê de wê xwe di şewayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê biafirê. Di wê nûqteyê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê ramyariya ku ew dihê kirin wê ji navendîtîya hêzî wê bibê û wê êdî wê were kirin. Di wê temenê de wê ramyariya ji navendîtîya hêzî wê di wê nûqteyê de wê armancên wê cihê bin. Wê armancên serdestîtîyê wê derkevîna ser ya xwestekên civakî ku ew werîna fahmkirin. Heta ku ew wê newîna fahmkirin. Di wê çerçoveyê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, minaq wê pîrsgirêka kurd wê weke encama wê ramyariyê jî wê di rengekê de wê xwe bide domandin. Pêvajoyên efekta mîhabadê dikarê di bin sê gavên ramyari de wê fahmbikê. Yek wê di dema stalin de wê bi dagîrkerîna wî yê bakûrê kurdistanê û vekîşînê wî re wê şîrove bikê. Pêvajoya duyem bi rewşa jîhev belavkirina kurdistanê sor wê di şewayekê de wê şîrove bikê. Pêvajoya sêyem jî wê bi rewşa mîhabadê û ketîna wê û vekîşîna wê û hwd re wê di encama wê ramyariya wê de wê fahmbikê bê. Mîhabad wê heta roja me wê kurd wê tenê wê ji aliyê têngîna xwe ya netewî ve wê bi zîmanek bi sînore wê fahmbikin û wê werênîna ser ziman. Ji aliyê gûharandinê bi ramyariya sovyetê a demê û berî wê ve wê heta roja me wê di rengekê de wê newê dîtin ku ew were şîrovekirin. Heta ku ew wê ev wê weke aliyekê ku wê di fahmkirinan de wê dervî fahmkirinê wê bê hiştin û ev bi zanebûn weke dihê kirin. Di wê temenê de wê, weke encama ji navendîtîya çanda çîna bindest û bûhûrîna navendîtîya hêzî a weke hêzek hegomenîkî wê weke aliyê wê yê ku mirov wê karibê wê di

rengê de wê bi teybetî wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Mihabad wê di encama çî ramyariyê û gûhharina wê de wê bibê wê, ji aliyê sovyetê ve wê di rengê de wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Ev wê, weke ramyariyê ku wê çendî wê di wê demê de wê were pêşxistin jî bê lê wê piştî sovyetê re wê weke bi encamên wê re wê were domandin, wê weke çawa wê piştî şerê cihanê ê yekem wê bi piştî levkirina sykec-picot ku wê encamên wê heta roja me wê xwe bi awayekê diyar û statûqûyî wê bidina domandin û diyarkirin.

Di wê temenê de wê têkiliya efekta mihabadê û wê çerçoveya peymana sykec-picot jî di rengê de wê bi hev re wê li ser temenê parastina sînorên wê re wê di rengê de wê bi hev re wê dênê û wê di şêwayekê de wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê ev jî wê bi wê re wê karibê wê were fahmkirin ku wê di wê çerçoveyê de wê efekta mihabadê wê weke lingê wê yê sovyetê wê di rengê de wê bide diyarkirin. Piştî ifşakirinên peymana sykec-picot ên dema lenin û piştî wê, dema ku wê stalin were dest serê sovyetê ew wê cardin di temenê berjewendiyên netewa rûs de wê, di rengê de wê cardin wê di nava wê çerçoveyê de wê, sovyetê bicih bikê û wê piştî dewama ifşakirinên wê peymana sykec-picot wê di dema stalin de wê dawî li wan wê were û wê newina hanin ser ziman. Wê yên ku ew piştî ew dihên ser ziman jî wê ne bo ifşakirinê bin. Wê bi armancek ramyari a dûbare wê ramyariya wê bi temen bikê û aliyên ne hatina ifşakirin wan ji rojeve derxê û dûbare ser wan girtî bihêlê wê bi wê armancê bê. Ji wê aliyê ve wê efekta mihabadê wê lingê wê peymanê û ramyariya wê ya li herêmê û parastina wê ya bi ramyariya sovyetê jî wê di rengê de wê weke ku wê di xwe de wê bihawênê û wê di şêwayekê de wê weke ku wê bide diyarkirin.

Mihabad wê ji du aliyên ve wê weke ku wê pêwîst bê ku wê fahmbikê bê. Yek wê ji aliyê peymanên weke yên sykec-picot û hwd ve wê girêdayî ku wê çawa wê statûqûya herêmê wê biafirênin û wê bi wê re wê temenê pirsgirêkên civakî wê bi wê re wê biafirênin re wê karibê wê fahmbikê bê. Aliyê din ê duyem jî wê bi rewşa kirina ramyari û an pêvajoyên mudahaleyê ku wê çawa wê li wê werina kirin û wê bi wê re wê temenê pirsgirêkê bi civakî wê were domandin wê bi wê re wê karibê wê di wê temenê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Stalin di rengê de wê, hin bi hin wê bi ber têgînek netewtiyê ve wê ji têgîna netewa civakî a ser rûyê ardê wê dîrkeve û wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê, dîmenekê wê bi xwe re wê bîrê ser ziman.

Pirsgirêkên civakati ên herêmê wê di dema stalin û an sovyeta demê de wê zêdetirî wê bi wê yekê wê weke kûrtir bibin. Di wê temenê de wê weke ku wê di destpêkê de wê levkirinek zimni wê hebê wê sînorên herêmê wê ser wê temenê hatina diyarkirin wê werina parastin. Di wê temenê de wê, di şêwayekê de wê, ev rewşa parastina sînorên wê di rengekê de wê weke ne ser esasê civakên herêmê wê bibê wê ser esasê temenê navaroka peymanên ku ew li ser herêmê ew berê wê demê û di wê demê de ku wê werina çêkirin ku wê çawa wê levbikin wê ser wê esasê bibê. Di wê çerçoveyê de wê, di rengekê de wê, piştî wê, di rengekê de wê piştî avakirina iraq û sûrî wê avakirina rêxistinên weke 'baasê' wê ne ser esasê çareserîyek civakî wê bibin. Wê ser esasê çawa wê, têgînek netewti wê avabikin wê di wê temenê de wê bibê wê bi wê ve wê girêdayî wê bibê. Çendî ku wê baaas wê weke bi aligiriya sovyetê hatiya avakirin û wê were hanin ser ziman jî lê wê di cewherê xwe de wê weke bi têgîna 'nijadperestiya arab' wê were diyarkirin û wê were hanin ser ziman û wê ser wê temenê wê bingihê 'parastina sinoran' wê bi wê were kirin wê weke aliyekê wê yê giring ku wê karibê wê bi rehetî wê di wê temenê de wê bi wê re wê fahmbikê bê.

Di wê nûqtayê de wê jî dikarê wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman ku ev têgînên weke baasê wê li tirkîya wê taqabûlî 'partiya komarê' a bi navê CHP' ku wê heta roja me wê xwe di rengekê de wê bide domandin. Di wê temenê de wê, di şêwayekê de wê, ev partiya tirk jî wê ji zêhnniyeta baasên wê demê û serokên wê jî wê ji serokên wan rêxistinan baasê ên weke Saddam wê ne cihê bê. Di wê temenê de wê, di heman awayê de wê di dîmenekê netewî a nijadî de ku wê bandûra almanya salên 1930 wê zêdetirî wê li wê hebê wê xwe di şêwayekê de wê bide diyarkirin. Ev wê piştî wê ser wê zêhnniyetê wê heta rewşek faşîzan wê karibê pêşketina xwe û rengê xwe bide diyarkirin. Ev wê weke temenekê zêhni û bi desthilatî wê bi xalkên herêmê re wê ser temenê weke yekrengkirinê û hwd re wê di nava şerê tûnakirinê û ji dîrokê birinê bê.

Di wê çerçoveyê de wê, di wê rewşê de wê rengekê wê yê pêşketinê wê xwe di wê temenê de wê bide diyarkirin. Mijarên weke navên deveran ji navên dîrokê ên esasî dûrkirinê û navên din ên weke ya koma nijadî a xwe serdest dikê bi wê werina diyarkirin û an jî di wê temenê de ew ziman û rengê wan ê çandî were qadaxakirin wê di encama wê zihnniyetê de bê.

Di wê temenê de wê ev wê weke rewşên têngîna 'muhendisiya civakî' û an 'endazyariya civakî' û hwd de ku wê bahsa wê were kirin wê werina pêşxistin. Ev rewşek wê weke ne dûrî ya 'şoreşgerên dema stalin ku wê gotinê bi 'şoreşgerîya marksist' re wê bidina destpêkirin û wê 'têngîna kapitalisme dewletî' re wê, dawî li wê werênin bê. Temenê wê diyalektikê wê di wê temenê de wê, bi rengê demezrendina sovyetê a demên stalin û têngîna wî ya netewtî ku ew di rengekê de wê rengê wê dide diyarkirin û di kiryarên avakirinê de dide diyarkirin de wê xwe bide diyarkirin. Lêpirsinên ku wê ser wê temenê û diyalektikê wê derkevin weke bi girêdana sosyalismê re wê, xwe di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Ev wê rengê têngîna netewtiya ku ew pêşdihê dîtî jî wê di rengekê de wê baştirin wê di rengekê de wê xwe bide diyarkirin. Ji Lenin zêdetirî di nava çegirên tirkîya, sûrî, iraq û heta iranê a wê demê de wê, navê stalin derketina wî ya li pêş jî wê di morfolojiya wê de wê ev ev têngîna netewtiyê ku ew ji wî fahmdikin û xwe bi wê digihênina têngînek nijadî û bi wê re li hemberê komên din ên nijadî li dijî helwestê dibin ve wê girêdayî bê.

Di wê temenê de wê têngîna netewî a di dema lenin bahsa wê dikê de wê di aslê xwe de wê ji ya ku wê Stalin wê bi gotin û lê dikê e cihê bê. Di wê temenê de ew têngînek netewî a civakî ku wê weke ser esasê bi dilbûnê a bi hev re bûnê wê di rengekê de wê werênê ser ziman. Stalin wê di rengekê de wê di temenê avakariya sovyetê û sazîyên wê yên netewî de wê ji wê xatê wê di destpêkê de wê dîrkeve û êdî wê di wê dema Lenin de wê bi artişên sipî pêvajoyên hêrîşê ên ku wê ji amarika û rojava wê li wê bibin jî wê êdî wê bi politikayên stalin re wê weke pêdîvîya wan wê nemênê. Ber ku stalin bixwe wê, politikayê dimeşênê. Netewtiyek bi ber wê rengê rojava ve ku wê piştî wê baştir wê were fahmkirin wê pêşdixê. Nakokiyên di nava almanya demê û sovyetê de wê bibin jî wê, ne ser esasê rewnge sovyetê û hwd bê. Wê ser esasê parvekirinê û hinekê teşwîkên hêzên rojava ên ser temenê dijberiya li sovyetê ku ew dikin bê. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, hêrîşên almanay nazi wê di rengekê de wê, di wê temenê de wê, bi tememî wê rûxandina ku ew dide kirin wê piştî wê avakirina ku wê were kirin wê ser wê temenê wê netewtiyên ku ew diafirin wê bingihê ji hev cihêbûnê û rûxîna salên 1990 jî wê di rengekê de wê bi wê re wê weke ku wê biafirênê.

Lê li vir wê dikarê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê mijare netewtiya herêmê ku wê di rengekê de wê weke bi têngînek zêhnî û nijadî wê weke bi politikayên bi wê rengê wê li wê were ixrackirin wê di wê

temenê de wê temenê wê bibê û wê, di rengekê de wê ev piştî wê, temenê pirsgirêkên herêmê jî wê di rengekê de wê weke ku wê biafirênê. Pirsgirêkên ku wê çavkaniya wan rejimên roja me bin wê di wê temenê de wê werina bi rengkirin. Di wê çerçoveyê de wê, ev temen wê di rengekê de wê weke ku me li jor wê li çend deveran wê kirpend wê bi temenê peymanê wek eya sykec-picot û hwd re wê bibê. Bi ya Lozanê re wê were domandin. Lozan wê weke di hê gotin wê ne vaji wê, lê wê aliyê ku wê temem dikê bê. Di wê çerçoveyê de wê, bi lozanê re wê, li çerçoveya sykec-picot ku wê firansa û ingilistan wê diyaerkeriya wan a metingeri wê bi wê bibê wê amarika bi wê li wê were lê zêdekirin. Di wê temenê de wê ev çerçoveya giştî wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê ev bê ku ew çerçoveya statûya metingerî û hegomenikî bo ku ew bimeşê, civakên mesopotamîkî ên weke kurd, asûrî, ermeni û gelek komên din ew pêwîst bûn ku ew werina ji dîrokê birin û di wê temenê de wê werina ji dîrokê birin û wê di derbarê ji dîrokê birina wan de wê ji hêzên demê ên hegomenikî wê ti mudahale wê li wan wê newê kirin. Vaji wê, di temenekê zêmnî û peymanên ku ew piştî wê çêbikin de wê, bingihê wê û 'meşrûkirina wan komkujiyên di hên kirin' weke ji salên 1923an û heta 1937an li kurdistan ku wê, çawa wê bi paxtên weke ya sadabadê wê were meşrû kirin wê ya ermenîyan bi wan re a kurd û asûrî û komên din jî wê bi lozanê wê were meşrûkirin û ew wê, di wê temenê de wê temenê lînepirsênên wan jî wê bi wan peymanan re wê di rengekê de wê weke ku wê were çekirin.

Ev pêvajoyên heta ku ew baş newina fahmkirin wusa di hê dîtin ku wê temenê pêşketinê vê demê ên li herêmê dibin jî wê di rengekê de wê newina baş fahmkirin. Çerçoveya sykec-picot wê di temenê pêvajoyên komkujiyên civakî û çandî û an ji dîrokê birinê ên herêmê ku wê heta roja me wê bibin de jî bê.

Di vê nûqtayê de em dikarin hinekê bi şûn ve herin û werina ser dema mihabadê. Di wê demê de wê, vekişîna sovyetê û di wê temenê de ku wê rê li komkujiyên ên civakên li rojhilatê kurdistanê wê vekê jî wê bi levkirina ingilistanê a demê re bê. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê ev levkirin wê ser çavkani û temenê heman peymanan nav wê derbas dibê. Di wê rengê de wê weke ku me li jor wê li çend deveran wê hani ser ziman ku wê, sovyet wê xwe di demên destpêka hatina stalin de wê xwe li wê çerçoveyê bicih bikê. Di wê temenê de wê ev wê weke lingekê weke 'entegrebûna li cihane rojava' û an entegrebûna li cihane derve' wê

bibê. Ev wê piştire wê temenê wê bi gotina di nava sinorê yek-welatî de sosyalism ku wê were bi lêvkirin wê ser wê temenê wê di rengekê de wê werênê ser ziman. Ber çî wê gotina nava sînorekê welatekê de sosyalism wê were diyarkirin? Ev wê di rengekê de wê, di wê çerçoveyê de wê têngîna netewî a bi têngînên burziwa û hwd re wê di rengekê de wê weke ku wê di şêwayekê de wê werênê ser ziman.

Abdusamet Yigit, kurdistan, cizirabota, 2025